

**ISKÄ, ÄISKÄ,
OMAHOITSU JA MÄ
SILTAA RAKENTAMASSA**

KÄSIKIRJA SIJAISHUOLLON AMMATTILAISILLE

Toimittanut
Pirjo Kiiskinen

Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja n:o 18
ISBN 978-952-5706-26-0

© Pelastakaa Lapset ry

Kuvat: Anna Kiiskinen ja Senna Peuhu
Piirustukset: Emilia, Anna ja Pietari
Kiiskinen

Ulkoasu: LAMK/Lahden taide- ja
muotoiluinstituutti,
Miila Heinonen

Paino: Hanemedia, 2013

Pelastakaa Lapset ry

Koskelantie 38

00610 Helsinki

Puh: 010 843 5000

Fax: 010 843 5111

www.pelastakaalapset.fi

Alkusanat

Hyvä lukija.

Tämä Tämä kirja kertoo SILTA®-mallista ja sen keskeisistä teoreettisista lähtökohdista, välineistä ja toteuttamisajatuksista. SILTA®-malli on rekisteröity elokuussa 2013.

SILTA-malli on vuorovaikutussuhteisiin perustuva ajattelu- ja toimintamalli lastensuojelun asiakastyöhön. Biologinen vanhempi, lapsi ja työntekijä (esimerkiksi omahoitaja, sijaisvanhempi, avohuollon tai sijaishuollon työntekijä) ovat kukin yhtäikaa asiantuntijoina työskentelyssä. Asiantuntijuus tarkoittaa tässä sitä, että vanhempi on asiantuntija kertomaan perheen tarinaa vanhemman näkökulmasta, lapsi on asiantuntija omasta näkökulmastaan ja työntekijä omastaan. Työskentelyssä kukin osapuoli kertoo ja kuulee toisten tarinoita perheen elämästä. Näin perheen tarina tulee nähdyksi monesta eri näkökulmasta. Työskentelyä ohjaa koulutuksen saanut SILTA-ohjaaja.

”Näin lapsen perheen aikaisemmin erityisesti moniongelmaisena päihdeperheenä, mikä ei ole kuitenkaan korostunut kertaakaan esille yhteisten työskentelyjen aikana. Minulle on muodostunut perheestä uusi kuva, joka on paljon positiivisempi ja moniulotteisempi kuin mikä kuva minulla oli perheestä ennen Silta-työskentelyä”, kertoo oppimispäiväkirjassaan SILTA-ohjaajaopiskelija.

SILTA®-malli on sovellettavissa laajasti moniin asiakastyön konteksteihin: kaikkiin, joissa vuoropuhelussa ovat mukana perhe ja työntekijä.

SILTA-malli syntyi Pelastakaa Lapset ry:n kolmevuotisen lastenkodeissa toteutetun projektin aikana vuosina 2008–2010.

Malli pohjautuu käytännön kokemuksiini ja havaintoihini lastenkodin johtajana. Mallin kehittymiseen vaikuttivat perheterapiaopintoni sekä Pelastakaa Lapset ry:n konsultoivan lastenpsykiatrin Jari Sinkkosen konsultaatiot. Mukana mallia ovat olleet suunnittelemassa kanssani ET-perheterapeutit Soile Viinikainen ja Terhi Taajamo. Lopullista mallia oli suunnittelemassa, toteuttamassa ja uskoa valomassa ET-perheterapeutti Tuija Eskelinen.

Mallin syntymisen mahdollistivat usko ihmeisiin, Raha-automaattiyhdistys, Pelastakaa Lapset ry:n johto, lastenkodin johtajien panostus sekä lastenkotien omahoitajien, lasten ja vanhempien mukanaolo projektissa. SILTA-projektin ohjausryhmä sekä työn ohjaajat Jan-Christer Wahlbeck, Aapo Pääkkö ja Markus Anttila auttoivat selkeyttämään ja rajaamaan kokonaisuutta.

Luomistyö on hienoa ja mahtavaa. Välillä se on myös kaikkea muuta. SILLalla on ollut ja on edelleen lukuisia ihmisiä uskomassa, että SILTA on hyvä ja toimiva malli, joka kantaa.

Myös SILTA-ohjaajaopiskelijoiden antama palaute koulutuksesta on innostavaa. Ilman teitä kaikkia emme olisi suunnittelemassa tällä hetkellä SILTA-ohjaajakoulutuksia jo seuraaville vuosille. Nöyrä kiitokseni uskosta ja tuesta teille jokaiselle!

Kiitos myös kaikille teille oman alanne asiantuntijoille, jotka olette osallistuneet tämän käsikirjan luomiseen.

Helsingissä 15.9.2013

Pirjo Kiiskinen

Sisällys

Alkusanat.....	3
Sisällys	4
SILTA-malli pähkinäkuoressa.....	5
1. Mikä lastenkodin arjessa hoitaa?	7
<i>Jari Sinkkonen</i>	
2. SILTA-kolmion osapuolet	11
<i>Pirjo Kiiskinen ja Tuija Eskelinen</i>	
SILTA-kolmion käyttö lastenkodin asiakastyössä.....	15
<i>Pirjo Kiiskinen ja Tuija Eskelinen</i>	
SILTA-kolmion käyttö ammatillisen omahoitajuuden vahvistajana.....	16
<i>Pirjo Kiiskinen ja Tuija Eskelinen</i>	
Omahoitajuuden vuorovaikutukselliset haasteet kompassina	20
<i>Jan-Christer Wahlbeck</i>	
3. Teoreettinen perusta.....	23
Perheterapeuttisuus SILTA-työssä	24
<i>Pirjo Kiiskinen ja Tuija Eskelinen</i>	
Dialogisuus SILTA-työssä	26
<i>Pirjo Kiiskinen ja Tuija Eskelinen</i>	
Narratiivinen työtapa SILTA-työssä	28
<i>Aapo Pääkkö</i>	
Merkityksen, tunteiden ja eheytyksen näkökulma SILTA-työssä.....	33
<i>Pirjo Kiiskinen ja Tuija Eskelinen</i>	
Vakauttaminen siltaohjaajan työssä	38
<i>Sisko Karinen</i>	
Reflektiivinen työote ja reflektion käyttö SILTA-työssä	52
<i>Aapo Pääkkö</i>	
Tilan ja suhteen merkitys asiakastyössä	56
<i>Lauri Heikkilä</i>	
4. SILTA-mallin työskentelyprosessi	60
<i>Pirjo Kiiskinen ja Tuija Eskelinen</i>	
Varsinaisen työskentelyn aloittaminen	64
6. Käytännön kokemuksia SILTA-mallista	76
Rakenteiden ja johdon tuen merkitys SILTA-työskentelyssä	77
<i>Anu Lehto</i>	
SILTA-tapaamiset lastenpsykiatrisesta näkökulmasta	79
<i>Hanna Raaska</i>	
SILTA-tapaaminen: oma kasvun paikka Omahoitajan puheenvuoro.....	80
<i>Tuulia Vainio</i>	
Eikö tämä ole jo nähty: mitä ihmeellistä on SILTA-mallissa?	85
<i>Pirjo Kiiskinen ja Tuija Eskelinen</i>	
Sukulaisuudella ei ole viimeistä käyttöpäivää	86
<i>Pirjo Kiiskinen ja Tuija Eskelinen</i>	
Kirjoittajat	88

SILTA-malli pähkinäkuoressa

SILTA-työn tavoitteita ovat lapsen elämän-tarinan eheytyminen menneisyydessä, nykyisyydessä ja tulevaisuudessa sekä SILLAN rakentaminen lapsen, hänen vanhempiensa ja työntekijän välille.

SILTA-mallin keskeinen elementti on SILTA-kolmio, jonka osapuolina ovat lapsi, hänen vanhempansa ja lapsen työntekijä. Lapsi on työskentelyssä oman elämäntarinansa asiantuntijana: vain hän voi kertoa elämästään omasta näkökulmastaan. Biologista vanhempaa tarvitaan asiantuntijana työskentelyyn, koska vain hän voi kertoa perheen tarinaa vanhemman näkökulmasta. Lapsen työntekijä tuo työskentelyyn oman ja työyhteisön tarinan perheestä ja lapsesta. Keskeistä on osapuolien keskinäinen vuoropuhelu näistä usein erilaisistakin tarinoista ja niiden merkityksistä kertojalleen. SILTA-työtä ohjaa koulutuksen saanut SILTA-ohjaaja. Hän pitää huolta, että kunkin kertojan tarinalle ja sen merkitykselle on tilaa vuoropuhelussa.

SILTA-mallin teoreettisina kivijalkoina ovat perheterapeutti viitekehys, narratiivisuus ja dialogisuus. Perheterapeutti viitekehysten mukaisesti lastenkodissa asuva lapsi nähdään sekä oman biologisen perheensä että lastenkotiperheensä jäsenenä. Tarina perheestä saattaa olla ongelmakeskeinen perheen itsensä ja myös ammattilaisten kertomana. Työskentelyn avulla tehdään tilaa erilaisille tarinoille perheen elämästä ja pyritään myös löytämään tarinoita, joita ei hallitse vallitseva ongelma. Dialogisessa keskustelussa ope-

tellaan kuulemaan erilaisia näkökulmia ja hyväksymään myös se, että keskustelun lopputuloksena voi olla, että ollaan eri mieltä. Näin lapsi ei jää yksin erilaisten jakamattomien tarinoiden keskelle. Työntekijän tärkeä tehtävä on pitää mielessään lapsen elämän erilaiset tarinat. Tätä eheämpää kuvaa lapsesta hän peilaa lapselle, perheelle ja työyhteisölle.

Keskeistä SILTA-mallissa on kokemus kohdatuksi tulemisesta osallistujien välillä ja lapsen ja perheen elämästä kertovien yhteisten tarinoiden jakamisesta. Kohdatuksi tulemisen kokemuksen mahdollistaa se, että kukin tulee kuulluksi ja hyväksytyksi oman tarinansa merkityksen kautta ja kenenkään tarinan merkitys kertojalleen ei ole väärä. Työskentelyssä käytetään välineinä mm. alkuhaastattelua, vuorovaikutussuhteen kartoittamista, sukupuuta ja elämänjanaa. Lisäksi käytetään erilaisia toiminnallisia menetelmiä. Keskeistä on monien aistien avulla tapahtuva kokeminen ja jakaminen.

SILTA-ohjaajaksi valmentaa vuoden kestävä Pelastakaa Lapset ry:n järjestämä ammatillinen täydennyskoulutus. Vuoden 2013 lopussa on koulutettu noin 100 SILTA-ohjaajaa. Koulutus ei pätevöitä terapeutiksi, mutta siinä opiskellaan teoreettisia viitekehyksiä, reflektoidaan niitä, ja harjoitellaan omaksuttua strukturoiduissa SILTA-tapaamisissa. Kun luettu ja omaksuttu toimii käytännössä, se innostaa siirtämään opittua myös muuhun asiakastyöhön.

1. Mikä lastenkodin arjessa hoitaa?

Jari Sinkkonen

Kun lapsen huostaanottoon päädytään, on takana pitkä ja monivaiheinen prosessi. Perheelle on tarjottu vaihteleva määrä vaihtelevantasoisia avohuollon tukitoimia, jotka eivät ole parantaneet lapsen tilannetta riittävästi. Valitettavasti avohuoltoa jatketaan toisinaan silloinkin, kun on ilmeistä, että lapsi tarvitsee sijoitusta. Tämä näkyy mm. siten, että sijoitukseen tulevat lapset ovat aikaisempaa vanhempia, ja joukossa on yhä enemmän nuoria, joiden kanssa on ajautettu umpikujaan. Näiden nuorten vaikeudet ovat suuria, ja heidän valmiutensa kiinnittyä sijoituspaikkaan ja sen aikuisiin ovat vähäisempiä kuin nuoremmilla lapsilla.

Lastensuojelun yksikön hoidollinen potentiaali perustuu lapsen tai nuoren mahdollisuuden solmia uudessa olinpaikassaan turvallisempia kiintymyssuhteita kuin mihin hänellä on aikaisemmin ollut tilaisuus. Lastenkotiin tulevan lapsen tausta on usein tavattoman rikkinäinen. Siihen voi sisältyä monia – joskus jopa kymmeniä – kiintymyssuhteen katkoksia, hoidon vakavia ja pitkäkestoisia laiminlyöntejä, kaltoin kohtelua, ja joissakin tapauksissa pahoinpitelyä ja/tai seksuaalista hyväksikäyttöä.

Lapsen perusluottamus maailmaan hyvänä ja turvallisena paikkana on horjunut pahemman kerran; hän suhtautuu ihmisiin epäluuloisesti ja toisinaan avoimen vihamielisesti. Joskus lapsi on pelokas ja hauras, joutuu helposti paniikkiin ja kestää tavattoman huonosti kaikkia muutoksia ja stressiä. On kuin hän olisi

suojaan ulkomaailman tuottamille vähäisillekin paineille.

Viimeaikainen aivotutkimus on auttanut ymmärtämään varhaisen vuorovaikutuksen ja keskushermoston kehityksen välisiä yhteyksiä. Useat tärkeät aivoalueet ovat keskeneräisiä lapsen syntyessä, ja vakavat hoivan puutokset ja vuorovaikutustrauamat haittaavat nopeasti eteneviä kypsyamisprosesseja. Varsinkin ns. orbitofrontaalinen aivokuori, silmäkuoppien takana sijaitseva kuorikerroksen alue, on vaaravyöhykkeessä. Sen merkitys oman toiminnan ohjaamisessa ja impulssien hallinnassa on keskeinen.

Varhainen traumatisoituminen voi aiheuttaa kudoshävikkiä aivoissa myös hippokampuksen alueella, joka taas on välttämätön ihmisen omaelämäkerrallisen muistin syntymisessä. Monien sijoitukseen tulevien lasten muistot aiemmista tapahtumista, niiden loogisesta järjestyksestä ja niiden syistä ja seurauksista ovat katkelmallisia ja hajanaisia.

Sijoitettujen lasten suuret ongelmat oman toiminnan ohjauksessa ja yllykkeiden hallitsemisessa voivat siis joissakin tapauksissa liittyä suoraan keskushermoston kehityshäiriöön. Tämä auttaa ymmärtämään, että kuntoutuminen kestää kauan, ja että toisinaan on tyydyttävä lapsen tai nuoren tilanteen osittaiseen korjaantumiseen. Toisaalta tiedetään, että aivovammoistakin voidaan toipua ällistytävän hyvin, joten toivoa ei pidä koskaan heittää.

Parantava arki

Lasten tai nuorisopsykiatriseksi hoidoksi mielletään psykoterapiaa, lääkehoito ja osasto-
hoito, mutta lastenkodin arkielämän suotui-
sia hoidollisia vaikutuksia ei ole tiedostettu.
Lastenkodin rutiineihin kuuluvat samankal-
taisina toistuvat aamutoimet, säännölliset
ruoka-ajat, iltatoimet, ja nukkumaanmeno
suunnilleen samaan aikaan joka ilta. Aikui-
set luovat ja ylläpitävät struktuureja, joiden
puuttuminen on aiheuttanut lapselle kroo-
nista epävarmuutta ja stressiä. Jotkut lapset
käyvät sijoituksen alussa ihmettelemässä jää-
kaappia, josta ei ruoka lopu, vaikka juuri on
syöty vatsa täyteen.

Kiintymyssuhdeteorian valossa elämän loo-
gisuus ja ennakoitavuus on turvallisen kiin-
tymyksen perusta. Lapsen on voitava tietää,
mitä seuraavaksi tapahtuu tänään, huomen-
na ja ensi viikolla. Aluksi aikajänne on tavat-
toman lyhyt, ja lapselle riittää, kun hän tietää
saavansa ruokaa tiettyä aikana ja tietää pai-
kan, johon illalla kallistaa päänsä.

On joskus riipaisevaa huomata, miten epä-
toivoisesti sijoitukseen tullut lapsi takertuu
päivittäisiin rutiineihin, ja kuinka valtavan
paljon ne helpottavat hänen ahdistustaan. Vä-
hänenkin säännöllisestä päiväjärjestyksestä
poikkeaminen voi laukaista raivokohtauksen
tai paniikin, aivan kuin lasta vastaan olisi hyö-
kätty ja häneltä yritettäisiin riistää juuri saa-
vutettu etu.

Jotkut lapset ovat joutuneet vastaamaan itses-
tään vuosikausia, ovatpa he voineet kantaa
vastuuta omista vanhemmistaankin. Heidän
voi olla vaikea asettua lastenkodin aikuisten
hoidettaviksi ja luottaa siihen, että aikuiset
huolehtivat asioista. Vähitellen, tilanteen
rauhottuessa, alkavat pettymyksen ja raivon
tunteet ja hylätyksi tulemisen pelko nousta
pintaan. Aikuiset ja varsinkin omahoitaja jou-
tuivat ottamaan lapsen tunteet vastaan, toimi-
maan niiden säiliönä (ns. container – funktio)
ja auttamaan lasta tunnistamaan ja hallitse-
maan tunteitaan.

Epäluuloinen, vihainen ja aikuisiin pettynyt
lapsi olettaa, että kukaan ei pysty kestämään
hänen raivoaan ja kaikinpuolista kauheut-
taan, vaan hän joutuu väistämättä jälleen hy-
lätyksi. Hän testaa tätä hypoteesiaan uusien
aikuisten kanssa ja tuo vuorovaikutukseen lo-
pulta nekin puolet, joita itse pitää sietämät-
tömpinä. Vasta kun hän on kokenut, että
häntä ei silloinkaan hylätä, hän uskaltaa alkaa
luottaa aikuisiin.

Omahoitajasuhteen terapeuttiset vaikutukset

On sanottu, että kaiken lasten mielenterveys-
työn tavoitteena olisi oltava lapsen reflektio-
kyvyn paraneminen. Se, millä menetelmällä
tavoitteeseen päästään, on vähemmän tärke-
ää tai jopa merkityksetöntä.

Reflektiokyvyllä tarkoitetaan ihmisen kykyä
ymmärtää omia ja toisen ihmisen psyykkisiä
toimintoja, niiden lainalaisuuksia ja vasta-
vuoroisuutta. Se on lähellä ”mielen teorian”
ja empatiainkin käsitettä. Hyvä reflektiivinen
kyky näkyy mm. siten, että asianomainen ta-
juaa oman ja toisen ihmisen mielen olevan
toisistaan erillisiä, ja että hänen on tyydyttävä
olemaan tietämättä toisen ajatuksia ennen
kuin on ottanut niistä selvää. Se on siis kuulol-
la olemista, ei-tietämistä ja epävarmuutta ja
samalla lannistumatonta kiinnostusta ottaa
selvää ja ymmärtää.

Tunnetymyllerryksensä kanssa kamppaileva
lapsi ei aina itsekään tiedä, miltä hänestä tun-
tuu ja millaiset voimat hänen sisällään riehu-
vat. Hiukan verkkainen, tuumaileva aikuinen,
joka vähitellen pukee lapsen hämmennystä
sanoiksi, auttaa lasta sisäisen kaaoksensa
hallitsemisessa. Konditionaalin käyttäminen
on suotavaa (”voisikohan tässä nyt olla kysy-
mys siitä, että...”), samoin kuin epävarmuu-
den myöntäminen (”taisin tipahtaa kärryil-
tä...” ”nyt en kyllä yhtään tajua – miten tässä
näin kävi?”). Lapsen hajanaisten ajatusten
kokoaminen ja niistä puhuminen on suurek-
si avuksi, kun se tapahtuu oikeaan aikaan ja
oikealla tavalla (”ymmärsinkö nyt oikein, tar-
koititko että...”). Omahoitajan tärkeä tehtävä
on puhua sellaisistakin asioista, joita yleensä

pohdiskellaan vain omassa mielessä, ja joita vaietaan hienotunteisesti. Kun omahoitaja ajattelee ääneen, punnitsee vaihtoehtoja, esittää hypoteeseja ja tarjoaa niistä todennäköisimmän lapselle itselleen, tämä saa erinomaisen havainnollisen käsityksen mielen toiminnasta ja reflektiosta. Aluksi lapsi pystyy ottamaan vain pieniä murusia vastaan ennen kuin ”tunnekaappaus” keskeyttää yhteisen mietiskelyn ja johtaa turhautumiseen, rai-voon ja myrskyisään paikalta poistumiseen. Luottamuksen lisääntyessä sietokyky paranee ja asioita päästään käsittelemään yhä enemmän sanallisesti.

Varsinkin nuorilla hoitoalan ammattilaisilla on käsitys, että ammattiin saatu koulutus merkitsee vaatimusta kaiken tietämisestä ja osaamisesta. Tämä saattaa päteäkin kirurgian poliklinikan sairaanhoitajaan, mutta mielen-terveystyössä asianlaita on miltei päinvastainen. Mitä kokeneempi hoitaja on, sitä enemmän hän sietää hajanaisen ja hämmentyneen lapsen tai nuoren ajatusten katkelmallisuutta ja epäjohtamukaisuutta ja niiden herättämiä voimakkaita ja ahdistavia vastatunteita kiirehtimättä tietämään ja tulkitsemaan liian aikaisin, mistä kenkä puristaa.

Lapsen ja aikuisen dialogi on eräänlaista jatkuvaa ”ongella olemista”, lähenemistä ja loitonemista, turhautumista ja onnistumisen kokemuksia. Prosessin lopputuloksena on kuin onkin lapsen reflektiivisen kyvyn, itseymmärryksen ja omien tunnereaktioiden hallinnan paraneminen. Varsinainen ”vääntö”, epäluuloisen ja vikuroivan lapsen luottamuksen voittaminen tapahtuu tavallisesti nimenomaan omahoitajasuhteessa, onhan omahoitaja lastenkodin tärkein aikuinen ja viettää lapsen kanssa aikaa arjissa toimissa mutta myös kahdenkeskisten omahoitajatuntien aikana. Parhaassa tapauksessa lapsen ja omahoitajan välille syntyy turvallinen kiintymyssuhde. Se perustuu aikuisen saatavilla oloon, ennakoitavuuteen, rehellisyyteen sekä siihen, että lapsi voi tuoda vuorovaikutukseen kaikki tunteensa, siis myös avuttomuutensa, vihansa ja surkeutensa.

Sijoitukseen tulevan lapsen tai nuoren mukana on melko usein psykiatrisen osaston epikriisi, jossa todetaan psykoterapian tarve ja esitetään painokkaasti terapian aloittamista mahdollisimman pian. Joissakin harvoissa tapauksissa – esimerkiksi vakavan traumatisoitumisen ja/ tai seksuaalisen hyväksikäytön jälkeen – tämä voikin olla aiheellista. Muulloin tulokkaan on annettava rauhassa asettua ja sopeutua uusiin oloihin. Psykoterapiakin on kiintymyssuhde, ja sen luomiseen tarvitaan kummankin osapuolen panosta. Tulevaisuudesta epävarmalla lapsella ei yksinkertaisesti ole voimavaroja eikä valmiuksia asettua tarkastelemaan itseään ja käytöstään.

Omahoitajasuhteen ja psykoterapian eroja ja yhtäläisyyksiä ei tiettävästi ole juurikaan tutkittu eikä tarkasteltu kirjallisuudessa. Aloitin kerran psykoterapian sairaalahoidosta kotiutuneen lapsen kanssa vain todetakseni, että kaikki oleellinen oli tapahtunut pojan omahoitajasuhteessa. Saatoimme lopettaa terapian vain muutaman kuukauden kuluttua myönteisissä merkeissä.

Olisi typerää väheksyä psykoterapiakoulutukseen kuuluvien laajojen teoriaopintojen, oman hoidon ja työnohjouksen merkitystä. Yhtä typerää olisi väittää, että omahoitajasuhde ja psykoterapiasuhde ovat laadullisesti aivan erilaisia, ja että psykoterapiatunti kerran tai kahdesti viikossa voisi tehdä ihmeitä lapselle, jolla on lastenkodissa käytettävissään sensitiivinen omahoitaja paljon pitempiä aikoja ja mitä erilaisimmissa tilanteissa.

On siis syytä miettiä tarkkaan, milloin omahoitajalle annettu työnohjaus olisi lapsen omaa terapiaa mielekkäämpi ratkaisu. Toisinaan pitkä psykoterapia on aiheellinen, ja siihen motivoitunut lapsi tai nuori pystyy hyötymään sekä omahoitajasuhteesta että terapiasta. Psykoterapia on monesti tärkeä turvallisena paikkana, jossa lapsi tai nuori voi tarkastella itseään ja tunteitaan jonkun puolueettoman ihmisen kanssa, joka ei kuulu enempää biologisen perheen kuin lastenkodinkaan ”leiriin”.

Siltoja rakentamassa

Sijaishuollosta saatava hyöty riippuu monista tekijöistä. Sijoituksia, olinpaikan vaihdoksia ja hylkäämiskokemuksia ei saisi olla liian monta, sillä lapsi menettää lopulta kykynsä luottaa enää kehenkään. Liian usein esimerkiksi päihdeperheiden lapsia siirrellään sijoituspaikkojen ja kodin välillä sen mukaan, miten vanhemmat onnistuvat pysyttelemään irti päihteistä. Jos lapsella on ennen kymmenettä syntymäpäiväänsä takanaan jo toistakymmentä sijoitusta, hän on poikkeuksellisen sitkeä jos vielä uskoo löytävänsä aikuisia, jotka eivät hylkää häntä.

Hoitavien aikuisten tulisi voida sitoutua hoitoon ja omistautua lapselle. Usein lapsi kokee olevansa puun ja kuoren välissä: hän on lojaa li biologisille vanhemmilleen ja kokee syyllisyyttä siitä, että viihtyy lastenkodissa ja alkaa luottaa sen aikuisiin. Jotkut lapset jäävät itselleen vahingollisella tavalla kodin ja lastenkodin väliseen tilaan, eivätkä he lopulta ole kiinni missään eivätkä ole kiinnittyneet kehenkään aikuiseen.

Tästä syystä kaikki sellaiset työmuodot, joissa edistetään kodin ja lastenkodin välistä tiedonkulkua ja päästään tekemään yhdessä työtä lapsen hyväksi, koituvat lapsen parhaaksi. Jo sellaiset rauhanomaiset ja rakentavat tapaamiset, joissa mukana on lapsen lisäksi sekä vanhempia että lastenkodin väkeä, ovat omiaan kuromaan umpeen monien lasten mielessään kehittämiä vastakkainasetteluja. Vanhemmat ja isovanhemmat ymmärtävät paremmin lastenkodin tavoitteita, ja omahoitaja puolestaan hahmottaa paremmin lapsen ja hänen perheensä vaiheita ja kokemuksia.

Erityisen merkittävää on lapsen elämänhistorian luominen ja rakentaminen. Ihmisen identiteetti on suuressa määrin yhtä kuin se kertomus, jonka hän itselleen kertoo itsestään, sisäistämistään kiintymyssuhteista, ja elämänsä tärkeistä tapahtumista. Niiden jäsentäminen ja järjestäminen yhdessä merkittävien aikuisten kanssa edistää identiteetin ja itsetunnon positiivista kehittymistä ja tukee siten mielenterveyttä.

2. SILTA-kolmion osapuolet

Pirjo Kiiskinen ja Tuija Eskelinen

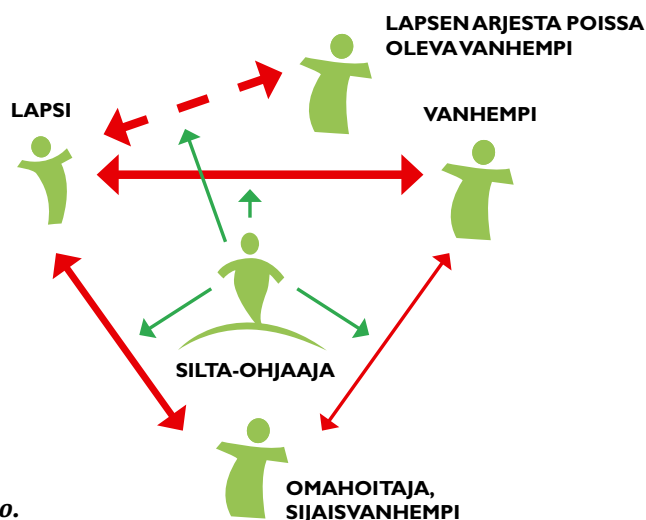
SILTA-mallin perusrakenne on kolmio, jonka muodostavat asiakas, asiakkaan läheinen ja työntekijä. Työskentely tapahtuu osallistujien välisissä vuorovaikutussuhteissa.

Tässä käsikirjassa asiakkaalla tarkoitetaan huostaanotettua lasta, joka asuu lastenkodissa tai sijaisperheessä. Laajemmin mallia sovellettaessa asiakkaaksi voidaan ymmärtää esimerkiksi lastensuojelun avohuollon perhetyön asiakkaana oleva lapsi tai psykiatrisen hoidon lapsiasiakas.

Läheisellä tarkoitetaan tässä käsikirjassa lapsen biologisia vanhempia, myös lapsen elä-

mästä syystä tai toisesta poissaolevaa biologista vanhempaa. SILTA-työskentelyssä mukana voi olla myös joku muu lapsen läheiseksi nimeämä henkilö, kuten isovanhempi, sisarus, täti, setä, kummi, perhepäivähoitaja tai edellisen lastenkodin ohjaaja kertomassa tarinoita lapsesta sekä lapsen ja lapsen perheen elämästä.

Työntekijällä tarkoitetaan tässä yhteydessä lastenkodin omahoitajaa. Mallia sovellettaessa työntekijällä voidaan tarkoittaa esimerkiksi sijaisvanhempaa, perhetyöntekijää, lasten- tai nuortenpsykiatrisen osaston tai avohuollon työntekijää.

Kuvio 1: SILTA-kolmio.

SILTA-ohjaajalla tarkoitetaan SILTA-ohjaajakoulutuksen saanutta työntekijää, joka varmistaa SILTA-tapaamisessa sen, että jokainen osallistuja saa tasavertaisesti äänensä kuuluville ja tulee kuulluksi.

Tässä käsikirjassa puhutaan SILTA-kolmion osapuolina jatkossa lapsesta, vanhemmasta ja omahoitajasta.

Miksi juuri vanhempi, lapsi ja omahoitaja?

Lapsen vanhemman ei aina ole helppo astua lastenkodin kynnyksen yli. Omat kokemukset lastensuojelun asiakkuudesta ja omasta elämästä vaikuttavat siihen. Tilanteeseen voi liittyä häpeän ja syyllisyyden, loukkaantumisen sekä kieltämisen tunteita. Vanhempi saattaa kokea, että hänen asiantuntijuutensa lapsen suhteen on viety huostaanoton myötä viimeistään siinä vaiheessa, kun lastenkodin omahoitajat astuvat kuvioon jaksavina, osavina ja tehokkaina ammattilaisina. Vanhempi saattaa ajatella, ”että hohhoijaa taas yksi palaveri, jossa pitää levittää koko elämä...” Myös lastenkodissa saattaa olla samantapaista ajattelua. Joskus lapsen läheiset saatetaan kokea lastenkodin arkea kuormittaviksi. Voiko kuormittavuus muuttua kantavuudeksi?

Mihin biologista vanhempaa tarvitaan SILTA-työskentelyssä?

Myös työskentelyyn osallistuva lapsi voi kokea SILTA-tapaamisen monella tapaa haasteellisenä. Esimerkiksi lastenkodissa voi olla mukava tavata vanhempaa ylimääräisesti SILTA-tapaamisissa, mutta tilanne voi myös tuntua vaivaannuttavalta.

”Mitä nää meidän jutut kuuluu kellekään ulkopuolisille! Ketä jaksaa kiinnostaa mitä joskus on tapahtunut, mitä välii hei? Miksi te ette juttele sitten kahdestaan, jos kerran niin innostaa, mul olis ny vähä muutaki mietittävää...” Lapsi voi tuntea voimakkaita tunteita ja kipeitä muistoja elämäntarinansa äärellä ja alkaa vastustaa SILTA-työhön osallistumista. Työntekijää ja vanhempaa haastaa lapsen motivoiminen työskentelyyn.

Mihin lasta tarvitaan SILTA-työskentelyssä?

Työskentelyyn osallistuva omahoitaja voi kokea roolinsa epäselvänä. Omahoitajan voi olla vaikea nähdä vanhempaa lapsen ja perheen elämän asiantuntijana. Mitä tehdään niille ongelmatarinoille, joita omahoitajan mielessä on perheen elämästä? Omahoitaja arvelee tietävänsä, että ”tässä on taas yksi perhe muiden joukossa, jossa on vaan ryypätty ja rellestetty vuosikausia ja jossa lapset ovat olleet täysin heitteillä”. Mitä omahoitaja tekee silloin, kun vanhempi kertoo tarinaa itsestään pullantuoksuksena äitinä? Mihin omahoitaja katselee silloin, kun kohtaa lapsen katseen äidin kertoessa tarinaa? Lapsen katseessa omahoitaja on lukevinaan tietämäänsä tarinaa. Nyökytelläkö sivistyneesti niin, että niska puutuu vai huutaako: ”valehtelija, ikinä et ole yhtään pullaa paistanut ja jos paistoitkin, olit taatusti kännissä”.

Mihin omahoitajaa tarvitaan SILTA-työskentelyssä?

Vanhempaa, lasta ja omahoitajaa tarvitaan kertomaan omat tarinansa ja jakamaan ne toistensa kanssa sekä kuulemaan toistensa tarinat. (Kuvio 1). Omahoitajaa tarvitaan lisäksi kokoamaan kuulemastaan ehyempi kuva lapsesta ja tämän perheestä. Näin rakentuu SILTA tarinoita rakennusmateriaalina käyttäen. Kohtaaminen, tarinoiden kuuleminen ja niiden merkitysten jakaminen muuttaa vuorovaikutussuhteen syvyyttä ja luo kokemuksen kuulluksi tulemisesta.

Miksi juuri SILTA-ohjaaja?

Jokaisen tarina on merkityksellinen. Jokaisella on lupa kertoa oma tarinansa. SILTA-ohjaaja on henkilö, joka pitää huolta, että jokaisella on mahdollisuus kertoa oma tarinansa ja auttaa kestämään sitä, että tarinat voivat jäädäkin erilaisiksi. SILTA rakentuu tarinoiden avulla. SILTA-työskentelyssä äidin pullanpaistotarina on yhtä merkityksellinen kuin lapsen tarina siitä, että ”ketä tää hei kiinnostaa?”. Yhtä merkityksellinen on omahoitajan tarina sii-

tä, että 'yhtään pullaa ei ole paistettu'. Tärkeää ja haasteellista on kestää ja hyväksyä tarinoiden erilaisuus.

SILTA- ohjaaja on henkilö, joka pitää huolta, että jokaisella on mahdollisuus kertoa oma tarinansa ja auttaa kestämaan sitä, että tarinat voivat jäädäkin erilaisiksi.

Tarinoiden avulla päästään niiden merkitysten äärelle ja pois siitä jännitteestä, että kenen tarina on se ainoa oikea. Miksi tänään ja tässä haluan näille ihmisille kertoa juuri tätä tarinaa? Mitä tämä kuulemani tarina kertoo kertojastaan ja siitä mikä hänelle on tärkeää? Tarinoiden vastaanottamisen kautta osallistujille syntyy kokemus siitä, että heidän kertomansa on merkityksellistä ja sitä kautta vahvistuu kuulluksi tulemisen kokemus.

Yhdessä kokeminen ja jakaminen ovat väylä SILLAN rakentumiseen, työskentelyn liikkeelle lähtemiseen.

SILTA-ohjaajan tehtävä tässä prosessissa on merkityksellinen ja vaativa. Varsinkin työskentelyn alussa ohjaajan merkitys korostuu, kun usein hiuksenhienoja vuorovaikutussuhteita aletaan luoda, tukea ja vahvistaa. Tehtävä vaatii ohjaajalta kykyä havainnoida ihmisiä, heidän sanojaan, eleitään ja kehonkieltään. Ohjaajalla tulee olla sisäinen rauhallinen olo-tila, hänen tulee olla läsnä juuri siinä hetkessä. Hänellä tulee olla suhde aikaan, tilaan ja paikkaan, kyky luoda osallistujille kiireetön ja turvallinen olo-tila sekä kokemus aidosti kohdatuksi tulemisesta. SILTA-ohjaajan tulee olla aidosti kiinnostunut erilaisista tarinoista. Ohjaajalla tulee olla herkkyyttä ymmärtää kohtaamisten ainutkertaisuus, ainutlaatuisuus ja monimuotoisuus. Hän tarvitsee kykyä osata tarttua hetkeen. SILTA-ohjaajalla tulee ol-

la kuitenkin myös ymmärrys siitä, että kaikki puhuminen ei paranna. Hänen tulee kyetä auttamaan osallistujia säätelemään itse sitä mitä he tuovat vuorovaikutukseen. Tavoite ei ole rajaton avoimuus, vaan itseä ja toisia suojeleva avoimuus. (Aaltonen, Jukka: Perheterapia, kirjassa Huttunen, Kalska, (toim.): Psykoterapiat, Duodecim 2012)

SILTA-työskentelyssä työn painopiste on vuorovaikutussuhteissa. SILTA-ohjaajan on kyettävä ensin itse kohtaamaan osallistujat ja luomaan heihin vuorovaikutussuhde sekä antamaan osanottajille kokemus kohdatuksi tulemisesta. Näin voi tapahtua aito vuorovaikutuksellinen kohtaaminen myös kolmion osapuolien välillä.

SILTA-ohjaajan ”SILLAN rakennuspiirustuksena” toimii kuviossa 1 esitelty SILTA-malli, jonka avulla rakennetaan toimiva olemisen malli SILTA-kolmion osapuolten välille. Mallissa korostuu lapsen ja vanhemman välinen suhde riippumatta siitä, että onko vanhempi tekemisissä lapsen kanssa, tai fyysisesti läsnä SILTA-tapaamisissa. Toimiva olemisen malli muodostuu vuoropuhelun kautta yhdessä jae- tuista tarinoista. Ennen rakennuspiirustuksen tarkempaa esittelyä muutama sana lastensuojelun asiakastyöhön liittyvästä vallan olemassaolosta ja sen huomioimisesta SILTA-työssä.

Valta SILTA-työssä

SILTA-mallissa kolmion kärki on tietoisesti kohdistettu omahoitajaan. Tällä halutaan kuvata asiakassuhteisiin liittyvää työntekijän valtaa. Omahoitaja voi vaikuttaa tietoisesti tai tiedostamattaan kolmion suuntaan keikuttamalla kolmiota lapsen eduksi, vanhemman eduksi tai pitämällä lapsi ja vanhempi tasapainossa vuorovaikutuksen suhteen. Tällä tavalla hän voi joko edistää tai estää kolmion osapuolten välistä vuoropuhelua. Kolmion kärjessä olevalla työntekijällä on eniten valtaa vaikuttaa eri osapuolten välisiin vuorovaikutussuhteisiin sekä SILTA-tapaamisissa että muussakin työskentelyssä lapsen ja perheen kanssa.

Silloin kun SILTA-tapaamiset ovat osa lastensuojelun sijaishuoltoa, niissä ei voi välttyä valta-asetelmilta. Ne ovat osa lastensuojelun diskurssia ja sitä kautta niihin sisältyy perinteisesti institutionaalista valtaa asiakkaan kohtaamisessa. Jotta SILTA-työstä saadaan läpinäkyvää, on tärkeää tehdä valtaa mahdollisimman paljon näkyväksi ottamalla valtakysymykset puheeksi. Tärkeää on myös määritellä kulloinkin vallitsevat valtasuhteet ja välttää näennäistä tasa-arvoisuutta, joka estää kokemuksen aidosta kohtaamisesta. Käytännössä tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että SILTA-tapaamisissa ei tehdä päätöksiä ja tämä otetaan myös puheeksi tapaamiseen osallistuvien kanssa. Päätösten tekemistä varten pidetään erillisiä asiakassuunnitelmaneuvoitteluita. SILTA-tapaamiseen osallistuminen ei myöskään määrittele vanhemman vanhemmuutta esimerkiksi huostaanoton purkuun vaikuttavana tekijänä. Myös tämä kerrotaan SILTA-tapaamiseen osallistuville.

SILTA-tapaamisissa voidaan säilyttää aito luottamuksellisuus osallistujien kesken: jokaisessa tapaamisessa sovitaan lapsen, vanhemman ja omahoitajan kesken mitä tietoa omahoitaja voi jakaa muulle työryhmälle.

Myös SILTA-ohjaaja käyttää valtaa tarttumalla tapaamisessa tiettyyn hetkeen ja tarinaan. Silloin hän jättää tarttumatta johonkin toiseen hetkeen ja tarinaan. Tämä vaatii ohjaajalta kykyä sietää epävarmuutta siitä, että oliko hetki johon tartuttiin myös osallistujien mielestä oleellisin.

Parhaimmillaan SILTA-tapaamiset tukevat vanhemman tasa-arvoista vanhemmuutta yhteisymmärryksen lisääntymisen kautta. Samoin omahoitaja saa tukea omahoitajuuteen yhteisymmärryksestä vanhemman kanssa. Tällöin lapsi saattaa vapautua lojaalisuusriiriidoistaan ja huolestaan esimerkiksi vanhemman voinnista ja vapautua näin elämään omaa elämäänsä. Osallistujille syntyy eheämpi kuva kaikesta siitä mitä perheen elämässä on tapahtunut. Yhteinen kokeminen ja jakaminen vahvistavat osallistujien yhteenkuuluvuuden tunnetta, vaikka asioista oltaisiinkin eri mieltä. Tämän tulisi kantaa myös arjessa. Haasteena SILTA-työssä on se, että tapaamiset muodostuvat erillisiksi saarekkeiksi, jolloin tapaamisissa syntynyt yhteinen ymmärrys ei siirry riittävästi lastenkodin arkeen, eikä kanna tapaamisten ulkopuolelle.

SILTA-kolmion käyttö lastenkodin asiakastyössä

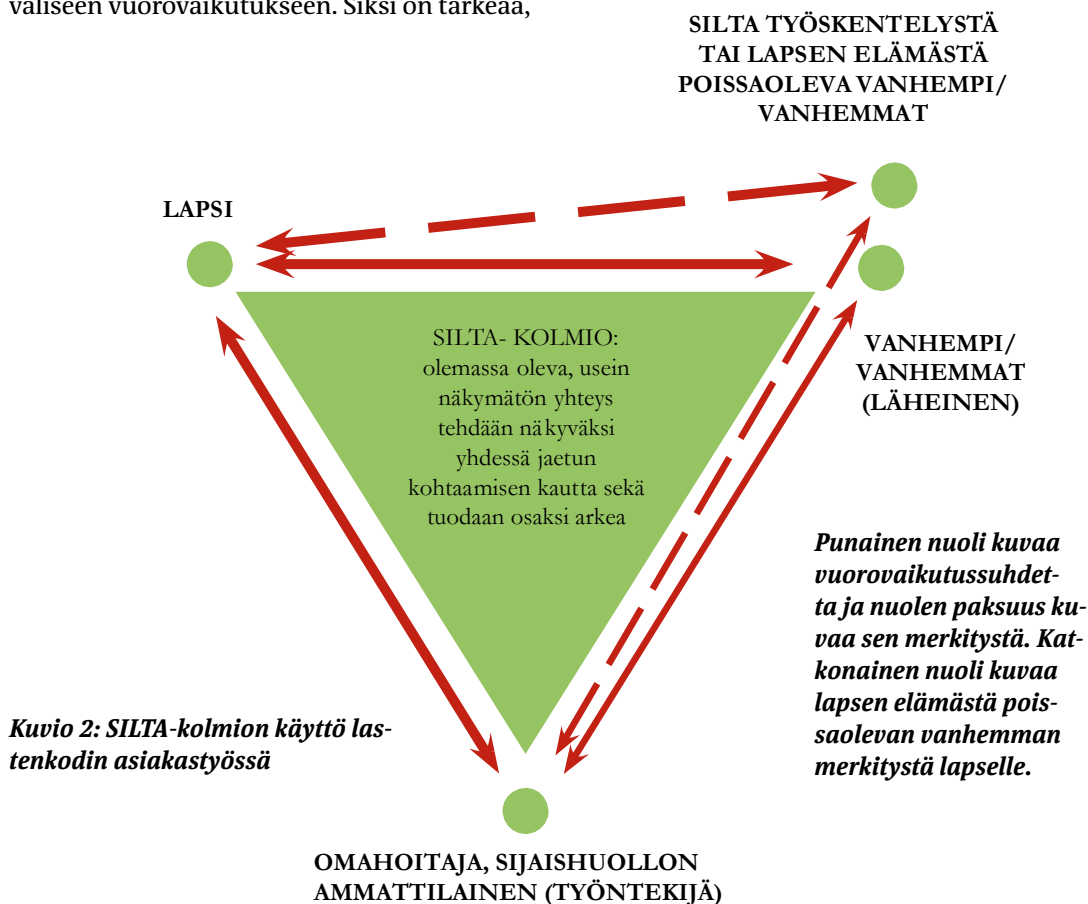
Pirjo Kiiskinen ja Tuija Eskelinen

Osapuolten välistä vuorovaikutussuhdetta kuvataan SILTA-kolmiossa punaisilla nuolilla. Nuolen paksuudella kuvataan suhteen merkitystä. Lapsen ja vanhemman välistä suhdetta kuvataan paksuimmalla nuolella, koska biologinen suhde on elinikäinen ja pysyvä. Riippumatta siitä, onko vanhempi tekemisissä lapsen kanssa ja onko suhdetta näkyvästi olemassa, suhteesta puhuminen ja sen näkyväksi tekeminen on merkityksellistä SILTA-työssä ja asiakastyössä yleisestikin.

Osapuolet vaikuttavat toistensa vuorovaikutussuhteisiin. Lapsi vaikuttaa vanhemman ja omahoitajan väliseen vuorovaikutussuhteeseen, vanhempi vaikuttaa lapsen ja omahoitajan väliseen vuorovaikutussuhteeseen ja omahoitaja vaikuttaa lapsen ja vanhemman väliseen vuorovaikutukseen. Siksi on tärkeää,

että näitä vaikutuksia voidaan tehdä näkyväksi yhteisissä tapaamisissa, joissa kaikki osapuolet ovat paikalla. Lisäksi kukin osallistuja tuo vuorovaikutukseen itsensä lisäksi omat kokemuksensa, arvonsa ja tunteensa, jotka kaikki vaikuttavat siihen, miten osallistuja on vuorovaikutuksessa ja mitä merkityksiä hän vuorovaikutukselle antaa.

Myös poissaolevan vanhemman merkitys voi olla suuri: mitä lapsi kuvittelee poissaolevan vanhemman ajattelevan esimerkiksi lapsen ja omahoitajan välisestä vuorovaikutussuhteesta? On tärkeää, että näille ajatuksille tehdään tilaa, että ne voidaan ottaa puheeksi lapsen kanssa

Kuvio 2: SILTA-kolmion käyttö lastenkodin asiakastyössä

SILTA-kolmion käyttö ammatillisen omahoitajuuden vahvistajana

Pirjo Kiiskinen ja Tuija Eskelinen

Omahoitajuus ammattina on erikoinen tehtävä. Omahoitajuuteen liittyy momentansoisia tehtäviä arjen asioiden hoitamisesta tunnesuhteen muodostamiseen omahoidettavan kanssa. Omahoitajasuhde voi tarjota lapselle korvaavan kiintymyssuhdemallin: suhteen, jossa lapsi voi kokea vähintään arjen ennakoitavuuteen liittyvää turvallisuuden tunnetta. Samana ja ennakoitavana pysyvä arki on hyvää arjen terapiaa huostaanotetulle lapselle, kuten myös Jari Sinkkonen toteaa. Tämä arjen terapeuttisuus riittää siihen asti, kunnes lapsi alkaa luottaa turvalliseen arkeen ja uskaltaa näissä turvallisissa puitteissa tuoda näkyviin sisempiä tarpeitaan. Omahoitajasuhde voi muodostua syvemmin hoitavaksi ja lapsen henkisiin tarpeisiin vastaavaksi silloin, kun omahoitaja kykenee tunnetasolla tunnistamaan ja kohtaamaan lapsen tarpeet ja myös vastaamaan niihin. Samalla omahoitaja joutuu itse tunnetasolla kosketuksi vaativalla tavalla, kuten Jan-Christer Wahlbeck myöhemmin tässä kirjassa kuvaa omahoitajasuhteeseen liittyviä haasteita.

Huostaanotetun lapsen minäkuva on usein hajanainen, ja käsitys oman elämän tapahtumista ja syy-seuraussuhteista on puutteellinen. Omahoitaja kokoaa lapsen virallisista dokumenteista, sukulaisten ja lapsen omista tarinoista sekä omahoitajan ja työyhteisön tarinoista kokonaisemman kuvan lapsesta mieleensä, säilöen myös tunnetasolla lapsen kokemukset itseensä. Tämän mielessään koostamansa kuvan omahoitaja peilaa lapselle ja työyhteisölle. Tärkeää on, että omahoitaja ymmärtää vastuunsa lapsen tarinan peilaajana. Ei ole samantekevää minkälaisia tarinoita omahoitaja lapsesta säilöo ja kertoo, ja kuinka hän jaksaa lapsen kokemaa kantaa. On merkityksellistä nähdäkö lapsi pääasiassa oireidensa kautta, vai esimerkiksi osana oman sukunsa tarinoita.

Jotta lapsi voisi saada korvaavaa kokemusta kiintymyssuhteesta, on omahoitajan työnä oikeasti ja aidosti kiintyä lapseen. Omahoitajan on siis vastaanotettava suhteen toisen osapuolen eli lapsen monenlaiset tunteet ja kiintymys samanaikaisesti kun hänen itsensä on osoitettava välittämistä.

Kiintymyssuhdetta ei voi näytellä.

”Sä olet täällä vain töissä ja saat tästä palkkaa” -väite on kaiketi tuttu jokaiselle omahoitajalle. Väite sisältää ”oikeasti välittämisen” ja ”ammatillisesti välittämisen” ulottuvuudet. Usein kuultu vastaus väitteeseen on ”en mä tätä kuule rahan takia tee, silloin olisin töissä ihan muualla”. Tämä vastaus ei välttämättä tyydytä väittämän esittäjää, koska väite sisältää esittämättömän kysymyksen siitä, onko lapsi oikeasti merkityksellinen omahoitajalle. Jos omahoitaja vähättelee työtään, niin samalla hän vähättelee lasta.

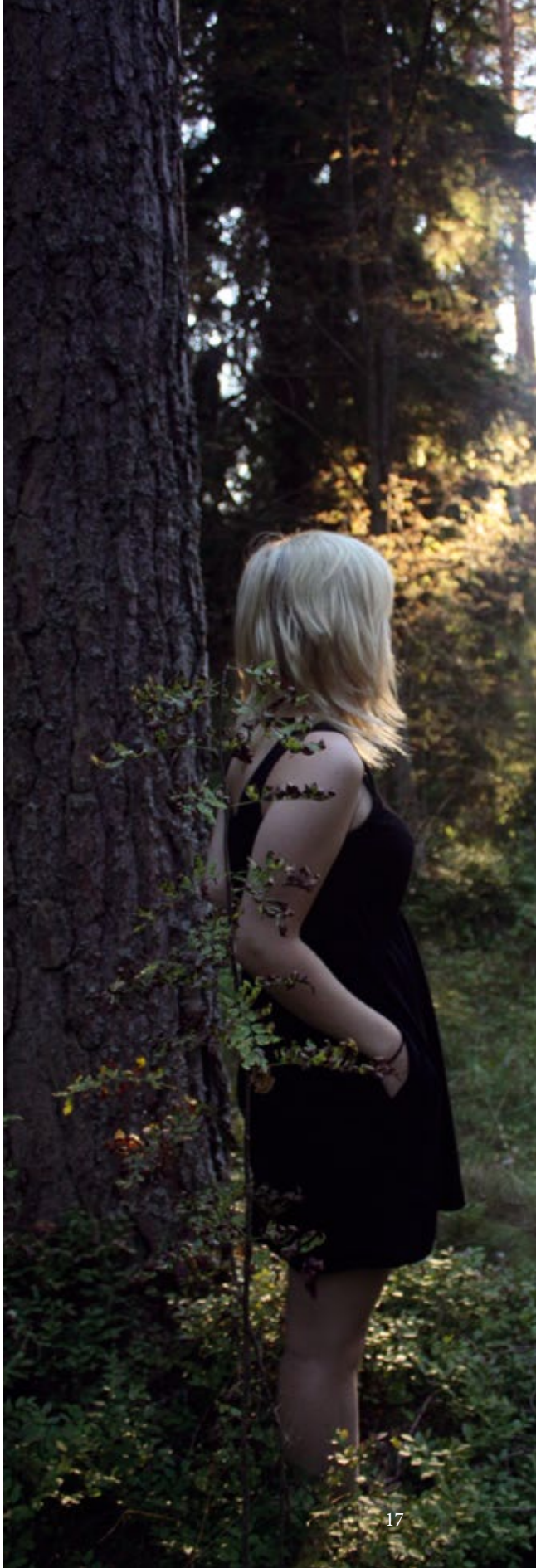
Omaa ammatillista rooliaan omahoitaja voi tarkastella omahoitajasuhteen roolikartan avulla. Sen avulla hän voi pohtia esimerkiksi sitä, mitä välittäminen tarkoittaa ammattilaiselle ja miten sitä tulee näyttää lapselle ja mitä se, että omahoitaja välittää lapsesta tarkoittaa suhteessa lapseen ja tämän vanhempaan.

Merkityksellisin suhde lapselle on suhde omiin vanhempiinsa. Tämä suhde on elinikäinen. Riippumatta siitä, ovatko vanhemmat lapsen elämässä fyysisesti läsnä, he ovat aina kuitenkin henkisesti olemassa lapselle. Lapsen eletty elämä, koettu vanhemmuus, laiminlyönnit, välittäminen ja huolenpito ovat osa lasta jokaisessa arjen hetkessä lastenko-

dissa. Ei ole yhdentekevää, minkä merkityksen lapsi näille elämänsä kokemuksille antaa. Omahoitajan on tärkeä toimia merkityksien avaajana ja ymmärryksen lisääjänä lapselle.

Omahoitajan tulee olla herkkänä ja valmiina käymään lapsen kanssa läpi esimerkiksi lapsen tuntemuksia siitä, että vanhemmat eivät pidä lapseen yhteyttä. Lapsi ei ehkä itse koskaan ota asiaa puheeksi, vaikka miettisikin sitä usein. Omahoitajan tulee oma-aloitteisesti ottaa asioita puheeksi ja tarjota näin lapselle mahdollisuutta jakaa asiaa, ”olla ongella”, kuten Jari Sinkkonen kuvaa omassa osuudessaan. Toisaalta omahoitajan tulee olla hienotunteinen, eikä pakottaa lasta puhumaan. Vastuu puheeksi ottamisesta on aina aikuisella. SILTA-tapaamiset tarjoavat foorumin asioiden puheeksi ottamiselle ja toisaalta sille, että kaikesta ei tarvitse puhua, sillä kaikki puhuminen ei paranna. Tästä aiheesta kerrotaan enemmän Sisko Karisen artikkelissa.

Seuraavassa kappaleessa kuvataan, miten omahoitajasuhteen roolikarttatyöskentelyn avulla omahoitaja voi tarkastella omia roolejaan suhteessa lapseen ja vanhempaan. Omahoitajasuhteen roolikartta tekee näkyväksi lapsen elämässä vaikuttavat vanhemmuussuhteet ja omahoitajan roolin näissä suhteissa. Parhaimmillaan lapsi saa täydentävää vanhemmuutta kaikilta osapuolilta.

Omahoitajasuhteen roolikartta

Omahoitajasuhteen roolikartta kuvaa omahoitajuuden eri roolien merkitystä suhteessa lapseen ja lapsen vanhempiin. Omahoitajasuhteen roolikartta syntyi alun perin Jan-Christer Wahlbeekin ajatuksista. Hän totesi Lahden Kasvatusohjaus-hankkeen Vanhemmuus ja lastensuojelu seminaarissa (Wahlbeck, 2008), että roolikarttoja kylläkin on, mutta ei suhteeseen vietyjä. Koska omahoitajan työ on työskentelyä nimenomaan ihmisuhteissa, tuntui luontealta kehittää suhteen roolikartta nimenomaan omahoitajasuhteeseen ja sen vahvistamiseen.

Omahoitajasuhteen roolikarttatyöskentely alkaa siten, että omahoitaja tai työryhmä yhdessä määrittelee ammatillisen omahoitajuuden tärkeimmät roolit. Eli mikä on tärkeintä omahoitajuudessa. Suhteisiin vietyinä erilaiset omahoitajuuden roolit tulevat nähdä eri osapuolien kannalta, tuoden esiin suhteiden vastavuoroisuuden. Usein mietitään vain sitä, mitä lapsi saa suhteessa omahoitajaan. On hyvä pysähtyä miettimään myös sitä, mitä omahoitaja saa suhteessa lapseen ja vanhempaan. Lisäksi on hyvä pysähtyä pohtimaan esimerkiksi sitä, miten omahoitaja tai lastenkoti omilla toimillaan vaikuttavat lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen. Omahoitajasuhteen roolikartta tekee näkyväksi lapsen elämään vaikuttavat vanhemmat, riippumatta siitä ovatko he fyysisesti läsnä lapsen elämässä vai eivät. Eräs äiti totesi että ”on ollut helpompi työntää aikoinaan koko lapsen olemassaolo pois mielestään ja antaa alamäen syventyä kuin kestää ja käsitellä sitä pettymystä, ettei ole kyennyt tästä huolehtimaan”. Silloin kun vanhempi ei ole lainkaan tekemisissä lapsen kanssa on erityisen tärkeää että omahoitaja kykenee näkemään ja selvittämään poissaolevan vanhemmuuden merkityksen lapselle. On tärkeää, että lapsi saa tilaa ja rohkaisua kertoa ajatuksistaan suhteessa vanhempiinsa. Tärkeää on myös omahoitajan kyky nähdä lapsi osana sukuaan, jonka pariin hän palaa viimeistään lastenkotivaiheen jälkeen.

Omahoitajasuhteen roolikarttaa voi hyödyntää oman työn arvioinnin välineenä. Suhteiden välisten punaisten nuolten pituudet voivat toimia arviointimittareina. Omahoitaja voi merkitä nuolen pituudella sen, miten hän arvioisi suhdettaan lapseen tällä hetkellä esimerkiksi asteikolla 1-10 ja miten esimerkiksi puolen vuoden kuluttua, asetettuaan tavoitteen suhteelle.

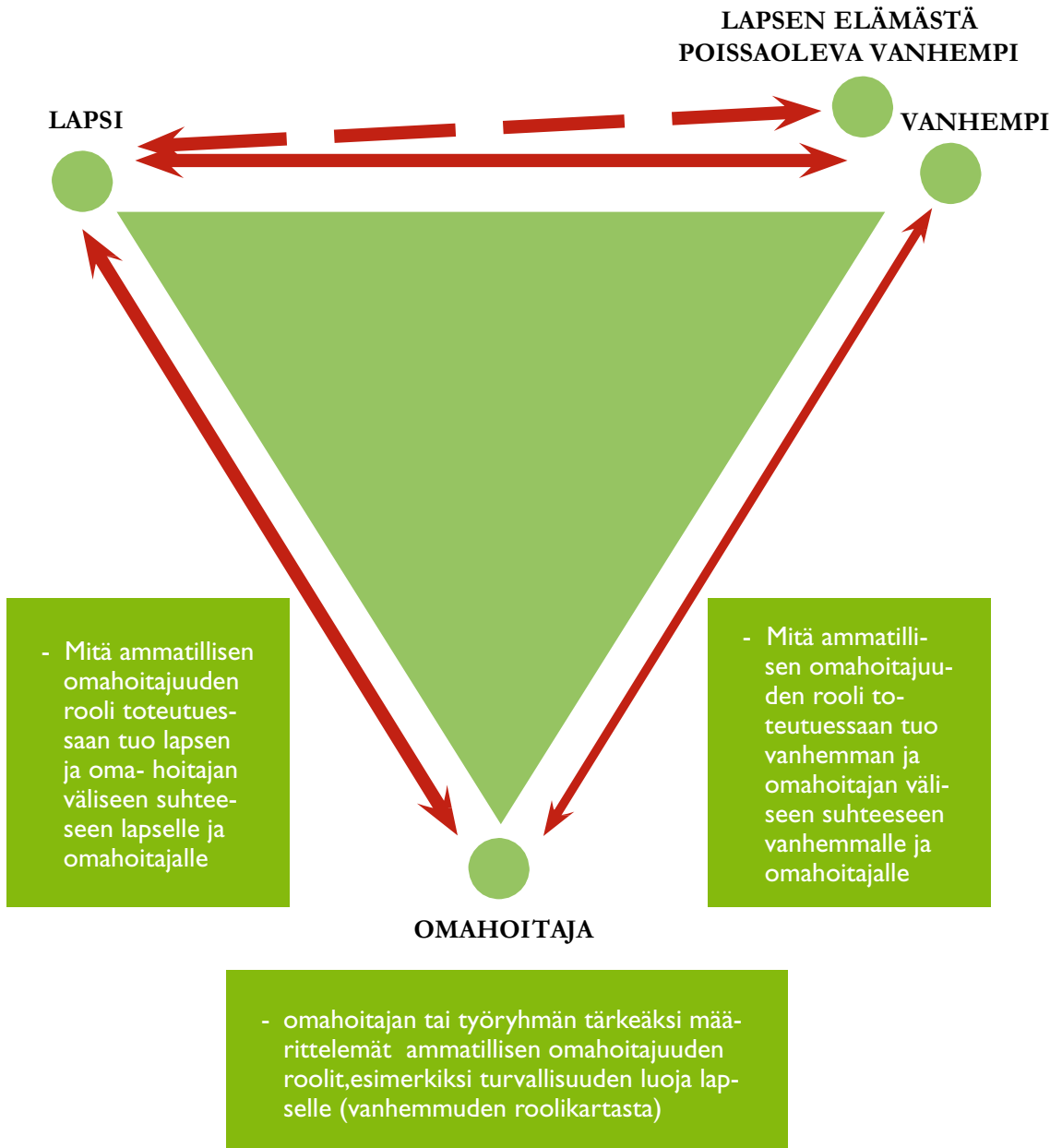
Vanhemman ja omahoitajan suhde vaikuttaa lapseen. Kun suhde on hyvä ja toimiva, on todennäköistä, että vanhempi ja omahoitaja jakavat ajatuksia keskenään, eikä viesti kulje vain lapsen kautta. Tällöin lapsen vointi on yhteinen ilon- tai huolenaihe. Myös lapselle on tärkeää, että hänen vanhempansa voivat hyvin. Vanhempien hyvinvointi lisää lapsen hyvinvointia ja terveyttä, mikä näkyy vanhemman ja lapsen välisessä suhteessa. Tämä suhde puolestaan vaikuttaa omahoitajan, vanhemman ja lapsen väliseen vuorovaikutussuhteeseen.

Seuraavassa kappaleessa psykologi, VET-perheterapeutti ja kompassien suuri ystävä Jan-Christer Wahlbeck valottaa oivallisella tavalla omahoitajuuteen liittyviä kosketuspintoja ja haasteita.

- Mitä ammatillisen omahoitajuuden rooli toteutuessaan tuo lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen lapselle ja vanhemmalle

- Mitä ammatillisen omahoitajuuden rooli toteutuessaan tuo lapsen ja poissaolevan vanhemman väliseen suhteeseen lapselle?

Kuvio 3: Omahoitajasuhteen roolikartta.

Omahoitajuuden vuorovaikutukselliset haasteet kompassina

Jan-Christer Wahlbeck

Omahoitajasuhteen vuorovaikutuksellisia haasteita voi hahmottaa ”kompassin” (Wahlbeck 2003) kautta. Omahoitaja joutuu suhteessa lapseen kestämään monenlaisia koetuksia. Hoidolliseen vuorovaikutukseen ei yleensä liity pelkästään valoisia kokemuksia (Wahlbeck 1999). Alla olevaan kehittämääni kompassiin on kerätty keskeisiä teemoja omahoitajan tehtävistä ammatillisuuden näkökulmasta.

Lähestymisen sieto ja torjumisen kesittäminen (Pohjoinen-Etelä akseli)

Lapset, joita on kohdeltu kaltoin, saattavat omahoitajan kannalta ahdistavan takertuvalla tavalla hakea läheisyyttä ja toisaalta loukkaavalla tavalla torjua. Omahoitaja ei pääse sätelemään läheisyyttä ja etäisyyttä vaan joutuu joko vedetyksi mukaan lapsen sielunmaisemaan tai jätetyksi sen ulkopuolelle. Kyseessä on omahoitajan näkökulmasta henkilökohtaisesti arasta asiasta eikä pelkästään ulko kohtaisesta ammatillisesta kuviosta. Tämän tyyppiset lapset haluavat päästä omahoitajan kulissin tai naamion taakse eivätkä rauhoitu ennen kuin se onnistuu. Heidän turvallisuustarpeensa vaatii, että he pääsevät omahoitajan ”ihon alle” ja tutkimaan minkälainen hän pohjimmiltaan on.

Vastenmielisyyden ymmärtäminen puitteiden rakentaminen (Länsi-Itä -akseli)

Suhteessa lapsiin omahoitajalla herää kielteisiäkin tunteita ja jopa inhon tai vastenmielisyyden tunteita. Näitä tunteita hänen pitää ymmärtää lapsen elämänhistoriasta käsin, riippumatta siitä tietääkö hän tarpeeksi vai

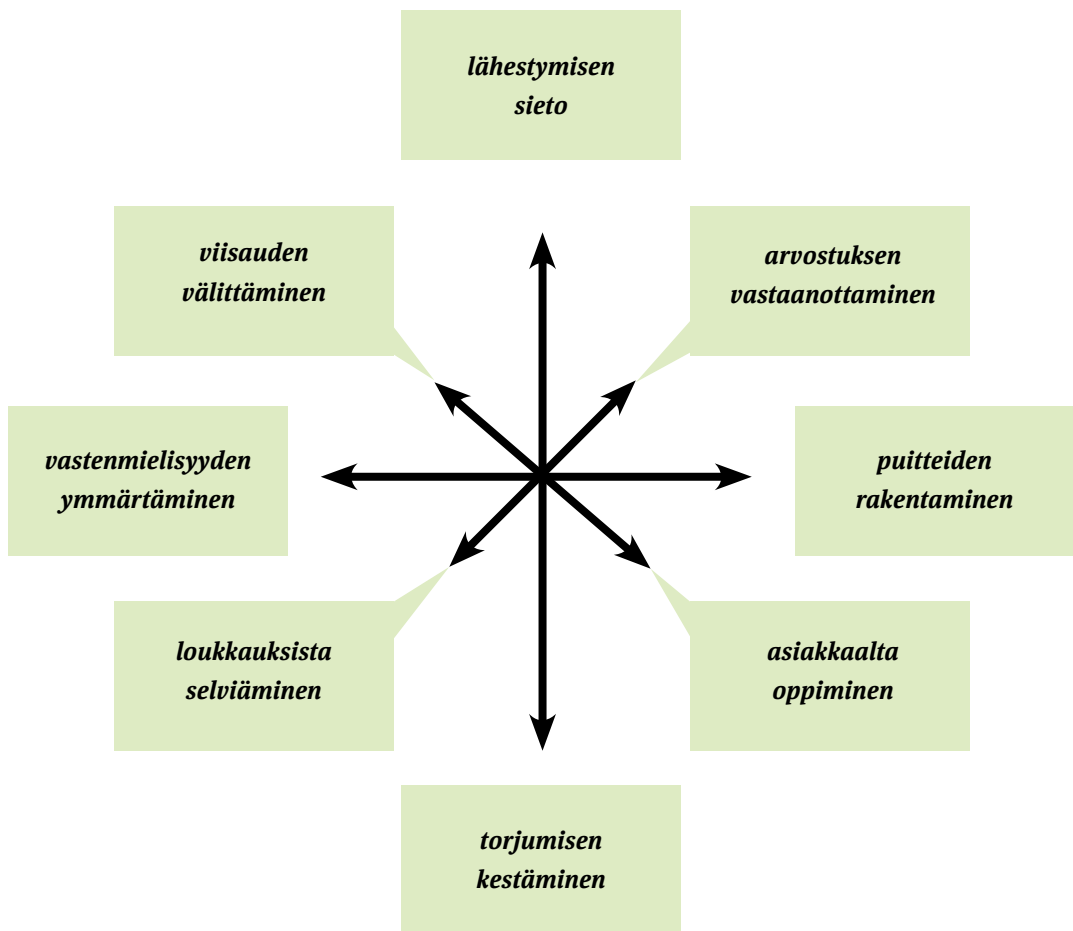
joutuuko hän turvautumaan mielikuvitukseensa pohtiessaan miten voisi olla mahdollista nähdä lapsen kehittämää epämiellyttävää käyttäytymistä tai suhtautumista inhimillisenä. Samanaikaisesti omahoitajan on rakennettava sellaisia puitteita vuorovaikutukselle, että suhteesta tulisi lapselle kannatteleva, suojaava ja lohtua tarjoava. Pitääkseen huolta rakenteista omahoitaja joutuu joskus puuttumaan lapsen tekemisiin ja liikkumavapauteen.

Arvostuksen vastaanottaminen loukkauksista selviäminen (Koillinen-Lounas -akseli)

Mikäli lapsi osoittaa arvostavansa omahoitajaa, hänen on otettava tämä vastaan ja osoitettava että hän kokee sen merkittävänä lahjana. Joskus omahoitaja saattaa pelätä, että hänestä tulee liian tärkeä lapselle tai sitten itsekriittisyys estää häntä vastaanottamasta lapsen arvostusta. Aina välillä lapsi saattaa syvästi loukata omahoitajaa. Omahoitaja ei saa tietoisesti tai tiedostamatta, avoimesti tai kätkeytyä, kostaa lapselle.

Viisauden välittäminen-asiakkaalta oppiminen (Luode-Kaakko -akseli)

Omahoitajalla on yhteiskunnallisena ja psykisenä tehtävänä välittää ihmiskunnan viisautta lapselle, toisaalta hänen on nöyrästi koettava oppivansa keskeisiä asioita ihmisestä olemisesta lapsen kautta. Tehtävänä ei ole käytöstopojen opettaminen vaan laajakatseisuuden mahdollistaminen. Tehtävänä ei ole pelkästään kuulla lasta vaan antaa hänen kasvattaa omahoitajan sielua ja kokemusmaailmaa. ▼

Kuvio 4: Omahoitajuuden vuorovaikutukselliset haasteet kompassina.

Kirjallisuutta:

Wahlbeck, J.-C. (1999, 167–171): Vuorovaikutus hoitoalalla. Kirjassa: Vuorovaikutuskuvioita. Vuorovaikutusprosessien tutkimuskeskus, Helsinki.

Wahlbeck, J.-C. (2003): Kompasseja elämän risiiriitoin. Runollisia visioita psykologisista teemoista. Kustannus ai-ai Oy, Helsinki.

3. Teoreettinen perusta

SILTA-työn taustalla on perheterapeutinen, narratiivinen ja dialoginen teoriaperusta. Lisäksi työssä käytetään reflektiivistä työotetta. Seuraavassa luvussa avataan näitä teorioita ja työotteita siten kuin ne SILTA-työssä ymmärretään. Lisäksi avataan tilan ja suhteen merkitystä.

SILTA-ohjaajakoulutus ei päteviä terapeutiksi, mutta teoreettisten viitekehysten opiskelu, reflektointi ja sisäistäminen lisäävät ymmärrystä vuorovaikutussuhteissa olemisen mallista ja antavat lisätyökaluja asiakasperheiden kanssa tehtävään vuorovaikutustyöhön.

Perheterapeuttisuus SILTA-työssä

Pirjo Kiiskinen ja Tuija Eskelinen

Perheterapia on ammatillinen ja tietoinen pyrkimys ja keino tutkia, ymmärtää ja hoitaa perheen sisäisen vuorovaikutuksen kokonaisuudessa ja yksittäisillä perheenjäsenillä esiintyviä häiriöitä ja niiden aiheuttamaa kärsimystä. Perheterapialla pyritään tietoisesti muuttamaan niitä ajankohtaisen, inhimillisen vuorovaikutusverkon kuvioita, jotka ylläpitävät yksilöllistä ja vuorovaikutuksellista patologiaa ja estävät kehityksellisesti adaptiivisia rakentavia ratkaisuja. Tämä tapahtuu erityisesti pyrkimällä löytämään perheen vuorovaikutuksessa olevat myönteiset voimavarat.

Perheterapiassa perheeksi käsitetään ensisijaisesti se perheenkaltaisen vuorovaikutusyksikkö, jota yhdistää sama vuorovaikutuksellinen ongelma ja samasta ongelmasta tai asiasta puhuminen. Perheterapiassa tapahtuvassa keskinäisessä dialogissa tavoitteena on sellaisen luottamuksellisen vuorovaikutusilmapiirin synnyttäminen, joka tekee mahdolliseksi pukea sanoiksi ajatuksia ja tunteita, joita ei ole aikaisemmin tohdittu tai osattu tehdä – samalla kuitenkin säilyttäen itsenäisen mahdollisuuden myös rajata, mistä haluaa puhua. Toisin sanoen tavoite ei ole rajaton avoimuus, vaan itseä ja toisia suojeleva avoimuus. (Aaltonen, Jukka: Perheterapia, kirjassa Huttunen, Kalska, toim. Psykoterapiat, Duodecim 2012)

Perheterapia on monikäyttöinen psykoterapiamuoto, jolla on ”monen totuuden” kulttuuri. Perheterapiatilanne on sekä astumista keskelle ihmisten arkea että arjesta sivuun ja merkitysten tasolle. Siinä on samanaikaisesti intensiivistä läheisyyttä ja etäisyyttä. Siinä on kuulemista tunnetasolla ja ajatuksellista tarkastelua metatasolla, sekä mahdollisuutta oivalluksiin, jotka avaavat tai laajentavat näköaloja asioiden keskinäisiin yhteyksiin ja purkavat joko-tai -asetelmia antaen virikkeitä erilaiseen toimintatapaan. Siinä on liikettä, prosessia,

elävää vuorovaikutusta, suhteessa olemista, sietämistä ja rakastamaan oppimista. (Wahlbeck, J-C., Perheterapiayhdistys ry:n jäsentiedotteet 3/2004 ja 1/2005; Perheterapia lehdet 1-4/2003, 1-2/2004, 4/2004 ja 1-2/2005).

SILTA-mallin tärkeänä tavoitteena on SILLAN rakentuminen lapsen kahden todellisuuden: lastenkodin ja lapsen kodin välille. Perheterapeuttinen lähestymistapa, jossa tapaamisissa on mukana lapsen lisäksi sekä lapsen kodin että lastenkodin aikuinen, tuo konkreettisesti yhteen nämä kaksi eri kotia ja todellisuutta. Lapsi voidaan nähdä samalla kertaa osana sekä kotinsa ja sukunsa yhteisöä että osana lastenkodin yhteisöä. Usein nämä kaksi eri todellisuutta poikkeavat toisistaan tai niitä tarkastellaan erillisinä. Perheterapeuttinen viitekehys nostaa esiin lapsen elämän eri todellisuuksia, ristiriitaisuuksiakin.

SILTA-työskentelyssä korostuvat osanottajien monenlaiset arjen tarinat ja totuudet, jotka työskentelyssä yhdessä jaetaan. Yhdessä etsitään tarinoiden merkityksiä, joiden kautta päästään siihen mistä kertojalle tärkeistä arvoista on kysymys kertojan kertomuksessa. Samalla tarinaan saadaan etäisyyttä ja uudenlaisia näköaloja. Arjen tarinoiden äärellä on tilaa kertomusten erilaisille sivujuonille. Tätä kautta on mahdollisuus päästä ainutkertaisten avautumien äärelle. Tärkeää on oppia sietämään tarinoiden yhteensovittamattomuutta, sillä juuri se pitää työskentelyssä liikkeen yllä.

Perheterapiassa on tärkeää, että kaikki työskentelyyn osallistuvat perheenjäsenet tulevat kuulluiksi. Myös poissaolevilla perheenjäsenillä on oma merkityksensä keskustelussa. Perheterapiassa ihminen nähdään perheenjäsenenä, eikä irrallisena yksikkönä esimerkiksi vain omien oireidensa kautta. Perheessä kaikki perheenjäsenet ja muutokset vaikuttavat toisiinsa.

Lastenkoti voidaan nähdä perheenomaisena ympäristönä. Lapsen vanhempi ja omahoitaja muodostavat parhaimmillaan täydentävän vanhemmuuden. SILTA-mallissa ajatellaan vanhemman, omahoitajan ja lapsen muodostavan ikään kuin perheen. Perheenä heillä on muitakin kohtaamisia kuin SILTA-tapaamiset. SILTA-tapaamisiin vaikuttaa osapuolten yhteinen elämä tapaamisten välillä. Perheterapeuttinen viitekehys sisältää ajatuksen perheen suhteiden vuorovaikutuksellisuudesta, jota ymmärtämällä, tietoisesti tekemällä ja hoitamalla voidaan edistää perheen hyvinvointia.

Lastenkodissa lapsi saatetaan nähdä oireidensa perusteella ikään kuin irrallisena olentona suvustaan ja perheestään. Puhumattakaan siitä, että lapsen oireilussa tarkasteltaisiin sitä, mikä merkitys ja osa oireilulla on suhteessa ”lastenkotiperheeseen”. Lastenkodissa lapsi ei elä tyhjiössä, vaan hän tuo mukanaan oman sukunsa ja siitä nousevat vahvuutensa ja heikkoutensa. Lastenkodin ympäristö vastaa joko tietoisesti tai tiedostamatta näihin haasteisiin. Lapsi saattaa olla samojen vaikeuksien edessä kuin ennen tuloaan lastenkotiin. Hel-

posti voidaan ajatella, että vain lapsen menneisyys ennen lastenkotivaihetta vaikuttaa tähän. Saattaa kuitenkin olla kyse myös siitä, että lapsi tietyllä käyttäytymisellään saa uuden ympäristön reagoimaan hänelle tutulla tavalla. Eikä ympäristö välttämättä tunnista tätä samuutta.

Perheterapiassa yksilön ongelmat nähdään osana perheyhteisön ongelmia. Perheyhteisön ongelmat voivat näkyä yksilön ongelmina. Näin myös ”lastenkotiperheessä” lapsi voi oirehtia yhteisön ongelmia. Toisaalta perhe voi tukea jäsenensä vahvuuksia, kuten lastenkotikin.

Viime aikoina perheterapiassa on ”löydetty” myös sisarusten välisen vuorovaikutuksen merkitys. (Aaltonen, Jukka: Perheterapia kirjassa Huttunen, Kalska, toim. Psykoterapiat, Duodecim 2012).Tähän tulisi SILTA-mallissa enenevässä määrin kiinnittää huomiota sekä biologisten sisarusten että lastenkotiperheen lasten vuorovaikutuksessa.

Dialogisuus SILTA-työssä

Pirjo Kiiskinen ja Tuija Eskelinen

Seikkula ja Arnkil kuvaavat dialogia seuraavasti: ”Synnyttämällä dialogista keskustelua työntekijät edesauttavat sellaista vuorovaikutusprosessia, jossa asiakkaat voivat alkaa synnyttää sanoja oireina ilmeneville kokemuksille” (Seikkula & Arnkil 2009, 98). Se ymmärrys, joka tällaisessa dialogissa muodostuu, syntyy juuri niiden ihmisten väliin, jotka kohtaavat. Dialogisessa kohtaamisessa on oltava läsnä ja kuultava. On koetettava skaalata oma kieli asiakkaan kieleen ja antauduttava sille, että tulee aidosti kosketuksi. (Kokko 2003).

Kauko Haarakankaan (2008) mukaan seuraavien kysymysten vastaukset mittaavat suhteemme ja toimintamme dialogisuutta:

- Osaammeko kohdata toisemme kasvokkain, puhua suoraan ja avoimesti sekä kuunnella toisen ihmisen mielipiteitä niitä arvostaen ja niistä kiinnostuen?
- Osaammeko luoda välillemme tilaa uteliaalle pohdinnalle, yhteiselle ymmärrykselle ja uusille ajatuksille?
- Rakentuuko suhteemme luottamuksen, kunnioituksen ja tasa-arvoisuuden pohjalle?

Nämä kysymykset kuvastavat keskeisiä dialogisen vuorovaikutuksen elementtejä, jotka ovat merkityksellisiä myös SILTA-työssä. Kysymykset sisältävät kohtaamisen ja yhteydessä toisiin olemisen näkökulman. Arkipäivän tilanteissa ollaan monin tavoin yhteyksissä toisiin. Ympäristö ja kulttuuri, jossa yhteyttä luodaan sekä erilaiset toimintatavat ja arvot vaikuttavat yhteyden muodostumiseen. Suhteessa olemisen tavat ja muodot kuitenkin eroavat.

Dialogisuudella tarkoitetaan SILTA-työssä sitä, että jokaisella osallistujalla on tasa-arvoinen

oikeus kertoa omista ajatuksistaan ja tarinoistaan, sekä jakaa kertomansa muiden osallistujien kanssa, ja tulla kuulluksi ja ymmärretyksi. Kukaan ei omista yksipuolista totuutta tai oikeaa tarinaa, eikä kukaan määrittele mistä asioista saa ja mistä ei saa puhua. Kukaan ei myöskään etukäteen päättää mihin työskentelyssä päädytään. Parhaimmillaan dialogisuus SILTA-työssä synnyttää jotakin aivan uutta; uudenlaista ymmärrystä sekä itseä että toisia osallistujia kohtaan.

SILTA-työ edellyttää suhteessa olemista ja yhteyttä SILTA-työhön osallistuvien välillä. Työssä korostuu kohtaaminen ja kasvokkain olo. Kohtaaminen edellyttää itsensä laittamista alttiiksi ja rohkeutta heittäytyä vuorovaikutussuhteeseen. Mieli on ikään kuin avoin, pää ”tyhjä” ennakkokäsityksistä ja -määritelmistä. Avoimuus voi vaatia fyysisten rakenteiden muuttamista, tuolien asettelemista ja pöytien siirtämistä pois ihmisten väliltä. Avoimuuden esteet ovat kuitenkin fyysisiä esteitä useammin psyykkisiä. Avoimuuden esteeksi voi muodostua esimerkiksi tarve korostaa omaa asiantuntijuutta tai asemaa. Tämä taas pitää työntekijän etäällä asiakkaasta.

Avoimuus dialogisuudessa edellyttää tasavertaisuutta siinä, että asiakas ja työntekijä tunnustavat asiantuntijuutta olevan kaikilla osapuolilla. SILTA-työssä ajatellaan, että lapsella on hänen oman elämänsä asiantuntijuus. Vanhemmalla on asiantuntijuus sekä omastaan että lapsensa elämästä. Omahoitajalla on asiantuntijuus ajalta, jolloin lapsi on sijoitettu lastenkotiin sekä yleisemmin lapsen kasvuun ja kehitykseen liittyvää asiantuntijuutta.

Tasavertainen avoimuus merkitsee toisen kunnioittamista ja arvostamista. Jokaisen mielipide on tärkeä, vaikka se eroaisi omasta ajatuksesta. Avoimuus merkitsee kuuntelemista sekä valmiutta etsiä uteliaasti vastauksia ja ymmärrystä lapsen elämää koskeviin

ilmiöihin. Kuunteleminen edellyttää toisen puhumista ja asioiden jakamista, jotta toinen voi ymmärtää tai kysyä lisää, jos ei ymmärrä kuulemaansa.

Puhumisen ja kuuntelemisen tekee pulmalliseksi kerrottujen tarinoiden erilaisuus tai samankaltaisuus. Molemmat voivat olla esteinä kuulemiselle.

On hyvä tiedostaa, että varma tietäminen lopettaa dialogin ja nousee esteeksi kuulemiselle.

Vaikeisiin elämäntilanteisiin ja tapahtumiin liittyy voimakkaita tunteita. SILTA-tapaamisissa niitä nousee väistämättä esille. On hyvä muistaa, että tunteet eivät nouse esille vain asiakkaissa. SILTA-tapaamisissa myös ammattilainen on aidosti kokeva ja tunteva kanssaihminen. Omien tunteiden, kuten voimattomuuden, surun tai pettymyksen jakaminen toisten kanssa luo uuden mahdollisuuden, jossa osallistujien keskinäinen tuki ja voimavarat voivat tulla esiin. On tärkeää sanoa omia tunteita ääneen ja mahdollistaa näin niistä puhuminen.

Kieli on kommunikaation ja ajattelun väline. Kielen avulla muodostetaan merkityksiä, joita välitetään toisille. Työntekijällä on vastuu siitä, kuinka hän puhuu asiakkaastaan ja mitä asioita nostaa toistuvasti esiin. Dialogi ei ole riippuvainen vain puhutusta kielestä, vaan siihen vaikuttavat myös sanojen ulkopuolinen tilanne, ympäristö, tapaamisen ilmapiiri sekä kehollisuus.

Kieli luo kulttuuria ja sanat luovat todellisuutta.

Dialogi on yhdessä tapahtuvaa tekemistä. Se on samanaikaisesti suhde ja prosessi, jossa voi jakaa sekä omia kokemuksia ja merkityksmaailmoja että luoda uusia merkityksiä ja keskinäistä ymmärrystä. Tapahtumien merkitykset voivat muuttua ajan mittaan ja ymmärrys tapahtumia kohtaan voi syntyä yhdes-

sä dialogissa toisen kanssa. Dialogi on alati muuttuva ja kehittyvä. Jokainen osallistuja vaikuttaa siihen, miten dialogi etenee.

Dialoginen keskustelu on reflektiivinen tapahtuma, jossa asioita voidaan pohtia monista eri näkökulmista. Keskustelua tarkastellaan ikään kuin erilaisissa merkityssuhteissa ja vaihtoehtoisten mahdollisuuksien kautta. Tällöin reflektiivisyys toteutuu keskusteluun osallistujien kesken, mutta myös osallistujien sisäisenä itsereflektiona. Dialoginen keskustelu sisältää ajatuksen valmiudesta muuttaa omia käsityksiä.

Dialogisen keskusteluilmapiirin tunnusmerkit:

1. Aitous – saa olla oma itsensä
2. Avoimuus – saa sanoa, kaikki mielipiteet ja tunteet ovat sallittuja
3. Turvallisuus – ei mitään hätää, vaikeistakin asioista voi puhua
4. Kiireettömyys – aikaa
5. Pakottomuus – ei tarvitse tietää
6. Samanarvoisuus – kukaan ei ole toista parempi
7. Kiinnostuneisuus – halu kuulla asioita ja kokemuksia
8. Jaettavuus – pohditaan yhdessä
9. Joustavuus – valmius muuttaa omia käsityksiään ja työtapojaan
10. Vastuullisuus – olla vastuussa sekä itsestä että toisten huomioonottamisesta

Lähteet:

Haarakangas, K. (2008): Parantava puhe. Dialogisuus ihmissuhteissa, mielenterveytyössä ja psykiatrisessa hoidossa. Magnetum Oy. Hakapaino. Helsinki.

Kokko, R-L. (2003): Asiakas kuntoutuksen yhteistyöryhmässä. Institutionaalisen kokemuksen jänneitä. Kuntoutussäätiö, tutkimuksia 72/2003. Helsinki.

Seikkula, J. & Arnkil, T. (2005): Dialoginen verkostotyö. Kustannusosakeyhtiö Tammer-Paino Oy. Tampere.

Narratiivinen työtap SILTA-työssä

Aapo Pääkkö

Narratiivisen asiakastyön syntyyn ovat merkittäväällä tavalla vaikuttaneet edesmennyt australialainen perheterapeutti Michael White ja uusiseelantilainen perheterapeutti David Epston. Narratiivisen työtap synnyin taustateorioita löytyy kirjallisuustieteestä ja kulttuuriantropologiasta, kriittisestä yhteiskuntafilosofiasta ja psykologiasta.

Narratiivinen työskentely auttaa asiakasta ymmärtämään itseään, valintojaan ja toimintojaan. Se auttaa häntä laajentamaan toimintakenttäänsä vapautumalla siitä hallitsevista rajoittavista tavoista nähdä itsensä ja mahdollisuutensa.

Ihminen luo omaa todellisuuttaan suhteessa toisiin vuorovaikutuksen kautta. Käsitys todellisuudesta rakentuu käsityksinä, uskomuksina, mielikuvina ja tunteina, joiden avulla ihminen pyrkii ymmärtämään ulkoista todellisuutta. Samalla hän pyrkii ymmärtämään myös itseään toisilta saamiensa tulkintojen ja palautteen pohjalta. Juuri tätä prosessia pyritään tuomaan esiin narratiivisessa työskentelyssä. Toisin sanoen työskentelyssä asiakas voi tulla tietoiseksi siitä, kuinka hän käsittää itse itsensä. Tämän vuoksi asiakkaan oma kokemus on narratiivisessa työtapassa tärkein tutkimuksen kohde.

Kun asiakas kertoo tarinaansa, hän samalla elävöittää itseensä liittyviä muistoja ja uskomuksia. Kertoessaan tarinaansa ihminen voi muokata sitä uudelleen ja saada uudenlaisen suhteen elämänsä merkityksellisiin asioihin. Narratiivisessa työskentelyssä pyritään juuri tähän uudenlaisen suhteen aikaansaamiseen.

Michael Whiten mukaan elämä on täynnä keskenjääneitä aloitteita ja niihin liittyviä tarinoita. Tarinoita näistä keskenjääneistä aloitteista ei kerrota, koska ne ovat usein hallitsevan tarinan ulkopuolella. Vaikka nämä aloitteet eivät

välttämättä ole johtaneet toimintaan, ovat ne silti merkityksellisiä ja kertovat asiakkaamme arvoista ja pyrkimyksistä. Hallitseva tarina on sitä, että etenemme elämässämme liian usein tuttuja polkuja, emmekä osaa hakea ajattelun tai toiminnan mahdollisuuksia tämän tutun polun ulkopuolelta. Narratiivisen työskentelyn tavoitteena on mahdollistaa asiakkaalle uudenlaisen raikkaan ja virkistävän näkökulman löytäminen.

Narratiivinen työtap painottaa kielen ja tarinan keskeisyyttä ongelmien ja vahvuuksien ja voimavarojen synnyssä, niiden kohtaamisessa ja työstämisessä. Asiakkaan ongelmat elävät hänen kielessään ja käsityksissään itsestä, samoin mahdollisuudet muutokseen, uudenlaisiin suhteisiin ja toimintatapoihin. Onnistuneen narratiivisen työskentelyn päätyttyä asiakas on tietoinen elämäänsä ohjaavista omista olettamuksistaan ja tulee tietoiseksi vaihtoehtoisista tavoista toimia aikaisemmin ongelmallisissa tilanteissa.

Perheterapeutti ja narratiivisen terapian kouluttaja Lauri Heikkilän mukaan narratiivisen työtap tavoitteena on sekä rikkaamman ymmärryksen luominen itsestä että arvojen ja moraalisten sitoumusten ja unelmien näkyväksi tekeminen ja vahvistaminen. Tietoisuuden vahvistuminen omista arvoista ja itselle merkityksellisistä asioista tarjoaa ihmiselle uudenlaisia mahdollisuuksia nähdä itsensä, toiset ja omat toimintatapansa. Heikkilän mukaan asiakkaat eivät kerro tarinoita siitä, miten asiat ovat vaan siitä, miten asioiden tulisi olla. Näin he kertovat kaipauksestaan, jossa tulee näkyväksi arvoja ja pyrkimyksiä ja aloitteita.

Narratiivisessa työtapassa ei pyritä muuttamaan asiakasta tai ”parantamaan” häntä vaan avataan asiakasta hallitsevan ongelmatarinan syntyhistoriaa ja vaikutuksia suhteeseen

sa siihen, miten asiakas näkee ja kokee itsensä ja siihen, kuinka asiakas toimii suhteessa toisiin ihmisiin. Narratiivisessa työskentelyssä on tärkeää, ettei työntekijä ja hänen tulkintansa ole keskiössä vaan keskiössä on asiakas ja hänen tarinansa ja tulkintansa asioista. Asiakkaan tulkinta elämänsä tapahtumista ja siitä, mitä hän on ja mihin hän pystyy, voi muuttua työntekijän esittäessä hänelle uutta näkökulmaa tuottavia kysymyksiä. Asiakkaan tarina ja mahdollinen uusi suhde asioihin rakentuu siis työntekijän kanssa käydyn keskustelun seurauksena.

Narratiivisessa työtavassa ollaan kiinnostuneita eroista ja muutoksista. Niitä voi saada esiin kysymällä asiakkaalta esimerkiksi seuraavantyyppisiä kysymyksiä: ”Haluaisitko kertoa, mitä tärkeää elämässäsi lisääntyvä synkyys peittää alleen? Mille asioille lisääntyvä valoisuus elämässäsi tekee tilaa?”

Ongelmista ja hallitsevista tarinoista

Ongelmat eristävät ihmisen toisista ihmisistä ja niistä asioista, jotka ovat kantavia hänen elämässään. Ongelmat voivat johtaa eristäytyneisyyden tilaan, jossa ihminen uskoo olevansa yksin ongelmansa kanssa esimerkiksi näin:

”olen ainut ihminen, joka kokee tällä tavoin tai olen niin huono, ettei minun ole mahdollista onnistua...”.

Hallitsevat tarinat saavat aikaan sisäistyneitä ongelmankuvauksia. Ihmisen ulkopuolella oleva ongelma ei vaivaa ihmistä, vaan ihminen uskoo ongelman olevan ikään kuin itsensä sisällä osana hänen identiteettiään tai persoonallisuuttaan. Hallitseva ongelmankuvaus voi saada ihmisen uskomaan, että hän on ongelmallinen ihminen omasta syystään. Näin ongelmankuvaus peittää alleen olosuhteiden ja toisten ihmisten toiminnan usein negatiiviset vaikutukset. Nämä vaikutukset näkyvät hänen ajattelussaan, toiminnassaan ja ongelmallisiksi kokemissaan tilanteissa, vaikka hän ei olekaan siitä tietoinen. Hallitseva tarina saattaa estää asiakasta näkemästä vaihtoehtoisia toimintatapoja elämänsä valin-

tatilanteissa. Hallitsevat tai ongelmankyllästeiset tarinat ovat yleistä ja aina täynnä aukkoja tai epäjohtonmukaisuuksia. Narratiivisella haastattelulla on mahdollista avata näitä tarinoita ja löytää avautumia eli näissä kertomuksissa olevia poikkeuksia, portteja tai polunpäitä asiakkaan elämän ongelmien vaikutuksista, vapaille elämänalueille. Näitä kohtia asiakkaan tarinassa kutsutaan ainutkertaisiksi avautumiksi.

Elämä on täynnä pieniä ja isoja tapahtumia, ajatuksia ja aloitteita ja vain osa näistä ajatuksista tapahtumista ja aloitteista pääsee mukaan niihin kertomuksiin, joilla kuvaamme itseämme. Silti nämä tarinoihin tallentumattomat asiat ovat merkityksellisiä ja niitä voidaan nostaa esiin ja vahvistaa ja niistä voidaan rakentaa ongelmatarinoille vaihtoehtoisia tarinoita. Narratiivisessa työtavassa pyritään saamaan näkyviin elämän kantavia asioita, jotka usein ovat näkymättömiä, mutta kuitenkin läsnä olevia ja vastakkaisia hallitseville ongelmatarinoille.

Hallitsevan ongelmatarinan ulkopuolella tai rinnalla on samanaikaisesti vaihtoehtoisia tarinoita ja kuvauksia itsestä. Narratiivisessa työskentelyssä näitä vaihtoehtoisia tarinoita ja kuvauksia pyritään tuomaan esiin ja niiden merkittävyyttä asiakkaalle yritetään vahvistaa siten, että asiakkaan oma toimijuus voi vahvistua.

Toimijuudella tarkoitetaan yksilön identiteettiä ja kulttuurisesti rakentuneisiin malleihin perustuvaa toimintavalmiutta. Toimijuus on tahtoa, taitoa ja voimaa toimia aktiivisesti ja valita itse ne tavat, joilla toimii.

Ulkoistamisesta

Ulkoistamisen ajatus on SILTA-t yössä yksi narratiivisen työtavan keskeisimmistä tekniikoista. Ulkoistavassa keskustelussa ongelma ja ihminen erotetaan toisistaan. Narratiivisessa työtavassa ajatellaan, että ongelma on ongelma ja ihminen ei ole ongelma. Ongelma vaivaa ihmistä. Ongelman valta ihmiseen eli sen vaikutukset hänen toimintaansa ja ihmis-

suhteisiinsa, sekä siihen, mitä hän itsestään ajattelee, on hyvä saada esiin. Ulkoistaminen mahdollistaa parhaimmillaan asiakkaalle uudenlaisen suhteen saamisen itseensä.

Ulkoistaminen ei ole yksittäinen toimenpide tai kikka terapeutisessa keskustelussa, pikemminkin sitä voisi kuvata johdonmukaisesti jatkuvaksi asennoitumiseksi tai suuntautumisiksi työskentelyssä. Ulkoistavassa työtöteessä erotetaan johdonmukaisesti ihminen ja ongelma toisistaan läpi koko työskentelyn kaaren ensimmäisestä viimeiseen tapaamiseen saakka.

Työskentelyn aikana voidaan ulkoistaa useita erilaisia asioita, myös elämää kantavia asioita ja voimavaroja. Myönteisten asioiden ulkoistamisen avulla niiden myönteinen valta ja

vaikutus asiakkaan elämässä on mahdollista saada entistäkin näkyvämmäksi. Ulkoistavassa puhettavassa asiakkaalle selviää, ettei hän ole täydellisesti sama kuin hänen huolensa tai tunteensa, vaikeutensa tai voimavaransa.

Ulkoistamisessa on tärkeää, että asiakas tulee kuulluksi ongelman nimeämisessä. Työntekijä tekee kysymyksiä ja pyrkii siihen, että asiakkaan tarina pysyy keskiössä työntekijän näkemyksen tai tulkinnan sijaan.

Valta ja kontekstuaalisuus

Narratiivinen työtapa on asioiden ja ajattelu-tapojen juurten esiin nostamista. Keskeistä narratiivisessa työskentelyssä on vallankäytön tutkiminen ja erilaisten asioiden, tapahtumien ja ihmisten vallan näkyväksi tekeminen asiakkaan elämässä. Taitava haastattelija saa esiin asiakkaan elämän vaikuttavat olosuhteet ja toisten ihmisten toiminnan negatiiviset ja positiiviset vaikutukset. Kun asiakas tulee tietoiseksi aikaisempien kokemusten vallasta elämässään, hänen suhteensa omaan elämänhistoriaansa muuttuu.

Narratiivisen työtavan kehittäjän Michael Whiten mukaan sairauksien ja ihmisten ominaisuuksien määrittely liittyy aina yhteiskunnallisiin valtavirtoihin ja niissä tapahtuviin muutoksiin ja on siis suhteellista eikä pysyvää. Alice Morganin mukaan ongelmat rakentuvat sosiaalisissa yhteyksissään. Näihin kuuluvat yhteiskunnalliseen asemaan, rotuun, sukupuoleen ja seksuaaliseen suuntautumiseen liittyvät valtasuhteet. Esimerkiksi tästä käy hyvin muutos suhtautumisessa homoseksuaalisuuteen. Homoseksuaalisuus tulkittiin aikaisemmin psyykkiseksi sairaudeksi ja nykyään yhä enenevässä määrin vähemmistöryhmän (normaaliksi) seksuaaliseksi suuntautumisiksi. Ihmiset ovat jatkuvassa vuovaikutuksessa oman kulttuurinsa kanssa. Tulkinnat ja määritelmät ovat siis kulttuuri-sesti rakentuneita ja siksi on hyödyllistä tutkia ja tehdä näkyväksi asiakkaaseen vaikuttanutta kulttuuria. Työntekijän on myös hyvä muistaa, että hänen ajattelunsa ja tulkintansa ovat kulttuurisesti rakentuneita.

Esimerkki ulkoistavasta kysymyssarjasta:

Millä sanoilla kuvaat kokemaasi ongelmaa?
Mikä olisi sinusta sopiva nimi kuvaamaan ongelmaa?
Millaisia vaikutuksia ongelmalla on ollut elämässäsi?
Milloin ongelma tuli elämäsi?
Mitä sellaista silloin tapahtui, joka mahdollisti ongelman tulon elämäsi?
Miltä ongelma on houkuttellut sinut uskomaan itsestäsi?
Millaisissa tilanteissa ongelman vaikutukset eivät ole läsnä elämässäsi?
Millaisilla tavoilla olet onnistunut vastustamaan ongelman vaikutuksia elämässäsi?
Mitä tämä ongelman vastustaminen kertoo siitä millainen olet?
Kenelle kykyä vastustaa ongelman vaikutuksia ei tule yllätyksenä ja onkohan hän jopa odottanut sinun toimivan?

Keskeistä narratiivisessa työskentelyssä on tutkia mihin asioihin, tapahtumiin, tilanteisiin, ajatuksiin, uskomuksiin, toimintatapoihin sekä ihmissuhteisiin hallitsevat tarinat ja vaihtoehtoiset tarinat ovat yhteydessä. Tällä tavoin asiakkaan identiteetin ja toiminnan rakentumisen juuret ja historia on mahdollista saada näkyväksi. Aikaisempien kokemusten valta nykyhetkessä tulee näin näkyväksi ja tämä mahdollistaa tietoisuuden ja valinnanmahdollisuuksien lisääntymistä asiakkaan elämässä.

Tätä voi tehdä esimerkiksi kysymällä seuraavalla tavalla:

Miksi tämä asia, josta kerroit, on sinulle merkittävä?

Miten tämä asia, josta juuri kerroit vaikuttaa siihen, mitä ajattelet itsestäsi?

Miten se mitä kerroit vaikuttaa siihen, miten toimit?

Milloin tämän asian vaikutus on alkanut elämässäsi?

Miten uskot sen vaikuttavan elämääsi tulevaisuudessa?

Ihmisen oma kokemus on narratiivisessa työtavassa tärkein tutkimuksen kohde

Narratiivisessa työtavassa työntekijä ei arvioi asioiden tai tapahtumien merkitystä asiakkaalleen. Sen sijaan työntekijä pyytää asiakastaan itse tekemään arviota siitä, onko jokin asian merkitys tai vaikutus hänelle positiivinen tai negatiivinen.

Narratiivisessa työskentelyssä työntekijä on erityisen kiinnostunut yhteydessä olemisen tai erillisyyden teemoista. Karkean esimerkin mukaan kysymällä, mihin asioihin tai ihmisiin olet yhteydessä kun voit hyvin/ huonosti? Mistä asioista olet erillään voidessasi huonosti / hyvin?

Narratiivisessa työtavassa keskeisiä asioita tiivistetysti

Mitä työntekijä ”arvioi”	Tunnistaa ongelman ja tekee sen vaikutuksia näkyväksi eri suhteissa yhdessä asiakkaansa kanssa.
Työskentelyssä keskeistä	Tarinat, arvot ja suhteet, identiteetti, toiminta ja valta, ongelman hyvien ja huonojen vaikutusten näkyväksi tekeminen, erojen tai muutosten näkyväksi tekeminen ja tutkiminen.
Työntekijän työskentelyn tavoite	Pyritään muuttamaan suhdetta hallitsevaan ongelmatarinaan ja vahvistamaan vaihtoehtoisia tarinoita avaamalla uusia näkökulmia asiakkaan elämäntarinaa.
Tekniikoita	Ulkoistaminen, vaihtoehtoisten tarinoiden vahvistaminen, ajattelun ja toiminnan takana olevien arvojen ja merkitysten näkyväksi tekeminen, haastattelukartat ja narratiivisen reflektion käyttö.
Työskentelyn aikaulottuvuudet	Pyritään avaamaan toimintaa, suhteita, arvoja ja identiteettipäättelmiä mahdollisimman laajasti, menneisyydessä, nykyisyydessä ja tulevaisuudessa.

Narratiivisessa työskentelyssä liikutaan toiminnan maiseman (joka rakentuu tekemisistä) sekä identiteetin maiseman (joka rakentuu itseä koskevista uskomuksista ja arvioista) välillä vuorotellen. Hyvä haastattelija osaa liikkua abstraktioissa ja konkretiassa sujuvasti vuorotellen.

Narratiivisessa työskentelyssä pyritään löytämään niitä asiakkaan tarinoita tai kuvauksia, joissa hän on toiminut osaavasti, kokenut olevansa arvokas ja on ollut liittyneenä itselleen tärkeisiin ihmisiin, tekemisiin ja arvoihin. Tavoitteena on saada näkyväksi vaihtoehtoisia tarinoita ja jopa lähes todistaa, että asiakkaan identiteettiin liittyy arvokkaita osaamisen, onnistumisen tai hyvää tekevissä suhteissa olemisen kokemuksia, eikä vain hallitsevan tarinan tai kuvauksen aikaansaamia rajoittavia uskomuksia osaamattomuudesta, huonommuudesta, arvottomuudesta tai jostain muusta asiakkaan identiteetin ja toimintamahdollisuuksien kannalta negatiivisesta asiasta.

Narratiivisessa työskentelyssä tutkitaan myös hankalia elämäntilanteita ja niiden kautta näkyväksi tulleita arvoja, taitoja tai pyrkimyksiä, jotka voivat olla asiakkaan elämässä vähintään yhtä merkittäviä kuin ns. positiiviset kokemukset. Tämä onnistuu merkityksiä kartoittavien kysymysten avulla.

Lopuksi haluan sanoa, että hyvä tila, turvallinen ilmapiiri ja luottamuksellinen suhde työntekijän ja asiakkaan välillä mahdollistaa hyvien tulosten saamisen pienemmälläkin menetelmällisellä osaamisella.

Lisälukemista:

Morgan A. (2004): Johdatus narratiiviseen terapiaan. Kuva ja Mieli Ky

Carey M & Russell S. (2006): Narratiivisen terapian peruskysymyksiä. Kuva ja Mieli Ky

White M. (2008): Karttoja narratiiviseen työskentelyyn. Kuva ja Mieli Ky

Merkityksen, tunteiden ja eheytymisen näkökulma SILTA-työssä

Pirjo Kiiskinen ja Tuija Eskelinen

Merkityksen merkitys

SILTA-mallissa vuoropuhelun avulla tarjotaan lapselle, vanhemmalle ja omahoitajalle mahdollisuus kertoa tarinoita lapsen ja perheen elämästä. SILTA-työskentelyssä halutaan kuulla monenlaisia tarinoita menneestä, nykyisyydestä ja tulevaisuudesta. Erityisen kiinnostuksen kohteena ovat ne tarinat, joilla ei aiemmin ole ollut tilaa tai mahdollisuutta tulla kerrotuiksi. SILTA-työssä ollaan kiinnostuneita myös suvun tarinoista, koska ihminen on aina osa sukunsa tarinaa ja kerrotuilla tarinoilla on merkitystä kertojalleen.

Miksi merkityksen merkityksellä on väliä? SILTA-työskentelyssä mahdollistuu monenlaisten ristiriitaistenkin tarinoiden esille tulo. Tavoitteena ei ole, että työskentelyn lopussa osallistujien kesken vallitsee konsensus ja kaikilla on yksi harmoninen tarina lapsen elämästä mielessään. Tarkoituksena on, että kaikki osallistujat saavat kertoa omasta näkökulmastaan ja kokemuksensa perusteella tarinoita lapsen ja perheen elämästä. Tämä tarkoittaa erityisesti omahoitajalle sitä, että hänen tulee sietää työskentelyssä esille nousevaa ristiriitaisuutta ja keskeneräisyyttä keskittyen siihen minkä merkityksen kukin kertoja antaa kertomalleen. Tätä kautta opitaan sietämään tarinoiden ja merkityksien ristiriitaisuutta. Miksi juuri tänään tässä haluan kertoa tätä tarinaa ja mistä minulle tärkeää se kertoo?

Merkityksiä avaamalla päästään oppimaan yhteistä kieltä ja mitä eri käsitteet itse kullekin tarkoittavat. On tavallista, että lastensuojelun asiakkailta ja työntekijöiltä puuttuu yhteinen kieli, vaikka asiakkaana olisi suomalainenkin perhe, puhumattakaan maahanmuuttajaperheestä. Kun merkityksiä avataan, kielen merkitys korostuu. Omahoitajalle tämä tarkoittaa sitä, että hänen tulee skaalata oma kieli

perheen käyttämään kieleen, jotta yhteinen ymmärrys ja kuulluksi tuleminen voi mahdollistua.

Miksi merkityksenannolla on merkitystä? Siksi, että se on kiistaton. Kukaan toinen ei voi sanoa, että tarinalla on väärä merkitys kertojalleen. Merkitysten kautta päästään työskentelyssä etenemään tasolle, jossa aito kuuntelu ja samalla ainutkertainen avautuminen mahdollistuvat. Omahoitajan voi olla vaikea kuulla tarinaa pullaa paistavasta äidistä, koska hän luulee tietävänsä, että äiti ei ole pullia koskaan paistanut. Tällöin voi olla, että oma vallitseva tarina on esteenä tarttua hetkeen, jossa äiti voisi kokea olevansa hyvä äiti edes hetken verran. Samalla hukataan mahdollisuus tarttua siihen puoleen äidissä, joka voisi vahvistua. Äiti voisi myös kertoa miksi hänestä on merkityksellistä, että äiti leipoo pullaa. Tai miksi on tärkeää, että äiti ei lyö lastaan.

Pullanpaiston tai lapsen lyömättömyyden merkitystä ei voi kieltää. Merkitys auttaa löytämään yhteisyyttä ja astumaan neutraalimmalle maaperälle kun ymmärretään mistä tärkeästä asiasta tai arvosta tarina kertoo. Tällöin ei haittaa, vaikka tarinat sinänsä olisivat jopa ristiriitaisia. Erilaisten ristiriitaisen tarinoiden kautta tulee näkyväksi lapsen ristiriitainen elämä. Lapsi ei kannata ristiriitoja enää yksin, vaan omahoitaja on auttamassa häntä elämään ristiriitaisuuksien kanssa. Työskentelyn aikana kuulluksi tulemisen kokemuksen myötä vanhemmalle voi tulla henkisesti enemmän tilaa nähdä lapsensa elämää siten kuin lapsi sen itse näkee. Lisäksi lapsi, vanhempi ja omahoitaja näkevät ristiriitaisuuksien viidakon, joiden keskellä he itse elävät suhteessa toisiinsa. Kokemus kohdatuksi tulemisesta mahdollistuu, kun kaikkien tarinat saavat olla erilaisinakin yhtä aikaa esillä.

Mistä näitä tunteita oikein tulee?

SILTA-työskentely herättää monenlaisia tunteita siihen osallistuvilla. Tunteet ovat voimakkaita ja hämmentävät toisinaan. Tunteet ovat liikkeelle paneva voima, jota ilman liikkahdusta parempaan ei tapahdu. Eheytyminen vaatii tunnekosketuksen.

Lastenkodissa tunteiden kanssa työskentely on tuttua. Esillä ovat ilo ja toiveikkaus sekä viha, häpeä, häpeämättömyys ja syyllisyys. Häpeämättömyyden tunne on ehkä yksi kaikkein vaikeimmista kohdata. Vanhempi saattaa suhtautua täysin välinpitämättömästi omaan lapseensa. Lapsi saattaa mukavan omahoitajatuokion jälkeen vaikka varastaa kaupasta. Asiaa selvitettäessä lapsi ei osoita tippaakaan katumusta. Mitä työntekijä tällöin tuntee ja minne tunteensa tunkee, jotta pystyy jatkamaan työskentelyään? Mistä hän raivaa tilaa SILTA-tapaamisessa kuulla perheen kertomaa tarinaa itsestään: sanoissa huokuu välittämisen, joka ei käytännössä näy?

Asiakkaiden tarinat koskettavat työntekijää: vihastuttavat, ihastuttavat, ahdistavat, kyllästyttävät, pelottavat. Työntekijä saattaa joskus väheksyä itsessään herääviä tunteita, tai yrittää työntää tunteita taka-alalle häiritsemästä työntekoa. Kuitenkin meissä heräävät tunteet ovat arvokkaita, yhtä käyttökelpoisia työvälineitä kuin esimerkiksi kykymme kuunnella, ratkaista, osata tai pärjätä. Mitä minussa herää kun kohtaan asiakkaan? Onko tuntemukseni usein samanlainen suhteessa samaan asiakkaaseen vai onko kyseisessä tilanteessa jotain erilaista? Miksi vihastun, mikä minua liikutti tai ahdisti tilanteessa? Omia tunteita tiedostamalla ja sanoittamalla voi saada tärkeää informaatiota itsestään ja muista sekä tilanteesta jossa ollaan. Työntekijässä heräävät tunteet voivat olla ainutkertaisia avautumisia myös hänelle itselleen.

Työntekijänä on hyvä myös tiedostaa, että tunteet ovat tunteita: ne eivät ole yhtä kuin ihminen itse. Tärkeintä on se, miten tunteisiin reagoi. (Williams; Penman (2013): Tietoinen

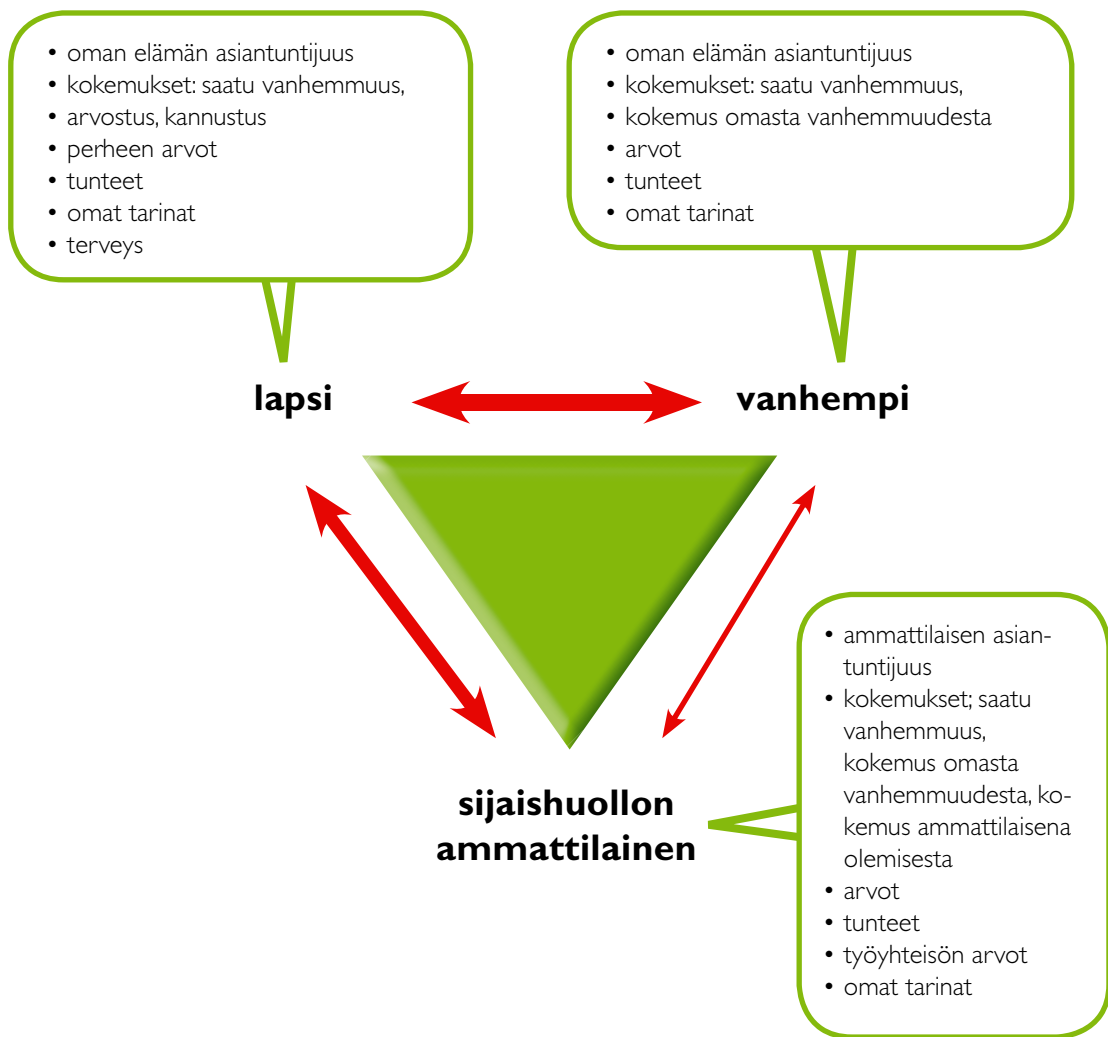
läsnäolo, Basam books)

Joskus asiakkaiden tarinat ovat niin kamalia ja pahoja, että niitä on vaikea kuulla. On vaikea suhtautua itse tilanteeseen, tarinoihin ja itsessä herääviin tuntemuksiin. Hanna Raaskan (26.5.2010) mukaan häpeää hoitava kokemus on se, että perheen tausta nostetaan puheeseen. Silloinkin kun on asioita, jotka ovat kamalia ja pahoja, on aina myös asioita, joita voi rakentaa. SILTA-työskentelyssä se, että vanhemmat halutaan mukaan työskentelyyn osoittaa kunnioitusta heitä kohtaan ja lapsen kokemuksen arvostamista. Keskinäinen kunnioitus vähentää toisen tarinan mitätöintiä.

SILTA-tapaamisissa ohjataan omahoitajia reflektoimaan ajatuksiaan ja tunteitaan tapaamisten aikana ja niiden jälkeen. Haaste on siinä milloin on hyvä sanoa ääneen omia ajatuksiaan ja milloin on hyvä vain tunnistaa ajatuksensa sanomatta niitä ääneen ja katsoa minne tilanne vie. Oma sisäinen dialogi on minuuden perusta. Minuus on eri äänten välistä keskustelua. Kun äänet pääsevät yksimielisyyteen, syntyy mielipide (Haarakangas 2008, 7) Sisäinen keskustelu, reflektointi, auttaa ymmärtämään kuulemaansa ja luomaan uutta. Tällöin omat tunnekokemukset sijoituvat uuteen kontekstiin ja ymmärrykseen. Itse-reflektointi auttaa selvittämään ajatuksia ja valitsemaan ääneen sanottavia ajatuksia.

Gianfranco Cecchin:

”Muutos ja oppiminen tapahtuvat todennäköisimmin silloin kun inhimilliselle systeemille annetaan tilaa ja vaihtoehtoja, ei silloin kun yritetään ohjata ”oikeaan suuntaan”. (Holm, P. 1990)

Kuvio 5: Vuorovaikutuksessa vaikuttavia tekijöitä.

SILTA-tapaamisissa osallistujissa heräävät tunteet eivät aina synny senhetkisestä vuorovaikutustilanteesta. Toisinaan tapaamisissa ovat läsnä myös omat aiemmat kokemukset tietoisesti tai tiedostamatta. SILTA-ohjaajan tehtävänä on auttaa osallistujia vakauttamalla pysymään nykyisyydessä ja tarkastelemaan mennyttä tästä hetkestä käsin. Mennyt on tapahtunut, se ei tapahdu nyt. Menneen merkitystä nykyisyydessä tarkastellaan vain sen verran kuin se osallistujille on mahdollista sillä hetkellä.

SILTA-ohjaajalta vaaditaan taitoa reflektoida myös hänessä itsessään herääviä tuntemuksia, kun hän kuulee osallistujien tarinoita. Oma voimakas tunnekokemus voi olla este kuulla asiakkaan tarinaa ja niitä merkityksiä, joita asiakas tarinalleen antaa. Pekka Holmia mukaillen on tärkeää työntekijänä ymmärtää, ettei omista objektiivista totuutta, vaan tiedostaa omat tarinansa ja ymmärtää, että myös muilla on omansa. Omien tarinoiden tiedostamisen kautta on mahdollista ymmärtää myös itsessä herääviä tunteita ja ajatuksia. (Pekka Holm: Ratkes-lehti 3/1990)

Ilman eheytymistä ei voi tapahtua oman elämän hahmottumista

SILTA-mallin tavoitteena on lapsen elämäntarinan eheytyminen. Huostaanotetun lapsen käsitys menneestä saattaa olla hyvin pirstaleinen. Mennyt voi vaikuttaa hämmäntavalla tavalla nykyisyydessä saaden lapsen käyttäytymään tavalla, jota on vaikea ymmärtää. Lapsi ei ehkä muista, missä on asunut milloinkin, keitä asui samassa taloudessa, miksi oli tiin turvakodissa, kuinka monta kertaa hänet on huostaanotettu, keitä olivat perhetyöntekijät ja miksi heitä kävi kotona, missä hän vietti viikonloppuja. Lapsi ei ehkä muista kaikkia tukiperheitä, kriisiperheitä ja sijaisperheitä matkan varrelta. Tai kukaan ei ole kertonut tarinoita hänen lapsuudestaan: milloin hän oppi kävelemään, milloin ajamaan pyörällä. Lapsen kanssa ei ehkä ole pohdittu, että onko se tavallista, kun 8-vuotias laittaa itselleen ruokaa, syö vain kylmää ruokaa tai mitä se tarkoittaa, että äiti lähti kapakkaan tai miksi isä ei ole pitänyt yhteyttä tai miksi mummo ja äiti eivät voineet tulla yhtä aikaa synttäreille? Lapsi voi pohtia yksinään miksi hän välillä tuntee selittämätöntä surua, raivoa, masennusta, pelkoa ja miksi hän ei voi luottaa aikuisiin? Olihan kotona monia hyviäkin hetkiä, mikä hänessä on vikana, kun hän kuitenkin asuu lastenkodissa? Mitä hänen elämässään on tapahtunut, keneltä sitä voi kysyä? Kenen kanssa voi jakaa tunteita esimerkiksi siitä kun koulussa askarrellaan äitien-/isänpäiväkortteja? Kysymyksiä ja epäselviä asioita on lukematon määrä.

SILTA-työskentelyn avulla lapsi saa selityksiä ja ymmärrystä elämänsä tapahtumiin. Sukupuutyöskentelyn avulla lapsi saa kosketuksen omiin juuriinsa, tulee nähdyksi oman sukunsa jäsenenä ja kuulee sukunsa tarinoita. Elämänjanatyöskentelyn avulla tarinat konkretisoituvat ajallisesti ja paikallisesti. Tarinat kootaan konkreettisesti paperille ja tarinoita täydentävät valokuvat ja piirustukset. Tärkeää on, että tarinat kootaan paperille, jolloin lapsi voi palata niihin myöhemmin uusissa kehitysvaiheissaan, jolloin tarinat voivat pu-

hutella uudella tavalla. Omahoitajan rooli tarinoiden säilöjänä ja muistajana on tärkeä. Omahoitajan vaihtuessa säilötty ja muistettu on tärkeää siirtää uudelle omahoitajalle. Tässä on apuna aiemmin tehty kirjallinen tuotos, joka jaetaan yhdessä uudelle omahoitajalle vanhan omahoitajan, lapsen ja vanhemman toimesta. Näin SILTA rakentuu myös uuteen omahoitajuuteen.

SILTA-työskentelyn avulla lapsen elämä hahmottuu ja pirstaleisuus vähenee. Elämäntarina ei välttämättä kaunistu, joskin työskentelyn avulla mieleen nousee myös mukavia ja hauskoja tarinoita. Tarinoita, jotka kertovat miten vaikeuksista on selvitty. Tärkeää on, että omahoitaja pystyy näkemään lapsen kokonaisvaltaisesti kuullun tarinan kautta.

Sanat luovat todellisuutta. Siksi ei ole samantekevää millaista tarinaa kerromme.

Tarina, jota ammattilaiset kertovat lapsesta voi vaikuttaa oleellisesti siihen millaisena ammattilaiset ja muut näkevät lapsen ja jopa siihen millaisena lapsi näkee itsensä. Tarina on ihmiselle ominainen tapa järjestää sisäistä maailmaansa (Malinen, T. 2006).

Lapsen elämäntarina rakentuu lastenkodissa muun muassa erilaisten dokumenttien, neuvottelujen ja hoitohenkilökunnan tekemien päätelmien avulla. SILTA-tapaamiset tuovat lisäksi yhden tavan rakentaa lapsen elämäntarinaa. Siinä lapsen elämäntarina jaetaan vuorovaikutuksessa lapsen, hänen läheistensä ja omahoitajan kesken. Tämä mahdollistaa eheytymistä, silloinkin kun tarinoihin liittyy surua, vihaa ja inhimillistä kärsimystä. Kerrotut tarinat jäävät elämään muistona lapselle. Omahoitaja voi auttaa lasta viemään kokemuksiaan inhimillisellä ja kunnioittavalla tavalla arkeen ja jakamaan niitä arjen keskellä tarvittaessa. Tätä kautta lapsen ym-

märrys omaa elämäänsä kohtaan lisääntyy. Hän ymmärtää pala palalta enemmän omaa menneisyyttään ja omia tunteitaan. Oma elämäntarina alkaa elää lapsen arjessa tavalla, joka voimauttaa ja auttaa lasta ratkaisemaan rakentavasti pulmallisia kysymyksiä. Ilman aikuisen tukea ja yhteistä vuoropuhelua lapsi jää tarinoidensa kanssa yksin.

Lapsen elämäntarinan eheytyminen tarvitsee lastenkodin arkeen siirtyäkseen omahoitajan tuen ja ymmärryksen. Ymmärryksen lisääntyminen näkyy lapsen kokemusten sovittamisesta arkeen yksilöllisellä, lasta kunnioittavalla tavalla. Tärkeää on ymmärtää SILLAN rakentamisessa arkeen viemisen merkitys. Yhdessä jaettujen asioiden tulisi näkyä jokapäiväisissä kohtaamisissa lapsen ja omahoitajan välillä. Vasta SILLAN siirryttyä arkeen lapsen elämäntarinan eheytyminen voi alkaa.

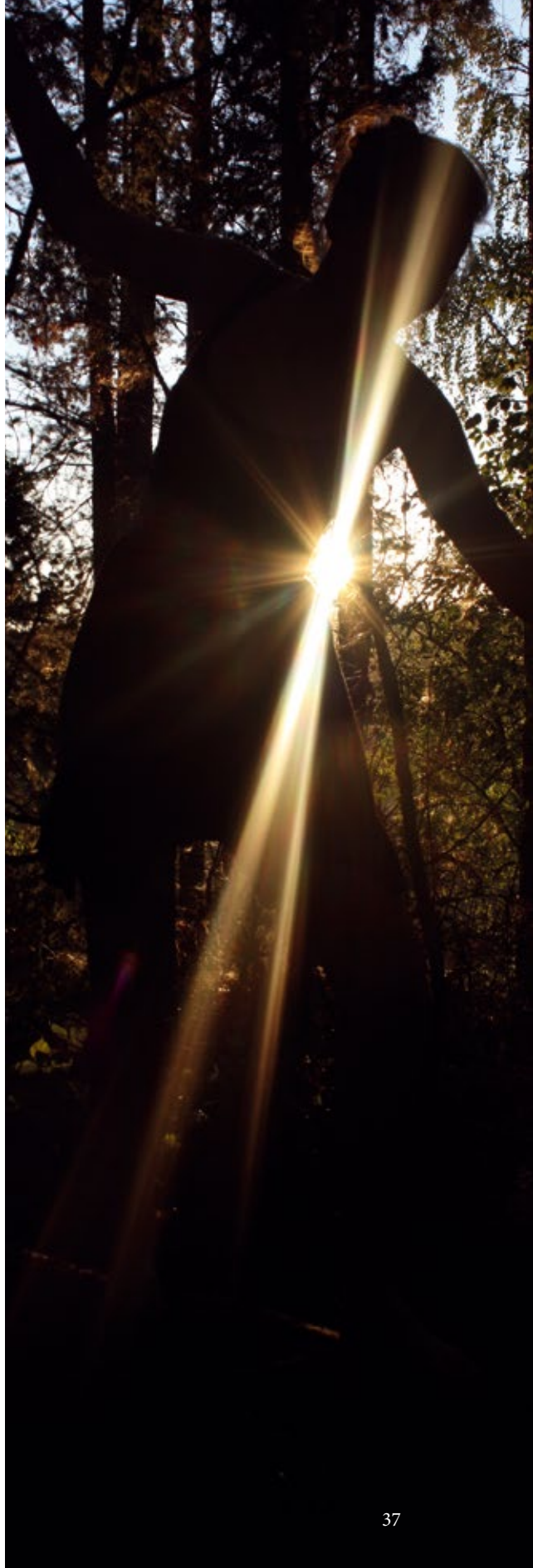

Lähteet:

Holm, P. (1990): Ratkes -lehti 3/1990.

Raaska, H. (2010): Konsultaatio 26.5.2010. Tiukula, Helsinki.

Malinen, T. (2006): Kirjassa Lipponen, K. & Vataja, S. (toim.) Lasten ja Nuorten Voimala Monimuotoista perhekuntoutusta kehittämässä. Osuuskunta Toivo. Helsinki.

Vakauttaminen siltaohjaajan työssä

Sisko Karinen

Traumanäkökulma tarinoiden jakamiseen

SILTA-työssä kertomusten jakamisen tavoitteena on lapsen elämäntarinan eheytyminen. Sijaishuoltoon päätynyt lapsi/nuori ei ole elänyt riittävän turvallisissa olosuhteissa ja/tai ihmissuhteissa. Lapsi tainuori kantaa mukanaan kokemuksia, jotka ovat aivan liian painavia hänen hartioilleen. Hän on kokenut hylkäämisiä, jotka ovat syöneet hänen uskonsa omaan arvoon ja syösseet hänet hetkittäin tuhoutumisen kauhun. Varhaiset ja/tai toistuvat laiminlyönnin, vaille jäämisen ja hylkäämisen kokemukset ovat haavoittaneet häntä vakavasti, ne ovat traumatisoineet hänet.

Tässä kirjoituksessa tarkastellaan SILTA-ohjaajan tehtävää traumatisoitumista ymmärtävän rakenteellisen dissosiaatioteorian näkökulmasta. Tästä näkökulmasta SILTA-ohjaajan perustehtävä – auttaa elämän tarinan eheytymisessä – on vaativa tehtävä, jossa ohjaaja joutuu tunnistamaan ja tunnustamaan, että puhuminen ja tarinoiden jakaminen ei olekaan aina auttavaa ja eheyttävää. Myöskään tarinoihin liittyvien tunteiden tunteminen ei aina ole parantavaa. Tarinan ja siihen liittyvien tunteiden on mahdollista kertojan ja kuulijoiden mieleen. Jopa saman pöydän ääressä istuminen niiden ihmisten kanssa, jotka jakavat samoja kokemuksia, voi olla lapselle tainuorelle – yhtä hyvin myös vanhemmalle – täysin ylivoimaista.

Mitä on dissosiaatio?

Dissosiaatiolla tarkoitetaan psyykkistä suojautumista, joka palvelee ensisijaisesti hengissä säilymistä. Dissosiaatio suojaa trauman kokenutta raastavilta muistoilta ja mahdollistaa arjessa elämisen ylivoimaisten kokemusten jälkeen. Tätä persoonallisuuden puolta, joka pyrkii elämään ”aivan kuin mitään ei olisi tapahtunutkaan”, kutsutaan rakenteellisen dis-

sosiaation teoriassa näennäisen normaaliksi persoonaksi. Sitä persoonallisuuden puolta, joka tuntee luissaan ja ytimissään tilanteensa koetun kauhun, hädän ja voimattomuuden teoria kutsuu emotionaaliseksi persoonaksi.

Dissosiaatio aiheuttaa sen, että traumatisoituneella henkilöllä ei ole tunneyhteyttä itselle tapahtuneisiin kokemuksiin ja/tai hänellä ei ole kertomusta itselle tapahtuneista kokemuksista. Tämä tuottaa omituisen olon siitä, että omat kokemukset eivät tunnu omilta, ne ovat aivan kuin jollekin toiselle sattuneita. Ja tämä johtaa helposti siihen kokemukseen, että oma elämä ei kaiken kaikkiaan tunnu omalta ja todelliselta.

Dissosioituneen ihmisen mieli vaihtelee sen välillä, että hän joko a) kokee liian paljon traumaattiseen tapahtumaan liittyviä muistoja tai b) hän on kyvytön muistamaan mitään tai muistaa liian vähän traumaattisesta kokemuksesta. Tunnusomaista on, että ihminen ei voi halutessaan ja tietoisesti kutsua esiin noita muistoja, vaan ne tunkeutuvat mieleen hallitsemattomasti, erilaisten tietoisesti tunnistamattomien laukaisijoiden esiin kutsumina. Nämä laukaisijat voivat olla mitä tahansa sensorisen- tai motorisen hermoston informaatiota, joka on ehdollistunut alkupe räiseen traumatapahtumaan.

Dissosiaation hermostollinen perusta

Dissosiaation biologian ymmärtäminen liittää meidät ihmiset yhteen muiden nisäkkäiden ja jopa matelijoiden kanssa. Silloin kun olemme turvassa kaikki se mikä ylläpitää lajin säilymistä ja elämän jatkumista voi tapahtua. Voit kuvitella mielessäsi luonto-ohjelmista tutun kuvan seepralaumasta ruohokentällä. Siellä syödään, levätään, leikitään ja kisaillaan. Tätä psykofysiologista tilaa kutsutaan sosiaalisen sitoutumisen toimintajärjestelmäksi. Sosiaalisen sitoutumisen toimintajärjestelmän

alajärjestelmiä ovat kiintymisen, hoivan, leikin, tutkimisen, energiansäätelyn ja suvunjatkamisen toimintajärjestelmät. Turvassa organismin toimintoja kannattelee parasympaattisen hermoston vatsanpuoleinen kiertäjähermo ja hermostollinen vireystila palvelee joustavasti alajärjestelmien toimintoja.

Silloin kun fyysinen tai psyykkinen turvallisuutemme on uhattuna aktivoituvat puolustuksen toimintajärjestelmät. Kuvittele taas tuo sama lauma, mutta siten, että se on saanut vainun lähellä vaanivista leijonista. Ensin on nähtävissä jäätyminen äärimmäisen keskittyneeseen ympäristön havainnointiin, ja sitten käynnistyy salamannopea pakeneminen. Puolustuksen toimintajärjestelmät turvaavat hengissä säilymisen. Ylivireystilalla tarkoitetaan autonomisen hermoston sympaattisen hermoston aktivoitumista tilanteessa, jossa koemme fyysistä tai psyykkistä uhkaa. Tällöin sympaattisen hermoston aktivaatio varmistaa hengissä säilymisen mahdollistamalla jäätymisen, kiintymyshuodon, taistelemisen ja/tai pakenemisen. Ylivireystilassa sydämen lyöntitiheys nopeutuu, hengitys kiihtyy ja verenkiertoon erittyy stressihormoneja.

Alivireystilalla tarkoitetaan organismin hengissä säilymistä palvelevaa elintoimintojen alas ajamista äärimmäisessä hätätilassa, jossa taistelemisen tai pakeneminen eivät auta. Se on kuin organismin viimeinen puolustuksen linnake hengissä säilymisen turvaamiseksi. Lihasten jänitys häviää ja niiden toiminta lamaantuu, organismi siirtyy säästöliekille. Alivireystilassa organismin toimintoja ylläpitää autonomisen hermoston parasympaattisen hermoston selänpuoleinen kiertäjähermo. Jos olet nähnyt joskus hiiren, jonka kissa on saanut otteeseensa, olet voinut nähdä myös äärimmäisen lamaannuksen tilan. Hiiren lamaantuminen saa kissan järjestelmän uskomaan, että hiiri on kuollut eikä kelpaa ravinnoksi. Kun hiiren järjestelmä tunnistaa, että kissan mielenkiinto on herpaantunut, sen sympaattinen hermosto aktivoituu ja se ampuu kissan ihmetykseksi pakoon. Persoonallisuuden rakenteellisen dissosiaation teorian mukaan traumaattisen kokemuksen integroitumattomia kokemuksen osia kantavat emotionaaliset persoonan osat astuvat elämän näyttämölle ylivireyden ja alivireyden hetkissä.

PUOLUSTUKSEN TOIMINTAJÄRJESTELMÄ: YLIVIREYSTILA

- Sympaattisen hermoston aktivaatio: kiintymyshuuto, taistelu ja pakoreaktio, jäätyminen/jähmettyminen
- sydämenlyöntitiheyden nopeutuminen, hengityksen nopeutuminen
- stressihormonien erittyminen verenkiertoon
- emotionaalinen kokemus, kauhu ja/tai raivo
- suuri motorinen valmius
- kognitiivisen toiminnan vaimeneminen

SOSIAALISEN SITOUTUMISEN JÄRJESTELMÄ: SOPIVA VIREYSTILA NS. SIETOIKKUNA

- Parasympaattisen hermoston vatsanpuoleisen kiertäjähermon aktiivisuus
- kognitiivinen, emotionaalinen ja sensorimotorinen aktiivisuus ja näiden järjestelmien vuorovaikutus toiminnan ohjauksen käytössä
- kiintymisen toimintajärjestelmä
- hoivan toimintajärjestelmä
- leikin toimintajärjestelmä
- tutkimisen toimintajärjestelmä
- energian säätelyn toimintajärjestelmä
- suvunjatkamisen toimintajärjestelmä

PUOLUSTUKSEN TOIMINTAJÄRJESTELMÄ: ALIVIREYSTILA

- Parasympaattisen hermoston selänpuoleisen kiertäjähermon aktiivisuus
- sydämen lyöntitiheyden hidastuminen, elintoimintojen alasajo
- lamaantuminen, velttous ja täydellinen alistuminen
- emotionaalinen tyhjyys tai täydellisen toivottomuuden tunne
- eksteroseptiivisen ja interoseptiivisen informaation heikkeneminen

Kuvio 1. Sietoikkuna. Lähde: Minto, Ogden, Pain: Trauma ja keho.

Muistijärjestelmien yhteys hengissä säilymisen järjestelmiin

Aivorungon yläpuolella sijaitsevalla limbisellä alueella on kaksi erillistä rakennetta, joilla on erityiset roolit muistin toiminnassa. Evoluution historiassa varhaisempi muistitoimintojen rakenne on amygdala (mantelitumake) ja toinen, myöhemmän kehittymisen aikaansaannos on hippokampus (aivoturso).

Amygdalaan on tallentunut tieto kaikesta hyvinvointimme kannalta turvallisesta ja vaarallisesta. Se kantaa myös tietoa siitä, mitkä tunteet ovat värjänneet kokemuksemme noissa hetkissä. Sen voi ajatella olevan organismin turvallisuuskeskus. Sen tiedostoihin ei kuulu mitä noissa hetkissä faktisesti tapahtui. Se on (tunne)kokemusten tallentaja ja sen tallennusmuoto on ajaton: aina kun tämä tiedosto avautuu sen sisältö tuntuu kuin tässä hetkessä tapahtuvalta. Jotta amygdalan sisältö asetuisi kokemukseen liittyvien faktojen kontekstiin ja jotta se tulisi ajallisesti raamitettua, sen on voitava olla yhteydessä hippokampukseen ja aivokuoren rakenteisiin.

Amygdalan toimintaa kuvaa se, kun kuulemme vuosien takaisen ystävämme äänen puhelimessa, ja jo ennen kuin tajuamme kenen kanssa puhumme, suomme on kääntynyt hymyyn ja sydämessämme tuntuu lämmin tunne. Tai kun laskeutuessamme portaikkoja olemme tehneet pitkän sarjan tasapainon menetystä korjaavia liikkeitä ja sydän on hakanut jo tovin kurkussa, ennen kuin tietoinen mielemme on tajunnut, että hups, minähän meinasin kaatua.

Tuossa kuvatussa ”lähes-kaatumisen-hetkessä” organismi on salamannopeasti siirtynyt puolustuksen toimintajärjestelmään. Se, mitä kävelijä hetki ennen tyhjän päälle astumisen kokemustaan oli ajatellut, palautuu mieleen vasta sitten kun järjestelmä on vakaantunut takaisin sietoikkunaan. Vakaantumista tehdessämme yleensä myös teemme itsellemme selväksi mitä tapahtui: ahaa, tuo viimeinen porras olikin korkeampi. Tämän jälkeen mat-

ka voi jatkua, ja mieleen voivat palautua ne ajatukset, jotka keskeytyivät hetkeen, jolloin puolustuksen toimintajärjestelmä salamannopeasti kytki sosiaalisen sitoutumisen järjestelmän pois päältä.

Aivorunko ja amygdala muodostavat yhdessä sen aivojen toiminnallisen rakenteen, joka on yhteistä meille ihmisille, muille nisäkkäille ja matelijoille. Tätä toiminnallista rakennetta kutsutaan siten myös liskoaivoiksi. Äärimmäisen hädän hetkellä toiminnan ohjauksesta ja hengissä säilymisestä huolehtivat liskoaivot taistelemisen, pakenemisen ja lamaantumisen mahdollistavilla reaktioilla.

Toinen muistamistoimintojen rakenne hippokampus osallistuu yhdessä aivokuoren assosiativisten alueiden kanssa faktojen varastointiin. Hippokampuksen avulla mieleemme palautuu ihmisten nimet, mitä tapahtui, missä tapahtui ja milloin tapahtui. Se tallentaa merkittävien tapahtumien kulun, niiden alun, keskikohdan ja lopun.

Traumaattisen tapahtuman aikaan – ja juuri siksi niistä tapahtumista sellaisia tuleekin – valtava määrä stressihormoneja, jotka auttavat elimistöä taistelemaan tai pakenemaan, häiritsee hippokampuksen kykyä toimia. Tästä syystä tapahtumien ajallinen kehys, se mitä tapahtui ensin, mitä sitten ja milloin tapahtuminen päättyi, ei tule taltioituksi. Myös tapahtumien faktat jäävät tallentumatta tai tallentuvat vain osittain. Tapahtuma voi olla palautettavissa mieleen, mutta siitä voi puuttua palasia ja tapahtumisen järjestys voi olla pirstaloitunut.

Traumaattiselle kokemukselle on tyypillistä, että stressihormonien ylikuormittama hippokampus ei ole lainkaan rekisteröinyt tapahtumisen tai joidenkin tapahtumisen sekvenssien päättymistä. Dissosiaatio on usein seuraus tästä hippokampuksen epäonnistumisesta siinä mistä se normaaleissa olosuhteissa huolehtii, samalla kun se on epäonnistumista amygdalan ja hippokampuksen ja aivokuoren rakenteiden yhteistyössä.

Traumatisoituneen ihmisen keho ja mieli ei ole voinut eheästi vakuuttua siitä, että traumaattinen tapahtuma on oikeasti ohi ja hän on jo selvinnyt siitä. Traumatisoitunut henkilö elää noidankehässä, jossa yhtäältä on pyrkimys välttää traumamuistoja eli dissosioida, jotta normaali arki voisi jatkua. Toisaalta hän kokee voimakasta ja hallitsematonta imua traumamuistoihin, aivan kuin emotionaalisen persoonan osat huutaisivat oikeudestaan tulla kuulluiksi kokemuksineen. Tästä seuraa, että traumatisoituneen ihmisen elämä on pahimmillaan tuskallista, hallitsematonta kaaosta.

Vakauttaminen

Rakenteellisen dissosiaation teorian kehittäjät esittävät traumatisoitumisen hoitoon kolme vaiheista hoitomallia. Vaiheet ovat:

- 1) Vakauttaminen ja oireiden lieventäminen
- 2) Traumaattisten muistojen käsitteleminen
- 3) Persoonallisuuden integroiminen ja kuntouttaminen.

Traumanäkökulmasta koko sijaishuollon oleellinen tehtävä on vakauttaa ja lievittää oireita. Tässä tehtävässä omahoitajasuhde ja SILTA-keskustelut voivat olla arvokas työväline. Vakauttamisessa on kysymys oman oirehinnan ymmärtämisestä, oireiden lieventämisestä ja hallitsemisesta.

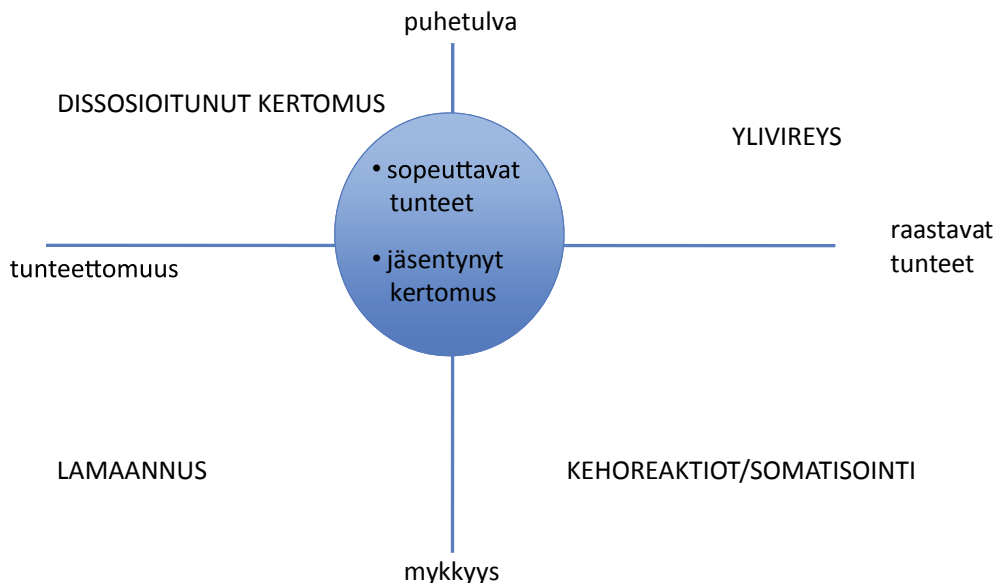
Psykoedukaatio auttaa traumatisoitunutta henkilöä ymmärtämään, että hallitsemattomat kokemukset, läsnäolokatkokset, käsittämättömät yllättävät pelkotilat tai raivokohaukset ja erilaiset fyysiset oireet eivät ole merkki hulluudesta, vaan biologisesta hengissä säilymiseen tähtäävästä kehollisesta tapahtumisesta. Yleensä ihmiset kokevat tiedon hyvin helpottavana ja samalla toivoa antavana: en ole sairas tai outo ja se mitä minulle hallitsemattomasti tapahtuu, onkin normaali reaktio epänormaaleihin ja ylivoimaisiin kokemuksiin.

Vakauttamisessa on kysymys siitä, että traumatisoitunut henkilö voi oppia vakauttamaan

omassa kehossa tapahtuvaa hermostollista aktivaatiota. Joudumme antamaan periksi ja ehkäpä kokonaan luopumaan siitä uskostamme, että puhuminen on aina auttavaa, kuin myös siitä kuvitelmasta, että tunteiden tunteminen on aina ”helpottavaa”.

SILTA-ohjaajan on opittava käyttämään myös kehollisia hermostoa rauhoittavia taitoja, jotta dissosiativinen puhetulva asettuu ja/tai raastavat tunnetilat vakaantuvat. Ohjaajan on harjaannuttava säätelemään työskentelyn intensiteettiä niin, että se pysyy ”sietoikkunassa”, sellaisessa hermostollisessa aktivaatiossa, jossa psyykinen integraatio mahdollistuu. Ohjaajan on opittava ”jarruttamaan” ja autettava osallistujia ”jarruttamisen” taidon oppimisessa.

Kognitiivisen ja emotionaalisen yhdistyminen

Kuvio 6. Nelikenttä ylivireys- ja alivireystilojen näyttäytymisestä vuorovaikutuksessa.

Hyvän vahvistaminen

Vakauttava työskentely on lapsen tainuoren resurssien, elämän voimavarojen tunnistamista: mistä tulee hyvä olo, mikä auttaa rauhoittumaan ja niin edelleen. Missä olen hyvä ja taitava? Missä olen onnistunut? Vakauttamisen pyrkimyksenä on kartuttaa elämänvoimaa ja suorituskkyä vahvistavia toimintoja. Samanaikaisesti tutkitaan sitä mikä syö voimia ja lisää pahoinvointia. Haetaan yhdessä ymmärrystä siitä mitä näille asioille olisi tehtävissä. Vakauttaminen on työskentelyä arkielämän yksinkertaisten elämää ja psyykkisiä voimavaroja kannattelevien asioiden äärellä. Erityisesti huomioidaan kaikki energiatalouden vaikuttavat asiat, joista säännöllinen ja riittävä syöminen ja nukkuminen ovat tärkeimpiä.

SILTA-keskusteluissa tämä tarkoittaa erityisesti keskittymistä niiden tapahtumien jakamiseen, jotka ovat hyviä ja kannattelevia yhteisiä kokemuksia. Ilman sitä, että koetettaisiin olla kuin niitä ikäviä kokemuksia ei olisikaan. Kun ikävät muistot pyrkivät esiin, niistä ei vain vaieta ja paineta niitä pois mielestä, vaan pysähdytään sen äärelle mitä kehossa tapahtuu, kun se jokin tuli mieleen.

Tällaisesta pysähtymisestä on syytä tehdä yhteinen sopimus silloin kun työskentely käynnistetään: kuka tahansa keskusteluun osallistuja saa näyttää yhteisesti sovittua merkkiä, joka tarkoittaa, että nyt on pysähdyttävä, nyt on lopetettava puhuminen. Tämä STOP-merkki voi olla vaikka käden nosto. Kun kuka tahansa keskustelijoista näyttää STOP-merkkiä keskustelu lakkaa ja työskentelyssä keskity-

tään siihen mikä rauhoittaa kehoa ja helpottaa oloa. Ohjaaja auttaa ymmärtämään, että tämä hätäantyminen tuli siitä, että jotain raskasta ja ikävää alkoi tulla mieleen. Harjoitellaan rauhoittumista ja sietoikkunaan palaamista, mutta ei jaeta niitä tarinoita, jotka eivät vielä ”sovi mieleen”. Muun muassa Allan Shore on esittänyt, että traumaattisista muistoista voi puhua vasta sitten kun on kyvykkyyttä vakauttaa oma kokemus, kun kertoo muistosta.

Myös myönteisten kokemusten muistaminen voi olla kivuliasta

Traumatisoitunut ihminen on kärsinyt oman mielensä tuottamista kummallisista ja hallitsemattomista kokemuksista, jotka ovat menneet täysin yli oman ymmärryskyvyn. Hän on koettanut löytää niihin erilaisia suojaavia selityksiä, jotta niiden kanssa olisi mahdollista elää. Hänellä on hyvä syy pelätä oman mielensä sisältöjä.

Traumatisoitunut voi pelätä omia ajatuksiinsa – syystä, sillä joskushan siellä näyttäytyy sietämättömän kamalia kuvia, ääniä tai erilaisia piintyneitä ja piinaavia sanallisia sisältöjä. Tunteiden tuntemiseen liittyy yleensä valtavasti pelkoa. Esimerkiksi itkeminen voi olla pelottavinta mitä voi kuvitella. Silloin kun emotionaalinen persoonan osa kantaa lapsen itkuista kiintymyshuutoa, kaikki liikuttuminen voi toimia laukaisijana tuolle kauhua ja avuttomuutta kokeneelle emotionaaliselle persoonan osalle.

Myös miellyttävien tunteiden tuntemiseen voi liittyä pelkoa, sillä aidosti iloisessa riehakkuudessa aktivoituu sympaattinen hermosto. Tämä hermostollinen tila, jossa esimerkiksi sydämen lyönnit nopeutuvat, liittyy myös kauhun kokemuksiin ja niinpä keskusteluun osallistuja voi varoa ja hillitä myös iloisuuden tunteiden aktivoitumista.

Ehkä tämä parhaiten avaa käsitettä ”näennäisen normaali persoonan osa”, se näyttää normaalilta, mutta sen elämä on hyvin rajoitunutta, jotta emotionaaliset persoonan osat

eivät astuisi elämän kokemuksen näyttämölle, jotta trauma-aika ei valtaisi tätä hetkeä. Sietoikkuna on hyvin kapea.

Myös ne mielensisällöt, jotka ilmaisevat toiveita ja tarpeita, voivat olla pelottavia. Ne herättävät eloon sen massiivisen pettymyksen, että elämä ei aiemminkaan ole vastannut toiveisiini, tai tarpeeni eivät ennenkaan ole olleet kenellekään minkään arvoisia.

Nämä on hyvä muistaa hetkissä, joissa SILTA-ohjaaja ehdottaa voimaannuttavalta kuulostavaa keskustelua toiveista ja unelmista tai mielikuvaharjoitusta, mutta huoneeseen leviää vain ahdistunut ilmapiiiri.

Vakauttamisen ytimessä on turvallisuuden rakentuminen

Perheissä, joissa ei ole turvallisia kiintymyssuhteita, perheenjäsenet ovat alkaneet varoa kahdenvälisiä kokemuksia. Perheenjäsenet ovat oppineet, että kahdenväliset jakamisen hetket synnyttävät vain häpeää ja yksin jäämistä. Myötäsyttyinen kyky orientoida toinen toiseensa katsekontaktilla, uteliaisuudella ja valmiudella täyteen kommunikaatioon ei ole päässyt toteutumaan. Tästä seuraa, että tunteiden, havaintojen tai merkitysten jakamista pyritään välttämään. Oman mielen sisällöt voivat olla itsessään sietämättömiä, ja sietämättömyyttä vain vahvistaa se, että silloin kun sitä on yrittänyt jakaa ja tulla sen kanssa ymmärretyksi, siinä yrityksessä on joutunut pettymään.

Häpeän tunne on pohjimmiltaan kokemusta ei-vastaanotetuksi tulemisesta. On voitu osoittaa, että ihminen joka kamppailee häpeän kokemuksen kanssa joutuu samaan fysiologiseen tilaan kuin hiiret, jotka ovat todellisen fyysisen uhkan edessä. Ihmisen vauva syntyy ja on ensimmäiset elinvuotensa täysin riippuvainen hoivasta ja huolenpidosta. Jos vauva tai pieni lapsi jää vaille tätä huolenpitoa, hän tuhoutuu. Ilmeisesti tästä syystä kokemus ei-vastaanotetuksi tulemisesta syöksee järjestelmän voimakkaaseen puolustustilaan. Vastaanotetuksi tuleminen ja mahdollisuus

surra palauttaa turvallisen hyvän olon. Ellei kokemukselle ole vastaanottajaa tai jakajaa, tai jos häpeää synnyttävän kokemuksen kanssa jää yksin, puolustuksen tila ”jää päälle”. Se voi näyttäytyä aggressiivisuutena, välttämisenä tai alistumisena. (kuvio 3)

Ohjaajan ensimmäinen tehtävä on auttaa turvallisuuden kokemuksen syntymisessä kaikissa keskusteluun osallistuvissa; ensin aikuisissa ja sitten aikuiset yhdessä rakentavat turvallisuuden kokemusta lapseen tai nuoreen. SILTA-keskusteluissa lapsen turvana on myös omahoitaja. Vanhemman turvallisuuden kokemuksen rakentuminen voi olla yksi erityisesti huomioitava asia. Turvallisuuden kokemus mahdollistaa ”sietoikkunassa” pysymisen ja se estää puolustuksen toimintajärjes-

telmien aktivoitumisen. Työskentelyn perusta on, että jokainen osallistuja kokee olevansa turvassa. Ohjaajan kestävästi kaikille on, että täällä ei ole mitään hätää, täällä olemme kaikki turvassa.

Tämä turvallisuutta kaikille –ohjelma pitää sisällään myös SILTA-ohjaajan. Ohjaaja, joka kokee psyykkisen tai fyysisen turvallisuutensa uhatuksi, ei voi synnyttää turvallisuutta. Tämä perustuu siihen, että hermojärjestelmämme kommunikoivat keskenään. Puolustuksen toimintajärjestelmä aktivoi automaattisesti toisen ihmisen puolustusjärjestelmän. Ohjaajan haasteena on tunnistaa omassa kehossaan tapahtuva ja rauhoittaa ja tyynnyttää se, jotta hän voi ”huokua” turvallisuutta osallistujiin.

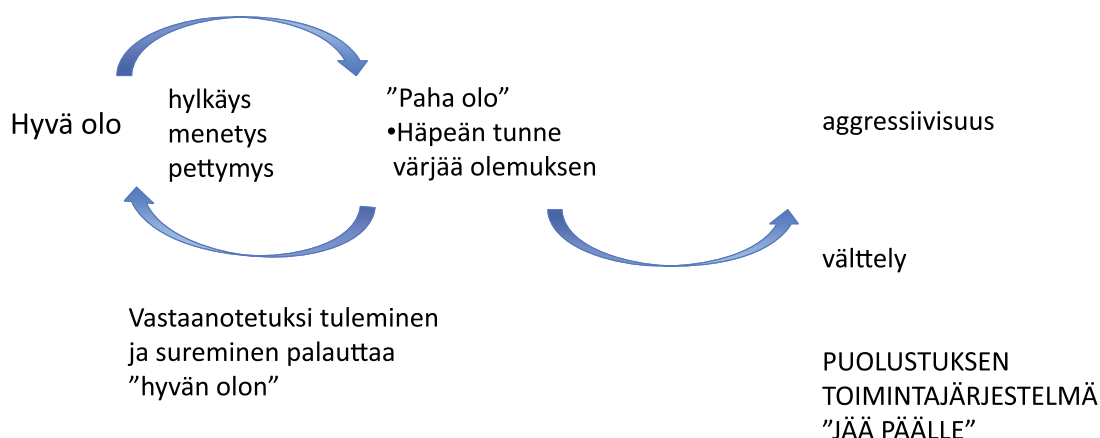
Häpeä

- Häpeän tunne värjää olemuksen ja kokemuksen
- Häpeän tunne on ensimmäinen, jonka opimme vuorovaikutuksessa
- Häpeän ydin on kokemus ei vastaanotetuksi tulemisesta
- Häpeä sisältää samoja puolustuksen järjestelmän elementtejä kuin ne, jotka heräävät kaikilla nisäkkäillä todellisen ulkoisen uhkan edessä: taistelu, pako, jähmettyminen ja täydellinen lamaannus

Kuvio 7. xxxxxxxx

Puolustuksen tilaan asettuminen

Kuvio 8. Kaavio perustuu Riitta Hiillos-Vuorisen ja Per Charpentierin kaavioon estyneiden ja pidätettyjen tunteiden muuntumisesta. Kaavion on muokannut dissosiaatioteorian ja kiintymyssuhdeteorian huomioon ottavaksi Sisko Karinen.

Kehollisen tapahtumisen tunnistamisen ja huomioiminen

Dissosiaatioteorian näkökulmasta SILTA-ohjaajan on tunnistettava, suorastaan jäljitettävä, ei-verbaalista kehollista tapahtumista. Hän joutuu harjaannuttamaan omaa kuulemisen kykyään korvilla ja ymmärryksellä kuuntelemisesta koko keholla kuuntelemiseen. Hänen on tunnistettava ne keholliset vihjeet, jotka viittaavat omaan tai muiden keskustelijoiden yli- tai alivireystilaan. Hänen on kiinnitettävä huomioita ei vain sanoihin ja niiden lauseina synnyttämiin merkityksiin, vaan myös puheen tuottamisen tapaan, hengittämiseen, sydämen lyöntitiheyteen, kasvoilla ja ihossa tapahtuvaan, lihasten jännittyneisyyteen tai velttouteen ja kehon asentoihin ja liikkeisiin.

Varhaista vuorovaikutusta ja kiintymyssuhdetta koskevan tutkimuksen piirissä on tehty seuraavia havaintoja ihmisen toiminnasta silloin kun hän on turvassa tai kun hän on uhatuna. Turvassa – sosiaalisen sitoutumisen toimintajärjestelmässä – lapsi hymyilee, liikkuu ja tarvitessaan kurottautuu kohti. Lapsi kääntyy puoleen ja hakee turvaa aikuisesta. Hän pyrkii katsekontaktiin. Silloin kun lapsi kokee fyysisistä tai psyykkistä uhkaa ja jos turvan hakeminen aikuisesta ei ole onnistunut, hän vetäytyy fyysisesti, jännittyy, kiihtyy, taistelee tai pakenee. Ylivoimaisessa tilanteessa - alivireystilassa - lapsi lamaantuu, tulee veltoiksi ja poissaolevaksi, tunnottomaksi. Edellä kuvatut kertovat myös niistä fyysisistä taipumuksista, jotka ovat muodostuneet luonteenomaisiksi turvallisesti ja turvattomasti kiinnittyneille aikuisille.

SILTA-ohjaaja jäljittää keskustelijoiden keholista tapahtumista kiinnittämällä huomion lihasjännitysten ja lihasten rentouden seuraamiseen. Ylivireystilassa lihakset jännittyvät, ne valmistautuvat taisteluun tai pakoon. Kädet voivat mennä nyrkkiin tai muuten puolustusvalmiudesta kertovaan asentoon. Kehä voi tulla kuin jäätäneeksi ja olla liikkumaton.

Ylivireydestä pois auttaminen tarkoittaa ensinnäkin sitä, että osallistuja kutsutaan takaisin tähän hetkeen katsekontaktiin kutsumalla, hyvien uloshengitysten avulla kiihtyneen hengityksen rauhoittamisella ja jännittyneiden lihasten rentouttamisella. Ylivireystilaan, trauma-aikaan siirtynyt henkilö tarvitsee myös siitä muistuttamista missä nyt ollaan, vaikkapa pyynnöllä katsoa ympärilleen ja kiinnittämällä huomio johonkin tuttuun huoneeseen.

Alivireystilassa lihasten jännitys häviää. Keskusteluun osallistuja on veltto ja voimaton, lysähtänyt. Tällöin hänet voi auttaa takaisin trauma-ajasta tähän aikaan kutsumalla häntä katsekontaktiin. Häntä voi pyytää puristamaan tuolin käsinoja, jotta käsivarsien isot lihakset aktivoituvat. Häntä voi pyytää tunnistamaan omat jalkapohjat lattiaa vasten tai vaikkapa kävelemään hetken. Tarjolla voi olla syötävää ja juotavaa, jota voi kurottautua ottamaan ja jonka nauttiminen auttaa palaamaan tähän hetkeen. Syötävä ja juotava viestivät itsessään, että minusta pidetään huolta ja olen turvassa.

Osallistujien huomion kiinnittäminen hengittämiseen on auttavaa. Hengittämällä syvään autamme omaa parasympaattista hermostoa, ns. lepohermostoa, rauhoittamaan sympaattisen hermoston aktivoitumista. Huokaileminen ja syvät uloshengitykset auttavat myös katkaisemaan tunnetiloja, jotka tuntuvat ylivoimaisilta ja raastavilta. Silloin kun itkeminen tuntuu pelottavalta tai osallistuja on oppinut estämään itkun jännittämällä voimakkaasti kaulan ja rintakehän lihaksia sekä hengittämällä hyvin ohuesti ja pidättämällä hengitystään, on uloshengittämiseen ja

huokaisemaan auttaminen helpottavaa. Vähitellen syntyy kokemus omasta kyvykkyydestä hallita itsessä tapahtuvaa. En enää jää oman hermojärjestelmäni armoille, vaan voin auttaa itseäni vakaantumaan ja tyyntymään.

Katseen seuraaminen ja katsekontaktin ylläpitäminen auttaa osallistujia pysymään läsnä olevana. Katsekontakti auttaa myös ohjaajaa saamaan aavistuksen siitä ovatko osallistujat tässä ja nyt vai onko trauma-aika astunut huoneeseen, eikä joku osallistujissa enää olekaan tässä huoneessa. Katkoksen hetkissä osallistuja voi tuijottaa jonnekin poissaolevana, hän voi olla myös muuten vetäytynyt. Voi olla, että hän ei ehkä enää kuule huoneessa sanottua. Äänen volyymin pieni nosto ja lempeä nimeltä kutsuminen ja katsekontaktiin hakeutuminen auttaa takaisin tähän hetkeen.

Aina kun pysähdytään kehossa tapahtuvan äärelle, on syytä pysähtyä myös antamaan sanoja tapahtuneelle, reflektoida tapahtunutta. Missä ja miten tapahtuminen tuntui kehossa ja mitä mielessä silloin liikkui. Voidaan pohtia myös mihin hetki sitten puheena olleeseen edellinen kehoreaktio mahdollisesti liittyi. Saattaa olla tarpeellista puhua myös siitä, miten me voisimme muuttaa tätä työskentelyä, puhumisemme tapaa tms. jotta näin ei kävisi. Näin toimittaessa osallistujien omat vakauttamisen taidot kehittyvät koko ajan ja heidän sietoikkunansa laajenee.

Turvallisen kiintymisen haavoittuminen ja suhteen korjaaminen

Ihmisen vahvimmat tunteet liittyvät kiintymiseen ja/tai kiintymisen menettämiseen. Tämä koskee työskentelyyn osallistuvia lapsia ja aikuisia, myös ohjaajaa. Sijaishuollon kontekstissa hylkäämisten ja menetysten kipua ja niihin liittyvä avuttomuuden kauhu ja näiltä suojaautuminen ovat koko ajan läsnä. Silta-ohjaajan työssä aivan erityisesti, sillä istuahan hän sen kolmion äärellä, jossa ollaan menetysten kivun ytimessä. Suhteeseen asettumisen keskeinen haaste ohjaajalle on:

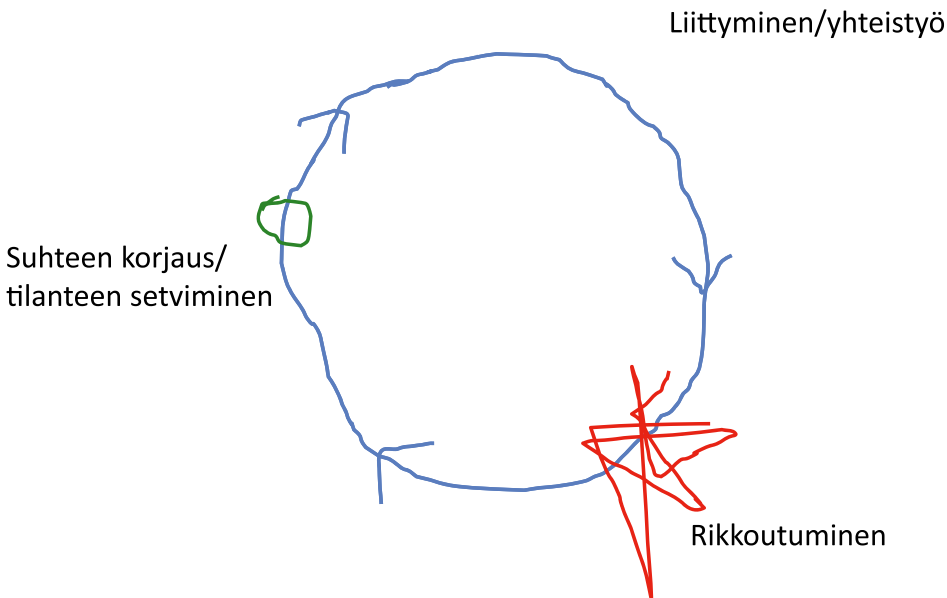
Läsnä oleminen omana itsenä sellaisena henkilönä, josta lapsi/nuori/vanhempi voi pitää kiinni, jonka hän voi torjua ja jonka puoleen kääntyä ilman huolta rangaistuksesta

Elämän tarinoita jakavien kiinnittymiseen/kiintymiseen liittyvät kokemukset ja tunteet haastavat heidät itsensä sekä ohjaajan kaikin voimakkaimmin. Ohjaaja voi helposti ajautua sellaiseen toimintaan, joka ei ole keskusteluun osallistuvien kasvua ja kehitystä edistävää tai keskustelun tavoitteita palvelevaa.

Väärinymmärryksen hetkiä tai loukkaantu-

misen hetkiä tulee, vaikka niitä pyrittäisiin välttämään huolella. Se, että suhteeseen/suhteisiin tulee kolhu ja yhteys katkeaa ei kuitenkaan ole työskentelyn kannalta vain uhka tai onnettomuus. Itse asiassa katkeamisen, epäonnistumisen, loukkaantumisen hetket mahdollistavat suhteen korjaamiskyvyn harjoittelua. Vaikka ne ovat kaikille tuskallisia hetkiä, niiden tapahtuminen on myös äärettömän arvokasta. Suhteiden korjaamisen kyvyn rakentuminen ja suhteiden pysyvyyteen luottamisen kyvyn vahvistuminen on merkittävä kasvutehtävä. Tätä läpi elämän tarpeellista kykyä ja siinä kehittymistä ei voi saavuttaa ilman rikkoontumisen hetkiä.

Suhteen korjaamisen kyvyn kehittyminen

Kuvio 9. Lähde Kathy Steele. Luento: Rakenteellisen dissosiaatiohäiriön arviointi ja hoito koulutuksessa (2009).

Kun SILTA-keskustelussa joudutaan pysäh-
tymään rikkoon tunteen yhteyden äärelle, on
tärkeää muistaa, että korjaaminen kohdistuu
suhteeseen. Tavoitteena ei ole saada selville
kenen käsitys tapahtuneesta on ”oikea”, vaan
keskiössä on suhteen uudelleen rakentami-
nen. Oleellista on rakentaa suhde uudelleen
siten, että liittymisen ja kannattelun kokemus
palautuu suhteeseen. Vain siten keskustelu
voi jatkua turvallisena.

Vaikka ohjaajan kokemus olisi, että häntä syy-
tetään jostain mitä hän ei ole tehnyt, suhdetta
voi korjata sanomalla esim.:

”..olen pahoillani, että tuo mitä sanoin tuntui
sinusta pahalta ja jouduit koville, kerro mitä
kaikkea se sinulle oli..”

Ohjaaja ei siis selitä tai pyydä anteeksi, vaan
on aidosti pahoillaan siitä, että syntyi tilanne,
jonka joku keskustelijoista koki hankalana.

Ohjaaja voi myös tehdä tai sanoa jotain mi-
kä on loukkaavaa ja yhteyttä rikkovaa, ja hän
voi itse toimia defensiivisesti. Puolustuksen
tilaan siirtyminen voi näyttäytyä aggressiivi-
suutena, välttämisenä tai alistumisena. Kun
huomaat ohjaajana toimivasi defensiivisesti,
pysähdy ja tunnista se. Ota se vastuullesi,
pyydä anteeksi ja rakenna uudelleen kannat-
televa liittyminen osallistujiin.

Ohjaajan haasteet:

Ohjaajan ensimmäinen ja tärkein tehtävä on auttaa turvallisuuden kokemuksen
syntymisessä kaikissa keskusteluun osallistuvissa. Ensin vanhemmissa/aikuisis-
sa, sitten aikuiset ja ohjaaja yhdessä rakentavat turvallisuuden kokemuksta lap-
siin. (Huom. paikalla kaksi työntekijää aikuista) Ohjaajan kestoviesti läsnäolijoille
ja itselle on, että olemme turvassa, täällä ei ole mitään hätää. Haaste ohjaajan
omalle sisäiselle työlle: olen turvassa, me olemme kaikki turvassa.

Ohjaaja rohkaisee tarinoiden kertomiseen, mutta ei painosta: ohjaaja on aidosti
vakuuttunut myös siitä, että puhuminen ei ole aina auttavaa. Ohjaaja antaa ar-
von kertomisen vaikeudelle ja osaa auttaa ”jarruttamisessa”: sellaisen kertomisen
pysäyttämässä, minkä kertominen herättää raastavia tunteita tai lamaannuttaa.

Ohjaaja antaa arvon hallinnan kokemuksen vahvistumiselle. Jokainen omas-
ta rajasta huolehtiminen on vastalääkettä traumatisoituneen mielen kokemalle
hallinnan tunteen menetykselle.

Ohjaaja pyrkii käytettävissään olevin keinoin varmistamaan läsnäolijoiden kaik-
kineen turvallisuuden ja hyvinvoinnin.

Ohjaaja on luotettava, samalle taajuudelle virittäytyvä, empaattinen.

[illegible]

Reflektiivinen työote ja reflektion käyttö SILTA-työssä

Aapo Pääkkö

Tässä kappaleessa puhutaan reflektiosta ja erilaisista yksin, työparin tai ryhmän kanssa tehtävistä reflektioista SILTA-työn välineenä. Lopuksi kerrotaan narratiiviseen työtapaan liittyvästä reflektiomenetelmästä.

Reflektiivinen työote on tapa tarkastella asioita ja olla suhteissa ilmiöihin ja ihmisiin ennemminkin kuin joku erityinen tekniikka. Reflektiivisen työotteen tulisi läpäistä koko SILTA-työskentely: sen tulisi näkyä sekä kahdenkeskisissä suhteissa että kolmen ja useamman ihmisen työskentelytilanteissa.

Reflektion käytön juuret ovat perheterapiassa. Norjalainen Tom Andersen on kehittänyt reflektiivisen tiimin ideaa, jossa asiakas pääsi kuulemaan hänen ja terapeutin käymän keskustelun työryhmässä herättämiä ajatuksia. Andersen on puhunut ilmaisujen ja niiden vaikutusten herättämästä jatkuvasta prosessista. Reflektio antaa tilaa tälle prosessille ja mahdollistaa tehokkaasti uusien äänien mukaantulon käytävään keskusteluun. Australialainen Michael White on kehittänyt narratiivista reflektiota edelleen. Juhani Tiuraniemen mukaan reflektiivisyys asiantuntijan työssä tarkoittaa oman ammatillisen toiminnan tarkastelua eri näkökulmista ja toiminnan kehittämistä tämän tarkastelun pohjalta.

Kaiken eheyttävän ja kuntouttavan työskentelyn pohjana on työntekijän kyky olla suhteessa niin itseensä kuin asiakkaaseensa. SILTA-työssä, kuten muussakin kuntouttavassa työssä näitä merkityksellisiä suhteita on samanaikaisesti useita erilaisia: suhde itseen ja mahdolliseen työpariin ja moniin omiin sisäisiin kokemuksiin ja ääniin, suhde asiakkaana olevaan lapseen tai nuoreen, jonka elämäntarinaa työistetään sekä suhde lapsen vanhempaan, vanhempiin tai muuhun merkittävään aikuiseen, joka on mukana työskentelyssä.

Tämä asettaa työntekijän itsereflektiokyvylle monenlaisia haasteita. Itsereflektiokyvyllä tarkoitetaan kykyä oman toiminnan ja ajattelun arviointiin suhteessa paikalla oleviin asiakkaisiin. Itsereflektion kautta SILTA-ohjaajan on mahdollista olla joustavammasa ja moniulotteisemmasa suhteessa asiakkaaseen.

Kun työntekijä on tietoinen oman ajattelunsa ja toimintansa lähtökohdista, hän voi auttaa asiakastaan paljon monipuolisemmin työtavoin. SILTA-ohjaajan on siis tärkeää olla suhteessa itseensä ja tunnistaa omat ajatuksensa, tunteensa ja yllykkeensä ja kyetä erottamaan ne asiakkaidensa ajatuksista, tunteista ja yllykkeistä. Työskentelyn onnistumisen kannalta on keskeistä myös erottaa asiakkaan tarina. Tarinaan liittyvät yhtä hyvin häntä haavoittaneet yhtä kuin kantaneetkin asiat. Työntekijän on tärkeää muistaa erottaa asiakkaan tapahtumat ja kokemukset hänen sisarustensa, toisten asiakkaiden tai työntekijän omista henkilökohtaisista vastaavista kokemuksista. Näin työntekijä tunnistaa ja tunnustaa asiakkaan elämäkokemusten erityisyyden.

Mitä on reflektiivisyys?

Reflektiivisyys perustuu ihmisen kykyyn ottaa oma itsensä, oma toimintansa tai ajattelunsa tarkastelun kohteeksi. Kokonaisuudessaan reflektiivisen toiminnan kohteena on vuorovaikutus sekä mielikuvat toisesta ja itsestä.

Itsereflektiota tarvitaan, jotta SILTA-ohjaaja pystyy neutraaliuteen suhteessa asiakasperheensä eri jäseniin. Sitä tarvitaan myös, jotta SILTA-ohjaaja pystyy muuttamaan työskentelyn suuntaa saamansa uuden tiedon myötä. Reflektion avulla asiakkaan on mahdollista saada uudenlaisia näkökulmia ja rakentaa uudenlaista suhdetta itseensä ja elämänhistoriaansa.

Neutraalius on tärkeää tilanteissa, joissa SILTA-ohjaajalla on useita perheenjäseniä tai muita asiakkaita läsnä samanaikaisesti. Perheterapian alkuaikojen merkkihenkilön Helm Stierlinin mukaan neutraalius on sitä, että jokainen työskentelyssä mukana oleva asiakas voi kokea tulleeensa kannatelluksi työskentelyn aikana. Tämä tarkoittaa sitä, ettei kukaan koe työntekijän olleen vain yhden perheenjäsenen puolella. Se on myös tilan rakentamista kaikille perheenjäsenille. Käytännössä neutraalisuus voi olla voimakkaimpien äänten hienovaraista hiljentämistä ja hiljaisten äänten rohkaisemista kuuluvammiksi. Neutraalisuus ei ole kantaottamattomuutta, vaan sillä tarkoitetaan ennemminkin sitä, ettei asetuta kenenkään puolelle ja toista vastaan, vaan mieluiten kaikkien työskentelyssä mukana olevien asiakkaiden ja heidän välistensä turvallisten suhteiden puolelle.

Reflektiivisellä kyvyllä tarkoitetaan kykyä havainnoida itseä ja toista erillisinä olentoina. Vanhemmuudessa ja kasvattajuudessa se on vanhemman tai kasvattajan kykyä pysähtyä pohtimaan omia ja lapsensa tunnetiloja sekä ymmärtämään niiden välistä vuorovaikutusta. Tämä voi tapahtua varsinaisen SILTA-työskentelyn lisäksi arkisten tilanteiden yhdessä ihmettelyn kautta.

SILTA-työssä ei riitä, että työntekijä kokee ymmärtävänsä asiakastaan, vaan on tärkeää, että asiakas saa kokemuksen ymmärretyksi tulemisesta. Reflektiiviset työtavat ovat mainioita työkaluja saada asiakas kokemaan tulleeensa ymmärretyksi. Reflektion avulla asiakkaalle voidaan tuottaa enemmän tulkintavaihtoehtoja ja saada käyty keskustelu nostettua uudelle tasolle. Käyttökelpoinen reflektiivinen tekniikka voi olla aktiivista kuuntelua ja yhteenvetojen tekemistä. SILTA-ohjaajan aktiivinen kuuntelu voi sisältää esimerkiksi erilaisia eleitä, kuten nyökkäyksiä ja äännähdyksiä, joilla voi ohjata asiakasta jatkamaan kertomustaan. Asiakkaan kertomuksesta voi tehdä yhteenvetoja ja tiivistyksiä ja palauttaa nämä tiivistykset asiakkaan kommentoitavaksi. Tässä yhteydessä asiakkaalle on hyvä antaa

erilaisia vaihtoehtoja, joista hän voi valita haluamansa tai luoda oman, työntekijän tulkintavaihtoehtoista poikkeavan vaihtoehtoisen tulkinnan.

Toinen mahdollinen tapa reflektoida on ”itseksseen pohdiskelu”, joka toimii hyvin, jos SILTA-ohjaajalla ei ole työparia. Tällöin SILTA-ohjaaja voi sanoa esimerkiksi seuraavalla tavalla: ”Se mitä kerroit, sai minut pohtimaan, kuinka olet selviytynyt tuosta vaikeasta tilanteesta? Millaisia kykyjä sinussa täytyy olla, jotta selviytymisesi oli mahdollista”.

Seuraavaksi on asiakkaan vastarefleksion vuoro. Työntekijä ohjaa asiakkaan vastarefleksioon kysymällä esimerkiksi asiakkaalta: ”Mitä tämä juuri kertomani sinussa herättää?”

Asiakkaalta voi myös kysyä mikä kolahti, ärsytti, innosti, mistä hän on eri mieltä ja mitä hän oivalsi. Asiakkaan voi ohjata päättämään reflektionsa kysymällä mihin suuntaan hän haluaa jatkaa keskustelua.

Reflektiivisesti toimiva SILTA-ohjaaja pyrkii koko ajan varmistamaan, että asiakas ymmärtää saamansa palautteen. Säännöllisesti on hyvä tarkistaa, onko työntekijä ymmärtänyt käsiteltävän asian asiakkaansa kanssa samalla tavalla.

Reflektiossa kannattaa välttää voimakkaita tulkintoja. Jos tulkintoja kuitenkin tehdään, ne kannattaa esittää useampina vaihtoehtoina, jotka asiakas voi hylätä tai hyväksyä tai joiden lisäksi hän voi kehittää omia tulkintojaan, joista keskustelua voi jatkaa.

Refleksion vaiheet

Reflektiossa on useita vaiheita. Ensin käydään keskustelu tai haastattelu asiakkaan kanssa. Seuraavaksi asiakas kuulee tämän käydyn keskustelun herättämiä ajatuksia ja tunteita, joita haastattelua seuranneet ihmiset kertovat. Asiakas kuuntelee kommentoimatta ja keskeyttämättä. Tässä vaiheessa työntekijät tai muut reflektioijat eivät osoita puhettaan suoraan asiakkaalle vaan esimerkiksi työpa-

rilleen tai muille reflektiokumppanilleen. Jos joudut aivan yksin vastaavaan tilanteeseen, voit käyttää kuviteltua työtoveria, jolle kerrot tilanteen. Tällöin yksin reflektiosta tulee keskustelua jonkun kokeneen luetetun työtoverin kanssa ja asiakas saa kuulla moniäänisemmän reflektion. Asiakkaalle kannattaa kertoa, että käyt keskustelua sinulle tutun, tästä tilanteesta poissaolevan työtoverin kanssa, saadaksesi uusia mahdollisesti hyödyllisiä ajatuksia jatkokeskustelua varten.

Seuraavassa vaiheessa asiakas kommentoi kuulemaansa työntekijän kommentoimatta ja lopuksi työntekijä ja asiakas sekä mahdolliset muut reflektioon osallistuneet voivat keskustella vapaasti reflektioprosessin herättämistä ajatuksista. Reflektio voi olla työntekijän yksin ääneen tapahtuvaa pohdintaa, keskustelua työparin tai muun ammattilaisen kanssa tai asiakkaan keskustelua samanlaisesta elämäntilanteesta selviytyneen ihmisen kanssa. Reflektion onnistumisen kannalta on tärkeää kertoa asiakkaalle reflektion pelisäännöt ennen sen aloittamista.

Narratiivisesta reflektiosta

Narratiivinen reflektio poikkeaa niin sanotusta perinteisestä reflektiosta siinä, että reflektioija reagoi kuulemaansa asiakkaan tarinaan vastaamalla seuraaviin kysymyksiin:

1. Mikä tarinassa kiinnosti tai herätti halua kuulla lisää?
2. Millaisia mielikuvia tarina herätti?
3. Mikä tarinassa kosketi omaan elämään tai työhön liittyen?
4. Mihin tarina kuljetti kuulijan omassa ajattelussa?

Käytettäessä narratiivista reflektiota SILTA-ohjaaja voi esittää nämä kysymykset työskentelyssä mukana olevalle perheenjäsenelle, työparilleen tai voi vastata näihin kysymyksiin itse. Oleellista narratiivisessa reflektiossa on myös, että reflektioijat eivät puhu ammattilaisina vaan ihmisinä. Samoin on tärkeää, etteivät reflektioijat ole suorassa vuorovaikutuksessa reflektiota seuraavan asiakkaan kanssa. Myös narratiivinen reflektio noudattaa edellisessä kappaleessa kuvattuja vaiheita: haastattelu, työntekijän reflektio, asiakkaan vastareflektio ja yhdessä käytävä keskustelu.

Lisälukemista:

Anderson, H. & Gehart, D. (2007): Collaborative Therapy. Relationships and Conversations that make a Difference. Routledge.

Haarakangas K. (2008): Parantava puhe, Magneetum.

Larivaara, P. & Lindroos S. & Heikkilä T. (toim.) (2009): Potilas perhe ja perusterveydenhuolto

Niemi P. & Keskinen E. (2002): Taitavan toiminnan psykologia. Turun yliopiston psykologian laitoksen julkaisuja.

White M. (2008): Karttoja narratiiviseen työskentelyyn. Kuva ja Mieli Ky.

Tilan ja suhteen merkitys asiakastyössä

Lauri Heikkilä

Tässä kappaleessa halutaan tehdä näkyväksi fyysisen ja henkisen ympäristön merkitystä sille, mitä asiakastapaamisessa tapahtuu tai millaiseksi se koetaan. Ympäristön lisäksi työntekijän luoma henkinen tila, joka sisältää muun muassa kiireettömyyden ilmapiirin, on asiakkaille merkityksellinen ja vaatii siksi ammattilaisilta pysähtymistä teeman äärelle.

Tilalla voidaan tarkoittaa yksinkertaisesti fyysistä tilaa, jossa terapia tapahtuu. Sigmund Freudin työhuoneet sekä Lontoossa että Wienissä ovat kauniisti ja viihtyisästi sisustettuja ja toimivat nykyisin museoina. Suosittelen käyntiä. Kuuluisalla amerikkalaisella terapeutilla Milton H. Ericksonilla oli työhuoneessaan yli tuhat erilaista esinettä.

Ihmisen mieli ei lopu hänen ihoonsa, vaan olemme aina suhteessa ympäristöömme. Kommunikoimme sen kanssa ja tämä suhde voi jopa luoda meissä jotain uutta ja merkittävää. Tietenkin se inspiroi myös terapeuttia.

Descartesin mukaan maailma toimii ikään kuin se olisi mekaaninen kello, jossa eri osat elävät omaa elämäänsä. Terapiassa ajatus siitä, että ihminen eläisi omaa elämäänsä noudattaen omaa sisäistä logiikkaansa ilman terapeutin luoman ympäristön merkittävää vaikutusta, on peräisin olettamuksesta, jossa maailma toimii kuin mekaaninen kone. Se on valmiiksi rakennettu ja jos se ei toimi niin se pitää vain korjata.

Ihminen on hyvin kompleksinen järjestelmä ja tehdessämme työtä toistemme kanssa meillä ei ole mitään varmaa tietoa muusta kuin että välillämme on suhde.

Pyrimme yleensä ratkaisemaan asioita sen pohjalta, miten ne meidän mielestämme kuuluisi olla. Asetamme oman kulttuurim-

me ja ajattelumme kaiken perustaksi. Terapeutti tai asiakas asettaa päämäärän ja sitten mennään tiettyjen etukäteen asetettujen sääntöjen mukaan. Tätä rituaalia kutsumme terapiaksi. Emme salli mysteeriä, kiellämme lumouksen, haluamme vain tuttua, turvallista ja tunnistettavaa.

Ehkäpä tämän rituaalin ulkopuolella ei olekaan mitään. Ehkä terapia ei ole mitään muuta kuin se tila ja suhde, jonka ihmiset yhdessä luovat tapaamisessa. Se on esitystapa, kulttuurin muoto. Se on ilmaisu siitä, miten ymmärrämme itsemme, toistemme, yhteisömmme, yhteiskuntamme ja tämä ilmaisu kertoo suhteestamme omaan kehoomme ja lähimmäisiimme. Siinä itsessään on koko maailman kaikkeus. Jos ymmärrämme terapian näin, meidän kannattaa tutkia sitä taideteoksena, taiteen ehdoin, kokemuksena ja molemminpuolisena kommunikaationa.

Tila voidaan ymmärtää myös sisäisenä kokemuksena ja vuorovaikutussuhteena.

Japanilaisessa kulttuurissa aika ymmärretään kokemuksena, joka syntyy suhteessa ympäröivän maailman kanssa. Aika on tila, joka rakentuu siitä, minkä merkityksen annamme asioille. Mitä merkityksellisimmiksi koemme asiat sitä intensiivisempi ja vahvempi aikakokemuksemme on.

Voimme käsittää tilan sosiaalisena suhteena, tunneilmastona, jonka luomme keskenämme. Tunteet ovat tartuttavia, kehomme lukevat niitä. Sanotaan, että joukon johtajan henki on aina myös ryhmän henki. Terapeutti määrittää tunneilmaston ja siksi hänen on tärkeä olla tietoinen omista tunteistaan, olettamuksistaan ja suhteestaan niihin ihmisiin, joiden kanssa hän työskentelee.

Eräs taideterapeutti sanoi, että hänen työssään kaiken materiaalin, jota hän käyttää täytyy olla ammattilaisen tasoa. Viestimme myös sanattomasti ja on tärkeää, että ihmiset tuntevat olonsa turvalliseksi, tervetulleiksi ja tasarvoisiksi. Nämä periaatteet pätevät kun työskentelemme ihmisten kanssa terapeutteina, sosiaalityöntekijöinä, opettajina, kouluavustajina, työvoimavirkailijoina, kanssaihmisinä, tai vertaisryhmän jäseninä. Jos emme huolehdi yksityiskohdista, ei kokonaisuuskaan voi olla onnistunut.

Kouluttaessani erään työvoimatoimiston henkilöstöä ehdotin, ettei heillä olisi mitään muuta tavoitetta kuin se, että asiakkaasta on mukava tulla sinne, mukava olla siellä ja että hänellä on hyvä olo lähtiessään ulos. Työsuhteeni päättyi siihen.

Terapiakoulutuksessa ei vaadita taideopiskelua ja emme tutki terapiaa esitystapana. Meitä ei kouluteta luomaan hyvää tilaa, ei fyysistä tai henkistä ja emmekä myöskään tutki luomiemme suhteiden merkitystä ja vaikutusta.

Arabialaisessa runoudessa ei ole tärkeää mitä sanat merkitsevät, vaan miltä ne kuulostavat. Audititiivinen järjestelmä, puhe ja sanat ovat hyvin merkittäviä terapiakulttuureissa. Runous on läsnä terapiassa itkettämisinä, sydäntä särkevinä tarinoina, erilaisina ilmaisuina, joita kutsumme empatiaksi, rakkaudeksi. Mutta kuulostaako se upealta kieleltä, joka saa kylmät väreet kulkemaan selkäpiissä? Värähteleekö tämä kokemus?

Terapiamaailmassa on tyylinsä ja muotinsa. Oleellista kuitenkin on se, että luovatko ne tilan, joka avaa ihmisille uusia maailmoja ja luo kokemuksia, jotka lisäävät luottamusta tulevaisuuteen, mahdollistavat uusien näkemystapojen synnyn ja rakentavat uusia, rikkaampia merkityksiä, jotka avaavat elämän ja maailman kauneuden.

Työskentelin A-klinikkasäätiön katkaisuhoidoasemalla 80-luvulla. Kun luovuimme rakkaudesta ja empatiasta ja laitoimme asiak-

kaamme tutkimaan ja rakentamaan omaa elämäänsä, niin asiakkaiden riippuvuus ja sen seurannainen uhkailu ja väkivalta katosivat.

Hyvään tilaan kuuluu se, että katsomme samaan suuntaan, emme toisiamme. Katsomme minne olemme menossa, tai mitä osaamme ja voimme luoda yhdessä. Tärkeää on olla tietoinen siitä, mistä tulemme ja mihin haluamme kuulua. Keitä olemme ja mikä meille on arvokasta. Hyvä tila on subjektien kohtaamista, missä henkilökohtainen kokemuksemme on tärkeintä. Sekä työntekijä että haastattelija oppivat toisiltaan.

Kuuluisa saksalainen filosofi Martin Heidegger on sanonut sairauden olevan sitä, että ihminen tekee itsestään objektin. Tulkinnat ja arvioinnit esineellistävät ihmiset ja luovat tilan, jossa asetamme omat mielikuvamme keskinäisen suhteen rakentumisen edelle.

Milton H. Ericksonin työtä on yritetty monta kertaa mallintaa. Hän sairasti poliota ja oli kaksi kertaa elämässään halvaantunut. Hänen ainoa tapansa olla yhteydessä muu-

hun maailmaan oli tarkkailla veljiään ja sisariaan. Jossain sairauden vaiheessa hän ei kyennyt liikuttamaan muuta kuin silmiään. Piirustuksen opettajat usein sanovat, että ymmärrämme toisen ihmisen kauneuden vasta kun olemme piirtäneet hänet. Kyky havaita herkästi tulkitsematta luo vahvan suhteen ja yhteyden toiseen ihmiseen. Ehkä polio oli Ericksonin huikean ammattitaidon perusta.

Tärkeää on oppia katsomaan, havaitsemaan herkästi, kuulemaan ja tuntemaan. Tämä pätee myös suhteessa itseemme, luontoon, kaikkeen elävään ja jopa siihen, mitä kuvittelemme kuolleeksi.

Hyvä tila merkitsee sitä, että kykenemme tiedostamaan, miten valta on läsnä työtavoissamme. Mikä on meidän oma käsityksemme siitä, mistä voimme keskustella ja mistä meidän täytyy keskustella. Miten meidän täytyy tehdä työtämme. Mitkä ovat oman työmme moraaliset, eettiset ja esteettiset koodit ja minkä suhteen ne luovat itseemme, läsnä oleviin ihmisiin ja ulkopuoliseen maailmaan. Miten historia, yhteiskunta, sukumme ja yh-

teisömme on läsnä. Ajattelemme usein, että keskustelemme ainoastaan ongelmasta ja siihen liittyvistä asioista.

Jokainen ihminen on filosofi omine moraalisine, eettisine ja esteettisine käsityksineen maailmasta. Voimmeko suostua keskustelemaan niistä merkityksistä, joita ihmiset antavat elämälleen. Kykenemmekö antamaan keskustelun kulkea kuten se kulkee ilman yritystämme vangita sitä johonkin etukäteen määritellyn juonen tai sääntöjen verkkoon. Ehkä tärkeintä ihmisten välisessä kohtaamisessa on se, ettemme ikävysty vaan innostumme.

Franz Kafka on sanonut, että ”onni on olla ihmisten kanssa ja ehkä se on ainut kärsimys elämässämme, jonka voimme välttää.”

Boddhisattvalta kysyttiin mikä on maailman-kaikkeuden syvin olemus. Hän vastasi, että vaapaassa virrassa kisailevat taimenetkin tekevät erehdyksiä.

Lähteet:

Berger, P. & Luckmann, T. (1966): The Social Construction of Reality.

Bruner, E. (ss.139-155): Ethnography as Narrative.

Turner, V. & Bruner E. (ed.) (1986): The Anthropology of Experience.

Bruner, J. (1990): Acts of Meaning. Cohen, R. (1974): Näyttelemisen mahti. Hall, E.T (1970): Dance of Life.

Payne, M.: Narrative Therapy.

Turner, V. (1974): Dramas, Fields, Rituals. White, M. (2007): Narratiivisia karttoja.

White, M. (2004): Narrative Practices and Exotic Lives.

4. SILTA-mallin työskentelyprosessi

Pirjo Kiiskinen ja Tuija Eskelinen

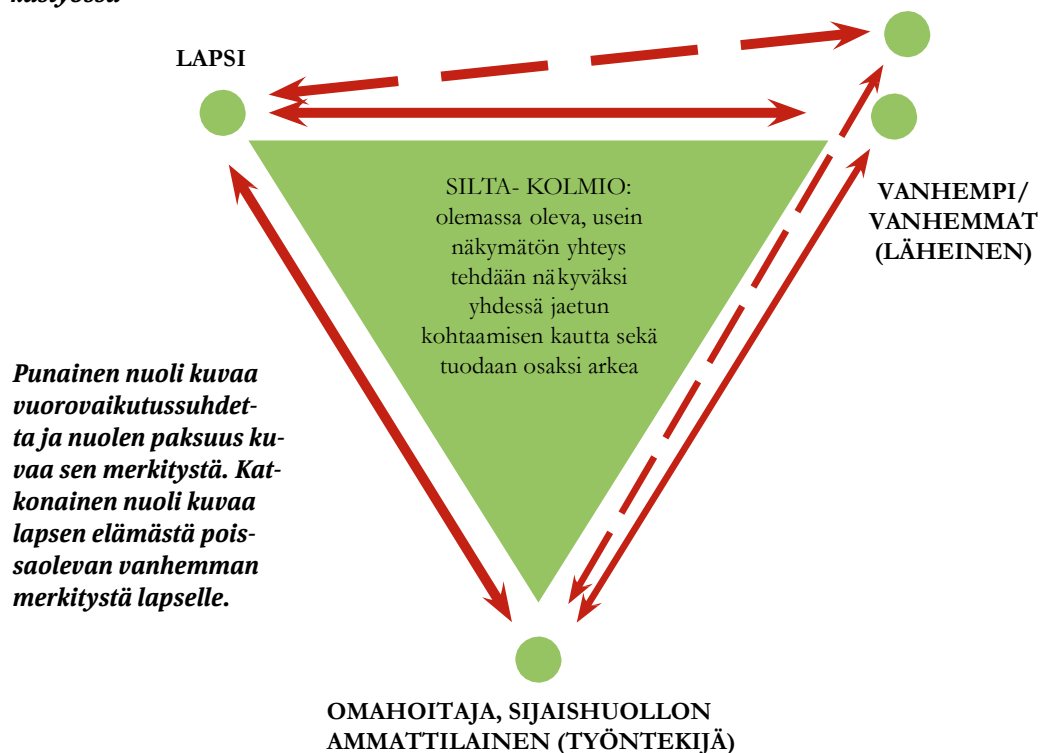
SILTA-mallin rakennuspiirustus ja työprosessi perustuu kuviossa 6 olevaan ja jo aiemmin esiteltyyn SILTA-kolmioon, jossa tietoisesti ja systemaattisesti rakennetaan SILTA-tapaamisen osallistujien kesken moniäänistä vuoropuhelua lapsen elämäntarinasta.

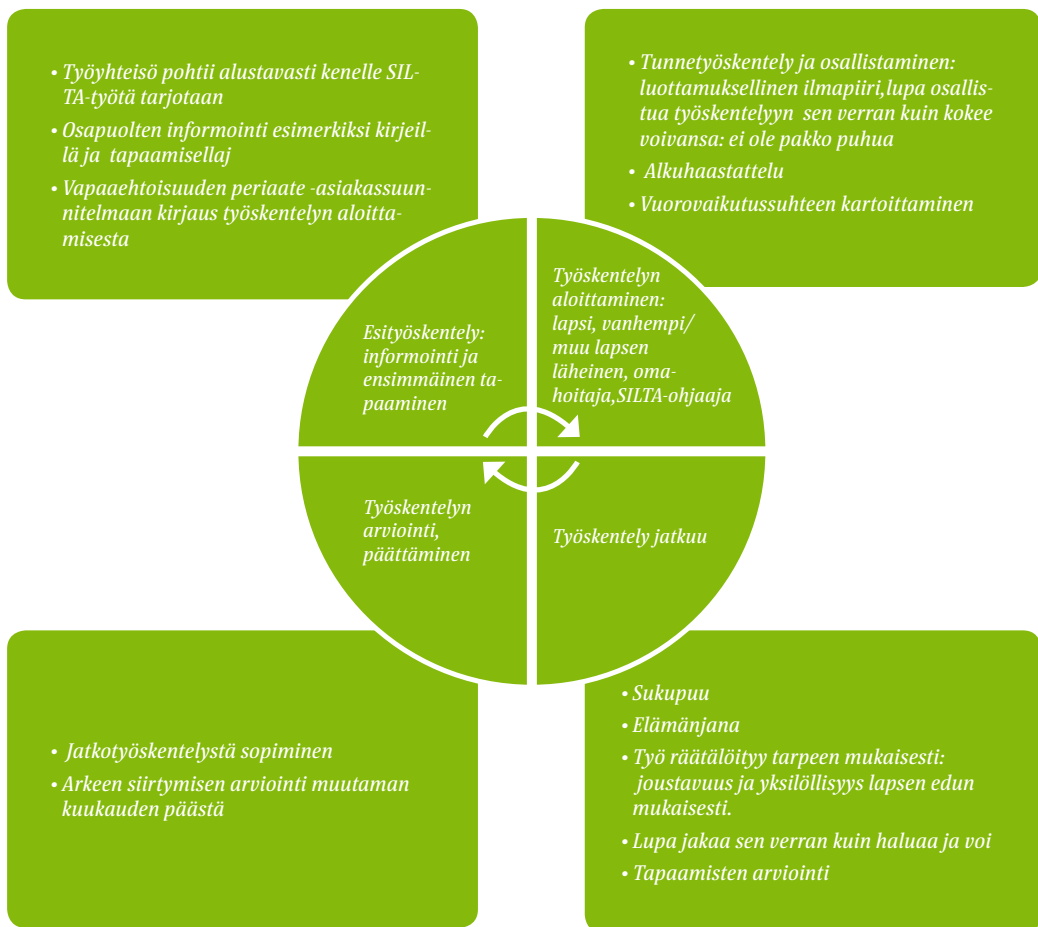
SILTA-mallin työ on vaiheistettu. Seuraavassa on kuvaus työskentelyprosessista. Se on tiivistetty kertomus tapaamisista. Mallia voidaan

kuitenkin käyttää joustavasti ja se on hyvä pitää mielessä tätä prosessikuvausta luottaessa.

Myös poissaolevan vanhemman merkitys voi olla suuri: mitä lapsi kuvittelee poissaolevan vanhemman ajattelevan esimerkiksi lapsen ja omahoitajan välisestä vuorovaikutussuhteesta? On tärkeää, että näille ajatuksille tehdään tilaa, että ne voidaan ottaa puheeksi lapsen kanssa

Kuvio 11: SILTA-kolmion käyttö lastenkodin asiakastyössä

Kuvio 12: SILTA-mallin prosessi.

Ennen työskentelyn aloittamista

Ennen SILTA-tapaamisen aloittamista SILTA-ohjaaja valmistautuu tulevaan tapaamiseen istumalla hetken rauhassa ja hengittämällä muutaman kerran rauhallisesti. On tärkeää, että SILTA-ohjaajalla pysyy mielessä se, mikä SILTA-kokonaisuus on ja mikä on ohjaajan rooli kussakin tapaamisessa. Alussa SILTA-ohjaaja luo itse vuorovaikutussuhteen kuhunkin osallistujaan ensimmäisessä informointitapaamisessa ja alkuhaastattelun aikana. Vuorovaikutussuhteen kartoitus suuntautuu jo suoraan osallistujien välisiin suhteisiin, joita SILTA-ohjaaja pyrkii tekemään näkyväksi ja vahvistamaan. Sukupuu ja elämänjана tuovat perheen moninaiset tarinat näyttämölle. SILTA-ohjaajan tulee pitää mielessä, että hänen

roolinsa ei ole avata kaikkia suljettuja ovia ja kaivaa kaikkia kätkeytyä salaisuuksia. SILTA-ohjaajan tulee tyytyä siihen mitä ihmiset haluavat tapaamisessa tuoda esille. Tapaamisten yksi tarkoitus on, että osallistujat säätelisivät ja hallitsisivat itse sitä, mitä ottavat esille. Yleensä ihmiset haluavat olla hyviä asiakkaita ja on tärkeää, että he ymmärtävät SILTA-tapaamisen kontekstin: miten SILTA-tapaamisissa ollaan hyvä asiakas. SILTA-tapaamisessa hyvä asiakas ei ole se, joka kertoo kaiken vaan se, joka kertoo juuri sen verran kuin tuntuu sopivalta ja saa yhteyden siihen miltä tuntuu kertoa tässä tätä tarinaa. Hyvä SILTA-ohjaaja ei ole se, joka osaa avata kaikki haavat vaan se, joka ymmärtää, että haava tulee osata myös sulkea.

Näitä asioita SILTA-ohjaajan on hyvä pohtia ennen jokaista tapaamista. Samoin sitä, että ei ole olemassa yhtä totuutta vaan on olemassa monta tarinaa.

Esityöskentely

SILTA-työtä ohjaa koulutettu SILTA-ohjaaja. Aluksi SILTA-ohjaaja kertoo työskentelymallista työyksikölle. Yksikön henkilökunta pohdii alustavasti sitä, kenelle SILTA-työ sopii, kuka siitä hyötyy ja kenelle sitä tarjotaan. Usein omahoitaja on se, joka ottaa asian puheeksi käytännössä perheen kanssa. Tällöin on tärkeää, että omahoitaja ymmärtää itse riittävästi mistä työskentelyssä on kyse ja mikä on hänen erityinen roolinsa siinä (kertoa työyhteisön tarinaa perheestä ja lapsesta sekä koota mieleissään työskentelyssä jaetut tarinat ja peilata niistä muodostuvaa eheämpää kuvaa lapsesta lapselle, perheelle ja työyhteisölle). SILTA-ohjaaja lähettää kullekin osallistujalle työskentelystä kertovan kirjeen, johon osallistuja voi myöhemminkin palata halutessaan. Työskentely aloitetaan kun lapsi haluaa lähteä mukaan työskentelyyn yhdessä vanhempansa tai muun läheisensä kanssa. SILTA-työn aloittamisesta keskustellaan myös lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa, ja työskentelyn aloittaminen kirjataan asiakassuunnitelmaan.

Esitapaaminen

Esitapaaminen on informatiivinen. Ennen esitapaamista SILTA-ohjaaja irrottautuu muusta arjen työstä ja keskittyy rauhassa tulevaan tapaamiseen. Tapaaminen aloitetaan, kuten jokainen SILTA-tapaaminen kuulumiskierroksella. Jokainen saa kertoa omista ajatuksistaan juuri sillä hetkellä. Se on myös merkki siitä, että työskentely alkaa. Esitapaamisessa esitellään SILTA-työtä, sen periaatteita, toimintatapoja ja sitä, mitä työskentely vaatii osallistujilta. Tärkeää on kerrata asioita, koska osallistujat ovat usein jännittyneitä ja asioita menee siksi ohi. Kaikkiin epäselviin ja tarkentaviin kysymyksiin vastataan. Alkutiedon jakamisessa tärkeintä on se, että kaikki SILTA-tapaamisen osapuolet ovat läsnä yhtä aikaa. Tällä mahdollistetaan samanaikaisen

ja yhtenäisen tiedon jakamisen kaikille. Jokaisen tapaamisen aikana tarjotaan juotavaa ja syötävää, joka on osa yhteistä jakamista. Näin yhdessä jakaminen tapahtuu alusta asti monen aistin kautta. Tarjolla on myös joka kerta vettä, jonka juominen toimii vakauttavana elementtinä. Esitapaaminen voi olla kestoaltaan lyhyempi kuin varsinaiset tapaamiset. Maksimissaan SILTA-tapaaminen kestää puoli- toista tuntia. Esitapaamisen aikana lapsella ja vanhemmalla on lupa vetäytyä, mikäli heistä tuntuu, etteivät he voi tai halua sitoutua SILTA-työhön. Tämän jälkeen työskentelyn periaatteena on, että kun työskentely aloitetaan, se viedään siten loppuun, kuten ennakoon on sovittu.

Mikäli lapsi ja vanhempi haluavat lähteä työskentelyyn, sovitaan alustava aikataulu ja toimintaperiaatteet yhdessä lapsen, vanhemman, omahoitajan ja SILTA-ohjaajan kesken. SILTA-työtä voidaan tehdä, vaikka lapsen vanhempi ei osallistu tapaamisiin. Tällöin mukaan voidaan kutsua joku muu lapsen läheiseksi nimeämä henkilö, jonka lapsi haluaa mukaan.

Keskiössä ovat tällöinkin tarinat lapsen perheestä. Tapaamisaikataulun suunnittelemisen lähtökohtana on, että tapaamiset toteutetaan 3-4 viikon välein lastenkodissa tai lapsen kotona. Jokaisen tapaamisen loppuvaiheessa käydään läpi vielä mitä ajatuksia ja tunteita osallistujilla on herännyt. Käsiteltiinkö tapaamisessa asioita, jotka olivat osallistujille tärkeitä juuri nyt. Tarvittaessa sovitaan pelisääntöjä esimerkiksi kännykän käytöstä, tapaamisen kestosta, kuuntelemisesta ja esimerkiksi siitä, että kukin puhuu vain sen verran kuin haluaa. On suositeltavaa kertoa, että tapaamisten aikana saa suojata itseään liian kivuliaiden asioiden käsittelyltä ja/ tai liian nopealta etenemistahdilta. Tämän voi rohkaista ilmaisemaan sanoin, mutta voidaan myös tarjota käyttöön EMDR-protokollassa käytettävää ”turvamerkkiä” tai ”sääätelymerkkiä”, jossa käsi nostetaan STOP-merkiksi kertomaan liiasta kokemisesta. Tapaamisen aikainen vetäytyminen uudelleenmääritel-

lään positiiviseksi kyvyksi suojella itseä. Jar-
ruttajaa kehutaan kyvystä kuunnella itseään
ja pyydetään häntä arvioimaan, jatketaanko
samasta aiheesta toisella tavalla vai siirretään-
kö tämän aiheen käsittely tuonnemmaksi. Toi-
vetta kunnioitetaan eikä perusteluja vaadita.
(Rautkallio, Aino-Maija: Mennyt palaa -van-
hemmuuden vakauttaminen osana paritera-
piaa, julkaisematon teksti 2012)

Lastensuojelun konteksti tuo omanlaisiaan
ulottuvuuksia työlle muun muassa tuen ja
kontrollin suhteen. Alkuvaiheessa on hyvä
korostaa, että SILTA-tapaamisissa ei tehdä
huostaanoton purkuun tai lastenkodin työ-
skentelyyn liittyviä päätöksiä. Työskentelyn

ainoa tavoite on syventää lapsen, vanhem-
man ja omahoitajan välistä vuorovaikutusta
ja tukea lapsen elämäntarinan eheyttämistä.
SILTA-tapaamisten peruseriaatteita ovat avoi-
muuden korostaminen, kuuntelun ja puhu-
misen erottaminen toisistaan sekä minä-pu-
he, jossa korostuu se, että kukin puhuu vain
omasta puolestaan.

Tapaamisen lopuksi tai ennen seuraavaa ta-
paamista lähetetään osallistujille seuraavan
kerran alkuhaastattelulomake etukäteen tu-
tustuttavaksi.

Varsinaisen työskentelyn aloittaminen

Alkuhaastattelu

Ennen alkuhaastattelutapaamista SILTA-ohjaaja pysähtyy keskittymään tulevaan tapaamiseen. Tapaamisessa on tarjolla syötävää ja juotavaa sekä vettä. Alkuhaastattelutapaaminen, kuten jokainen SILTA-tapaaminen alkaa kuulumiskierroksella. Kuulumiskierroksella kuullaan millä mielellä kukin on tapaamiseen tullut ja mitä asioita on mielessä. Kuulumiskierroksen apuna voi käyttää erilaisia kortteja tai toiminnallisia välineitä. Tapaamisen aluksi kerrataan myös mistä SILTA-työskentelyssä on kysymys ja mitä on tehty edellisellä kerralla ja mitä tehdään tällä kerralla. Vakauttamisen näkökulmasta ja kunkin oman elämänhallinnan tunteen lisäämiseksi on hyvä jokaisen tapaamisien alussa käydä keskustelua siitä, että työskentely voi herättää monenlaisia tunteita. Siksi on tärkeää ottaa puheeksi mihin esimerkiksi vanhempi menee tapaamisen jälkeen ja onko siellä joku kenen kanssa hän mahdollisesti voi jatkaa keskustelua niistä tunteista ja ajatuksista, joita tapaamisessa mahdollisesti heräsi. Jos ei ole, keskustelu asiasta voi auttaa vanhempaa säätelämään sitä kuinka syvästi hän lähtee työskentelyyn sillä kerralla. Myös tapaamisen lopuksi palataan siihen mihin itse kukin on lähtemässä tapaamisen jälkeen ja näin saatetaan osallistujat arkeen.

Alkuhaastattelua varten on erillinen lomake, joka on etukäteen lähetetty osallistujille ja joka toimii haastattelun pohjana. SILTA-ohjaaja esittää kysymyksiä osallistujille liittyen lapsen ja vanhemman perustietoihin. Kuullaan liittykö lapsen nimeen jokin erityinen tarina ja keitä lapsi ja vanhempi ajattelevat kuuluvan perheeseensä ja ketkä ovat heille tärkeitä; ihmisiä tai eläimiä. Myös omahoitajalle esitetään kysymyksiä esimerkiksi siitä kuinka kauan hän on tuntenut lapsen ja perheen, mitä hän muistaa lapsen ensitapaamisesta

ja mitä hän haluaisi kertoa itsestään tapaamisessa. Tarkoituksena on keveästi aloittaa tutustuminen ja luottamuksen rakentaminen lapseen, vanhempaan ja omahoitajaan sekä synnyttää keskinäistä kiinnostusta toisen kertomaa tarinaa kohtaan. Alkuhaastattelu saatetaan viedä aikaa. Sitä ei kannata tehdä kiireellä, vaan jos näyttää siltä, ettei sitä ehdi tehdä kokonaan yhden tapaamisen aikana, voi sen tekemistä jatkaa seuraavalla kerralla. On tärkeää, että tapaamisen ilmapiiri ja tunnelma on rauhallinen.

Tapaamisen loppuvaiheessa pohditaan yhdessä kaikkien osallistujien kesken, mitä tapaamisesta on hyvä omahoitajan toimesta jakaa muun työyhteisön kanssa.

SILTA-tapaamisten peruseriaatteita ovat avoimuuden korostaminen, kuuntelun ja puhumisen erottaminen toisistaan sekä minä-puhe, jossa korostuu se, että kukin puhuu vain omasta puolestaan.

Jokainen tapaaminen päätetään yhteiseen arviointiin. Arvioinnissa voidaan käyttää erilaisia lomakkeita, toiminnallisia tehtäviä tai arvioinnin voi tehdä suullisesti. Arvioinnissa keskeistä on kysyä, tulivatko kaikki kuulluksi, työskenneltiinkö itselle tärkeiden teemojen kanssa, miten SILTA-ohjaajan työskentelytapa sopi itselle, puuttuiko tapaamisesta jotain tärkeää ja merkityksellistä, minkälaisia muutostarpeita tapaamisen suhteen on ja mikä oli hyödyksi.

Tapaamisen lopuksi kerrotaan seuraavan kerran vuorovaikutussuhteen kartoituksesta ja mistä siinä on kysymys. Lomake lähetetään etukäteen osallistujille.

Arvioinnissa keskeistä on kysyä, tulivatko kaikki kuulluksi, työskenteliinkö itselle tärkeiden teemojen kanssa, miten SILTA-ohjaajan työskentelytapa sopi itselle, puuttuiko tapaamisesta jotain tärkeää ja merkityksellistä, minkälaisia muutostarpeita tapaamisen suhteen on ja mikä oli hyödyksi.

Tapaamisen jälkeen SILTA-ohjaaja ja omahoitaja voivat pohtia myös kahden kesken tapaamiseen liittyviä asioita. Tällöin kaikki puhuttu jaetaan muiden osallistujien kesken seuraavassa tapaamisessa aidon läpinäkyvyyden säilyttämiseksi.

Vuorovaikutussuhteen kartoitus

Alkuhaastattelun jälkeen SILTA-työskentelyä jatketaan vuorovaikutussuhdekartoituksella. Tehtävään liittyvät ohjeet on etukäteen lähetetty osallistujille. Ennen tapaamista SILTA-ohjaaja keskittyy rauhasa tulevaan tapaamiseen. Tapaaminen alkaa kuulumiskierroksella ja tarjolla on jotakin yhdessä jaettavaa juotavaa ja syötävää. Jos omahoitaja ja SILTA-ohjaaja ovat keskustelleet kahdestaan edellisestä tapaamisesta, he jakavat yhdessä keskustelunsa muille. Alussa muistutetaan siitä, että työskentely voi herättää monenlaisia tunteita ja puhutaan ääneen siitä onko esimerkiksi vanhemmalla mahdollisuutta tapaamisen jälkeen puhua jonkun kanssa siitä mitä ajatuksia ja tunteita työskentely herätti. Vuorovaikutussuhteen kartoituksen avulla kaikki osallistujat kuulevat miten lapsi kokee suhteensa vanhempaansa ja omahoitajaansa sekä miten hän kokee vanhemman ja omahoitajan välisen suhteen. Mihin asioihin lapsi on tyytyväinen, mihin hän toivoisi muutosta ja mitä toiveita hänellä on. Vanhempi ja omahoitaja kommentoivat lapsen kertomaa ja kertovat omista toiveistaan suhteessa lapseen ja toisiinsa.

Jos lapsi ei halua aloittaa työskentelyä, voidaan aloittaa vanhemmasta ja kuulla hänen

toiveistaan suhteessa lapseen ja omahoitajaan.

Vuorovaikutussuhteen kartoitus voidaan tehdä haastattelemalla erillisen lomakkeen mukaisesti tai myös toiminnallisesti. Tällöin jos lapsi suostuu aloittamaan, häntä pyydetään asettamaan ensin vanhempansa sille etäisyydelle itsestään, joka kuvaa lapsen kokemaa etäisyyttä vanhempaansa. Lapsi voi kertoa miten tyytyväinen hän on etäisyydellä kuvaamaansa tilanteeseen ja toivoisiko hän, että vanhempi olisi lähempänä tai kauempana ja mitä pitäisi tapahtua, että näin olisi. Sen jälkeen kysytään vanhemmalta mitä hän ajattelee lapsen valitsemasta etäisyydestä ja miten vanhempi kokee etäisyyden ja lapsen toiveet.

Sen jälkeen lasta pyydetään asettamaan omahoitaja hänestä sille etäisyydelle, joka kuvaa nykyistä tilannetta suhteessa lapseen. Lapsi saa kertoa kuinka tyytyväinen hän on nykyiseen tilanteeseen ja toivoisiko hän omahoitajan olevan lähempänä tai kauempana ja mitä pitäisi tapahtua, että lapsi näin kokisi. Tämän jälkeen omahoitaja kertoo miten kokee etäisyyden ja lapsen toiveet.

Tämän jälkeen lasta pyydetään asettamaan vielä vanhempi ja omahoitaja sille etäisyydelle kun hän kokee, että he ovat nyt toisistaan. Kuinka tyytyväinen lapsi on tilanteeseen: toivoisiko hän, että vanhempi ja omahoitaja olisivat kauempana tai lähempänä toisiaan ja mitä pitäisi tapahtua, että näin olisi. Tämän jälkeen vanhempi ja omahoitaja kommentoivat lapsen kertomaa ja mitä he itse ajattelevat etäisyydestä ja toiveista siihen liittyen.

Lapsi voi miettiä myös muita läheisiksi kokemiaan ihmisiä, esimerkiksi sisarusiaan ja asettaa myös heitä sille etäisyydelle kuin kokee heidän olevan ja miettiä mitä toiveita vuorovaikutussuhteisiin hänellä on.

Vuorovaikutussuhteen kartoitus voidaan tehdä myös vaikka legoukoilla. Lasta pyydetään valitsemaan sopivat legoukot kuvaamaan haluamansa läheiset ja itsensä sekä omahoita-

jan. Lapsi saa asetella ukot haluamalleen etäisyydelle itsestään ja kertoa miten tyytyväinen hän on etäisyydestä ja mitä toiveita hänellä on suhteisiin liittyen. Työskentelyssä mukana oleva vanhempi ja omahoitaja saavat kommentoida mitä ajatuksia heille herää lapsen kertomasta ja mitä toiveita heillä on vuorovaikutussuhteisiin liittyen.

Vuorovaikutussuhteen kartoitus voi olla voimallinen väline: osallistujan saattaa olla vaikea kertoa toiveistaan ja tunteistaan ääneen ja toisaalta voi olla myös vaikea kuulla toiveista. Tärkeää on, että ennen tapaamista osallistujille kerrotaan mitä kysymyksiä vuorovaikutussuhteen kartoituksessa otetaan esille. Näin kukin voi etukäteen miettiä mitä haluaa kertoa.

Vuorovaikutussuhdekartoituksen avulla tehdään näkyväksi lapsen, vanhemman ja omahoitajan välisiä vuorovaikutussuhteita ja kuullaan niihin liittyvistä toiveista.

SILTA-ohjaaja kirjaa ylös osapuolten toiveet vuorovaikutussuhteisiin liittyen. Toiveet kulkevat SILTA-prosessin mukana ja työskentelyn aikana ja varsinkin viimeisellä kerralla tarkastellaan mitä toiveille on tapahtunut. Onko SILTA-työskentelyn aikana osapuolten toivomia muutoksia vuorovaikutussuhteisiin tapahtunut? Ainakin osittain voidaan silloin myös mitata SILTA-työn onnistumista. Toisaalta elämää on SILTA-tapaamisten ulkopuolellakin ja myös nämä tapahtumat vaikuttavat koettuun.

Vuorovaikutussuhteen kartoittamisessa esiin nousseisiin muutostarpeisiin vastataan vuoropuhelun rakentamisella osallistujien kesken sukuuun ja elämänjanaan ympärillä. Yhdessä voidaan pohtia, kenen kaikkien olisi hyvä olla mukana työskentelyssä ja missä vaiheessa kukin kutsutaan mukaan.

Yhdessä myös pohditaan sitä mitä työskentelystä on hyvä jakaa omahoitajan toimesta muulle työyhteisölle.

Tapaamisen lopuksi kerrotaan seuraavan kerran sisällöstä eli sukuuun teosta ja miten työskentelyä konkreettisesti tehdään. Osallistujia pyydetään tuomaan mukaan kuvakopioita suvun jäsenistä ja tarinoista heihin liittyen.

Ennen lopettamista käydään vielä läpi mihin kukin tapaamisesta lähtee näin saatellen osallistujat arkeen.

Sukupu

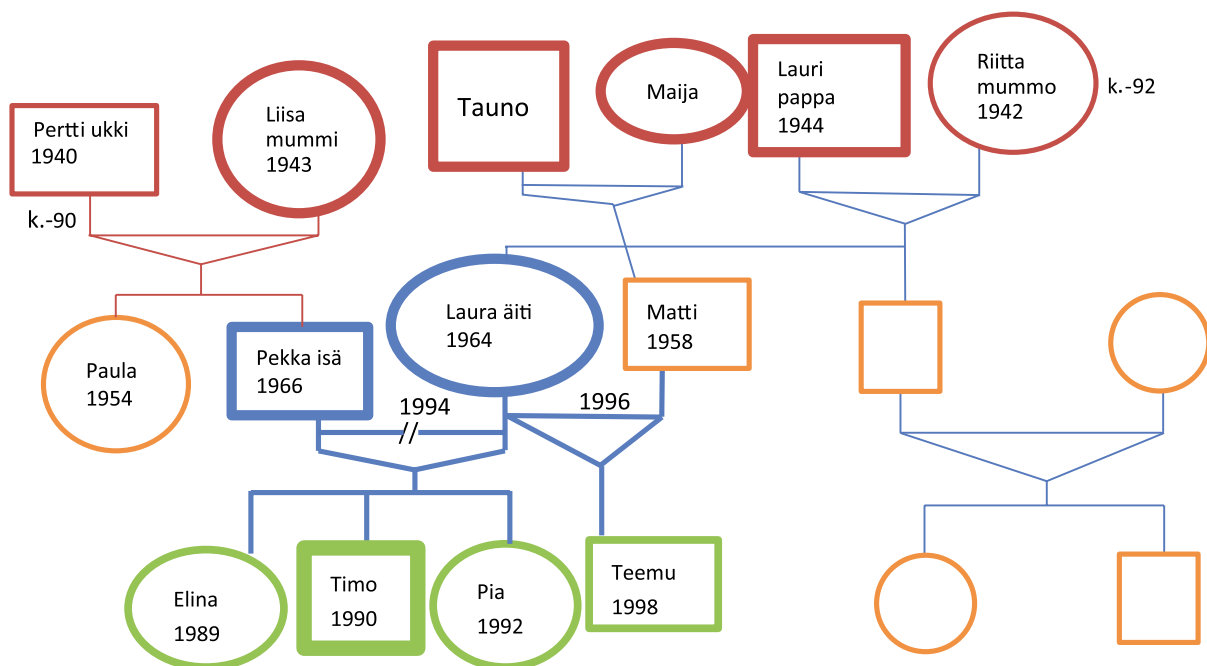
SILTA-työn prosessi jatkuu sukuuun ympärille rakennettuna vuoropuheluna. Viimeistään tässä vaiheessa painopiste siirtyy SILTA-ohjaajan ja asiakkaiden välisestä vuorovaikutuksesta keskinäiseen vuorovaikutukseen ja SILTA-ohjaajan roolina on vahvistaa asiakkaiden välistä vuorovaikutusta. Kuten aikaisemminkin ennen tapaamista, SILTA-ohjaaja irrottautuu muusta arjesta ja keskittyy tulevaan tapaamiseen. Tapaaminen alkaa tuttuun tapaan kuulumiskierroksella ja osana yhteistä jakamista on myös yhteinen tarjoilusta nauttiminen. Jos SILTA-ohjaaja ja omahoitaja ovat keskustelleet tapaamisten välissä edelliseen tapaamiseen liittyvistä asioista, ne jaetaan yhdessä tapaamisen alussa. Samoin keskustellaan siitä keiden kanssa osallistujat voivat työskentelyn jälkeen jakaa ajatuksiaan ja tunteitaan tapaamiseen liittyen, ja painotetaan, että jokainen kertoo sen verran kuin itsestä hyvältä tuntuu.

Edellisellä SILTA-tapaamiskerralla osallistujille on kerrottu sukupuutyöskentelystä. Sukuuun tekemisen voi toteuttaa usealla tavalla. Hyväksi havaittu keino SILTA-tapaamisissa on ollut se, että SILTA-ohjaaja on ennen tapaamista leikannut valmiiksi ympyrän ja neliön muotoisia kuvioita. Näihin kuvioihin lapsi ja vanhempi kirjoittavat sukunsa jäsenten nimiä ja asettelevat ne yhdessä vaikka sinitarralla isolle pahville ohjeiden mukaisesti sukuuiksi. Osallistujia on pyydetty tuomaan mukaan kuvakopioita sukulaisista. SILTA-ohjaajalla on mukana kartta, jonka avulla voidaan havainnollistaa mistä suvut ovat tulleet ja minne on asetuttu.

Sukupuun avulla SILTA-tapaamiseen osallistujat voivat tutustua lapsen sukujuuriin ja niihin liittyviin tarinoihin. Sukupuutyöskentelyn aikana kerätään tärkeää tietoa suvun jäsenistä, myös edesmenneistä, ja kuullaan sukuun liittyviä tarinoita. Sukupuutyöskentely liittyy lapsen ja hänen vanhempansa osaksi suurempaa kokonaisuutta, omaa sukuaan.

Sukupuu on visuaalinen väline, jota voidaan käyttää monella tapaa. Se havainnollistaa miten eri suvut tulevat yhteen ja mitä esimerkiksi se, että ollaan kotoisin eri seudulta tuo yhteiseen elämään. Tuomalla entisiä sukupolvia sukupuuhun voidaan havainnollistaa esimerkiksi sotien vaikutusta sukujen elämässä.

SILTA-työssä sukupuuta käytetään paitsi tiedon keruun välineenä, myös sukuun liittyvien kokemuksellisten tarinoiden ja tunteiden esille tuomisen keinona. Lisääntynyt tietoisuus suvun ja perheen historiaan liittyneistä tapahtumista auttaa ymmärtämään omaa, perheen ja suvun toimintaa ja luo mahdollisuuksia vapautua menneisyyden sitovien tai kuormittavien tapahtumien vaikutuksesta. (Tukiainen, S. 1981). Sukupuutyöskentelyssä kannattaa tutkia suvun ja perheen voimavaroja sekä kantavia arvoja. Suvun selviytymistarinoiden ja myönteisten asioiden tutkiminen voi vahvistaa omaa pystyvyyden tunnetta ja selkiyttää suhdetta omiin ja perheen arvoihin ja tehtyihin valintoihin. (Tukiainen, S.1981-).

Kuvio 13: Esimerkki "Timon" sukupuusta ja hänen nimeämensä tärkeät perheenjäsenet, joiden kuvaamista on vahvistettu leveämmällä viivalla.

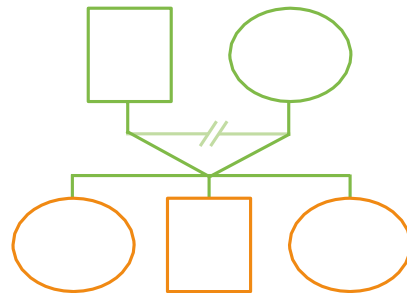
Sukupuuhun merkitään henkilöiden sukupuoli, syntymä- ja kuolinvuodet, yhteen muutto- ja eroamisvuodet, kuolinsyyt ja vakavat sairaudet, ammatit, asuinpaikkakunta sekä muutot ja muut merkittävät tapahtumat. (Tukiainen, S.1981). Nuorin sukupolvi on yleensä paperin alaosassa, vanhin paperin yläosassa. Muutoin aika kulkee vasemmalta oikealle, esimerkiksi sisaruksia merkitäessä vanhin lapsista merkitään vasemmalle, nuorin oikealle. Sama sääntö koskee esimerkiksi avio- ja avoliittomerkintöjä. Erityisen merkittävät henkilöt voidaan sukupuussa erottaa paksummilla viivoilla ja väreillä. Värien ja erilaisen merkkien avulla voidaan tuoda näkyväksi myös erilaiset tunnesuhteet ja etäisyydet. Samaa sukupolvea edustavat merkitään samalle tasolle, kuten kuviossa x on havainnollistettu. SILTA-mallissa halutaan kuvata eri viivalla vanhempien liittoa ja suhdetta lapsiin. Toteutus on Pentti Salmisen esittämän mukainen. (Salminen, Pentti, 2007: Avaavat ja sulkevat sukupuut)

Asiakas itse määrittelee, ketkä hän kokee läheisikseen kuten kuviossa 16 ”Timo” määrittelee läheisikseen myös äidin uuden puolison vanhemmat.

Sukupuussa käytettävien symbolien merkitsemistavoilla on vaikutusta siihen, millaisia tarinoita osallistujat kertovat. SILTA-työssä käytetään Anne Macveanin artikkelissaan Genograms: Is it Time for a Change ehdottamia uudistuksia, jotka poikkeavat ainakin suomalaisesta sukupuun merkitsemisperinteestä. Hän ehdottaa muun muassa seuraavaa kolmea muutosta vakiintuneisiin käytäntöihin. (Salminen, P.2007).

1) Parisuhdetta ilmaiseva viiva erotetaan viivasta, joka johtaa lapsiin.

Parisuhteen katketessa on tärkeää, ettei kummankaan vanhemman suhdetta lapseen kuvaavaa viivaa katkaista, vaikka lapset eläisivätkin pääsääntöisesti toisen vanhemman kanssa eron jälkeen. Sama havainto koskee lastenkodissa asuvan lapsen sukupuun piirtämistä. Huolimatta siitä, että lastenkodissa asuvan lapsen vanhemmat olisivat eronneet ja vaikka lapsi asuu väliaikaisesti etäällä vanhemmistaan, säilyy hänen biologisten vanhempiensa vanhemmuus. Etäälläkin olevan vanhemman suhde tulee tehdä sukupuutyöskentelyssä näkyväksi ja ikään kuin tuoda osaksi lapsen elämää.

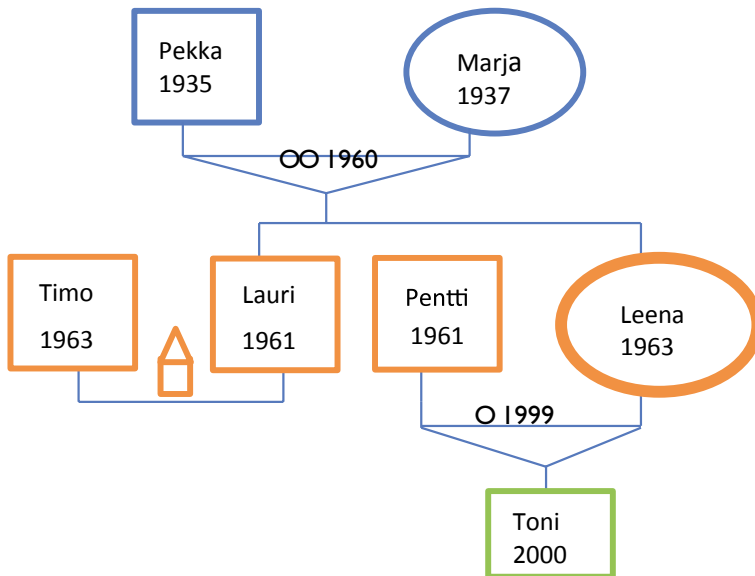

Kuvio 14: Vanhemmuuden jatkumisen kuvaaminen avioerotilanteessa.

2) Yhtenäistä viivaa käytetään asiakastyössä aina kuvaamaan myös laillistamattomia suhteita.

Kiinteä parisuhde on se sitten avioliitto tai pysyvä yhdessä asuminen tai rekisteröity parisuhde on merkitykseltään suhteen osapuolille aivan yhtä merkittävä. Perinteisesti katkoviiva on piirretty automaattisesti avioliittojen ja yhdessä asuvien parien välille. Tämä on johtanut vihjailuun myös suhteen sisällöllisestä erilaisuudesta. Katkoviiva herättää mielleyhtymän siitä, että laillistamaton suhde on vain puoleksi niin vahva kuin laillistettu

suhde, joka on merkitty yhtenäisellä viivalla. Näin työskentely voi juuttua asiaan, joka on aivan toissijainen. (Salminen, P, 2007). Avosuhteen merkitystä ei voi etukäteen määrittää lapselle. Voi olla, että lapselle ainoa todellisuudessa olemassa oleva aikuinen on juuri jommankumman vanhemman avopuoliso. Siksi on tärkeää, ettei sukupuuta piirrettäessä määritetä lapsen suhdetta tähän läheiseen. Lastenkodissa asuva lapsi tarvitsee lähelleen kaikki hänelle tärkeät aikuiset. Joskus se voi käytännössä tarkoittaa sitä, että lapsi haluaa merkitä myös omahoitajan tai sijaisperheen sukupuuhun.

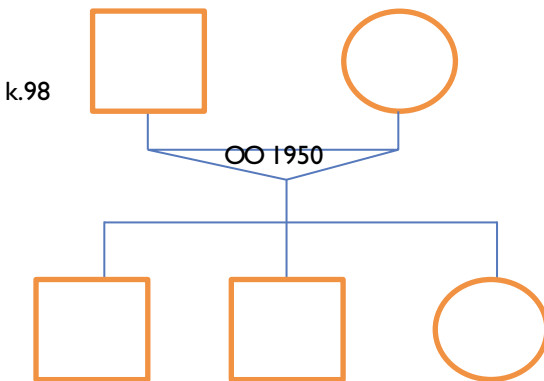

Kuvio 15: Leenan sukupuu. Avioliitto merkitty kahdella sormuksella, kihloissa olo yhdellä sormuksella ja avioliitto talonkuvalla.

3) Sukupuuhun merkitään myös kuolleet henkilöt.

Perinteisesti on piirretty kuolleen ihmisen kuvion päälle ruksi. Tämä on kuin koulussa käytetty merkintä virheestä. Mustatun symbolin käyttö taas saattaa viestittää, että kuolleen ihmisen merkitys asiakkaan elämässä olisi loppunut. (Salminen, P. 2007). SILTA-mallis-

sa kuolema kuvataan laittamalla kuvion ulkopuolelle x tai pieni risti. Ulkopuolelle merkitään myös henkilöä kuvaavat ominaisuudet, kuten se, että henkilö on ollut hyvä tarinankertoja. Merkitsemisellä vahvistetaan sitä, että vaikka ihminen olisi fyysisesti kuollut, hän voi edelleen olla merkityksellinen sukupuuta tekeväälle ihmiselle.

Kuvio 16: Kuolleen perheenjäsenen merkitseminen sukupuuhun.

Merkit ja symbolit sisältävät monentasoisia viestejä. Niiden vaikutuksesta on joskus vaikea olla tietoinen. Merkkien piiloviestit voivat tarjota avaavia tai sulkevia tulkintoja. Automaatioiksi tulleiden ja opittujen merkintätapojen piiloviestejä on syytä kuitenkin aika ajoin pysähtyä arvioimaan. (Salminen, P. 2007) Samoin piirroksot herättävät tunteita ja vaikuttavat työntekijän ja asiakkaan väliseen työskentelysuhteeseen varsinkin silloin, kun työntekijä toimii sukupuun piirtäjänä. Kuva sekä määrittelee että luo todellisuutta. Symboleja ja kuvia piirrettäessä on hyvä kysyä, luodaanko siinä sellaista todellisuutta, joka on totta tai jota halutaan vahvistaa. Piirtämistekniikka ja symbolit vaikuttavat siihen, mistä tapaamisessa puhutaan ja millaiset tarinat ihmisten elämästä tulevat esiin. Näin piirroksot luovat joko uusia mahdollisuuksia avaavaa tai niitä sulkevaa keskustelua. (Salminen, P. 2007)

Hyvin konkreettisesti edellä mainittu kuvan ja todellisuuden suhde tulee esille sukupuutyöskentelyssä silloin, kun symbolein kuvataan ihmisten riippuvaisuuksia, sairauksia ja ihmisten välisiä tunnesuhteita. Kuvat, joissa ilmaistaan ihmisten riippuvaisuuksia tai ihmisten välisiä tunnesuhteita, kertovat yhden puolen asiakkaista. Monet muut puolet ovat kuitenkin näkymättömissä. Jos esimerkiksi alkoholin käyttö on hyvin oleellinen osa jonkun ihmisen elämää, voi joskus olla paikallaan, että pullon kuva on koko ajan näkyvisä sukupuussa. Samalla se helposti viestittää muuttumatonta tarinaa. Tai jos on tottunut käyttämään kuolleen ihmisen symbolina mustaamista ja riippuvuuden merkinä puoliksi mustattua symbolia, voi kysyä, kannattaako vahvistaa kuvalla tarinaa, jossa alkoholin suurkuluttaja on jo ikään kuin puolikuollut. Sukupuun on pysähtynyt kuva. Tarinoissa on liikkettävä. (Salminen, P. 2007)

Sukupuusi SILTA-työssä merkitsee katseiden kääntymistä tapaamisten osapuolista hienan laajemmalle suvun jäseniin. Sukupuuta voidaan käyttää tiedonkeruun välineenä, jolloin paperille hahmottuu suvun kautta lapsen elämänpiiriin kuuluvia ihmisiä. Tiedonkeruun kautta on mahdollisuus tulla tietoisemmaksi lapsen lähisuvusta ja siihen kuuluvista ihmisistä, myös sellaisista, jotka eivät enää ole elossa.

Sukupuuta on käytetty myös terapeutisemmin. Sen avulla on voitu tutkia suvun tarinoita. Miten ennen on vaikeuksien yli selvitty, mistä saatu tukea tai totuttu sitä hakemaan. Kenen puoleen on ollut lupa kääntyä vaikeuksien keskellä. Tarinoita kuulemalla on voitu saada ymmärrystä lapsen tilanteesta ja menneisyyden tapahtumista. Sukupuun kautta on voitu tutkia ylisukupolvisia asioita, kuten sairauksia tai erilaisia riippuvuuksia.

Sukupuusi on avain oman elämän ja perheen ymmärtämiseen. Sen avulla lapsi ja vanhempi ovat saaneet ymmärrystä itsestä ja muista suvun jäsenistä. Sukupuusi on paljastanut salaisuuksia, ristiriitoja, selviytymistarinoita ja lahjakkuuksia.

Sukupuutyöskentelyssä on merkityksellistä kuka sukupuun piirtää. SILTA-työskentelyn aikana sukupuuta ovat piirtäneet paitsi työntekijät, myös lapset ja vanhemmat. Kun asiakas itse piirtää sukupuun, käynnistää se aivan omanlaisensa prosessin, jonka merkityksen voi määrittää vain asiakas itse.

Florence Kaslow on kehittänyt edellä kuvattua sukupuutyöskentelyä nimellä 'projektiivinen sukupuutyöskentely'. Siinä asiakas piirtää itse oman sukupuunsa. Sen jälkeen työskentely rakentuu neljän vaiheen kautta.

– Ensimmäisessä vaiheessa terapeutti kysyy: ”Kenestä aloitit sukupuun piirtämisen ja miksi?”

– Toinen keskusteluvaihe vastaa kysymykseen: ”Kenet jätit piirtämättä tai unohdit?”

– Kolmannessa vaiheessa kysytään: ”Kenet haluaisit pois sukupuustasi?”

– Neljäs aihepiiri etsii vastausta kysymykseen: ”Kenet haluaisit lisätä sukupuuhusi?”

Työskentelyn etuna on se, että siinä voi nousta esiin uusia ja ehkä asiakkaalle piilossa olleita näkökulmia. Niistä ei perinteisessä sukupuutyöskentelyssä ehkä keskusteltaisi (Salminen, P. 2007). Perinteisessä sukupuutyöskentelyssä työntekijä piirtää sukupuun ja antaa ikään kuin tilaa asiakkaan vastata työntekijän kysymyksiin. Suurin haaste työntekijälle tässä on se, miten kuvata tarinoita niin, että niissä on riittävästi liikettä ja ne tekevät tilaa uusille vielä kertomattomille tarinoille, jotka vahvistavat lapsen ja vanhemman kykyä selviytyä monenlaisista elämän haasteista tulevaisuudessa.

Elämänjana

SILTA-mallissa sukupuun teon yhteydessä ja sen jälkeen on rakennettu lapsen ja perheen elämänjanaa. Tämäkin työskentely sisältää kuulumiskierroksen, yhteisen jaetun tarjoilun ja loppuarvioinnin. Työskentelyn alussa ja lopussa vahvistetaan kunkin osallistujan oman osallistumisen hallintaa keskustelemalla siitä mihin tapaamisen jälkeen on menossa ja voiko ja kenen kanssa voi myöhemmin palata työskentelyssä mahdollisesti herääviin tunteisiin. Jos omahoitaja ja SILTA-ohjaaja ovat edellisen SILTA-tapaamisen jälkeen keskustelleet tapaamisen sisällöstä kahdestaan, tämä jaetaan kaikkien osallistujien kesken tapaamisessa.

Elämänjana-työskentely on konkreettinen tapa hahmottaa lapsen elämän tapahtumia ajallisesti.

Lapsen elämänsä alkaa siitä kun hänen vanhempansa tapasivat. Työskentely voi edetä vauvaikään, leikki-ikään, kouluikään, nuoruusikään, aikuisuuteen ja tulevaisuuteen asti. Työskentelyn ei tarvitse seurata kronologista aikajärjestystä, vaan se voi rakentua joustavasti sen mukaan, mikä kulloinkin on

mahdollista. Jokainen kertoja määrittää itse, mitä haluaa muille jakaa. SILTA-ohjaaja pitää huolta siitä, että jokaisella on tilaa kertoa oma tarinansa tasavertaisesti. On hyvä muistaa, että jokainen tarina on kertojalleen tärkeä ja ansaitsee siksi tulla kuulluksi.

Elämänjanaan voidaan tehdä monella tapaa. Kuvio 13 on eräs tapa kuvata elämänjanaan. Toisinaan elämänjanaan on piirretty pystysuuntaisesti puun muotoon. Tällöin paperin alareunaan jää ikään kuin juuret, joista kasvaa uusia elämäntarinoita uusiin versioihin. Juuret symbolisoivat esivanhempia ja aiempia sukupolvia. Versot tätä hetkeä ja tulevaisuutta. Elämänjana voi olla myös vaikka lehtiköynnös, joka kiemurtelee paperilla tekijän haluamalla tavalla, ja esimerkiksi erivärisillä lehdillä voi kuvata sitä mitä lehden sisään kirjattu tapahtuma on merkinnyt tunnetasolla kertojalleen.

Elämänjanaan voi rikastuttaa valokuvilla ja piirustuksilla. Sekä lapsi ja vanhempi että lapsi ja omahoitaja etsivät valokuvia, joita haluavat jakaa muille SILTA-työssä mukana oleville. Valokuvista otetaan kopiot ja ne liitetään osaksi elämänjanaan. Valokuvat voivat sisältää tietoa lapsen perhehistoriasta, hoito- ja kouluhistoriasta, sosiaalisesta verkostosta, lastensuojeluhistoriasta sekä lapsen elämäntarinoista ja elinympäristöstä. Niitä tutkimalla voidaan yhdessä pohtia esimerkiksi sitä, mikä kuvassa on lapselle tärkeää, mitä tapahtui ennen kuvan ottamista, mitä sen jälkeen, mitä tunteita kuva herättää, mitä kuvasta puuttuu, mikä kuvassa häiritsee, mistä kuvassa pitää tai miten lapsi näkee kuvassa itsensä. Kuvia tarkastelemalla lapsen elämäntarina täydentyy entisestään.

Keskeistä elämänjanatyöskentelyssä ovat vuorovaikutuksessa jaetut moniääniset ja -sävyiset tarinat. Kerrotut tarinat piirtyvät kuvina, väreinä ja kertomuksina elämänjanalle.

Elämänjanalle kirjataan vain sellaisia tarinoita, joita lapsi sinne haluaa tuoda.

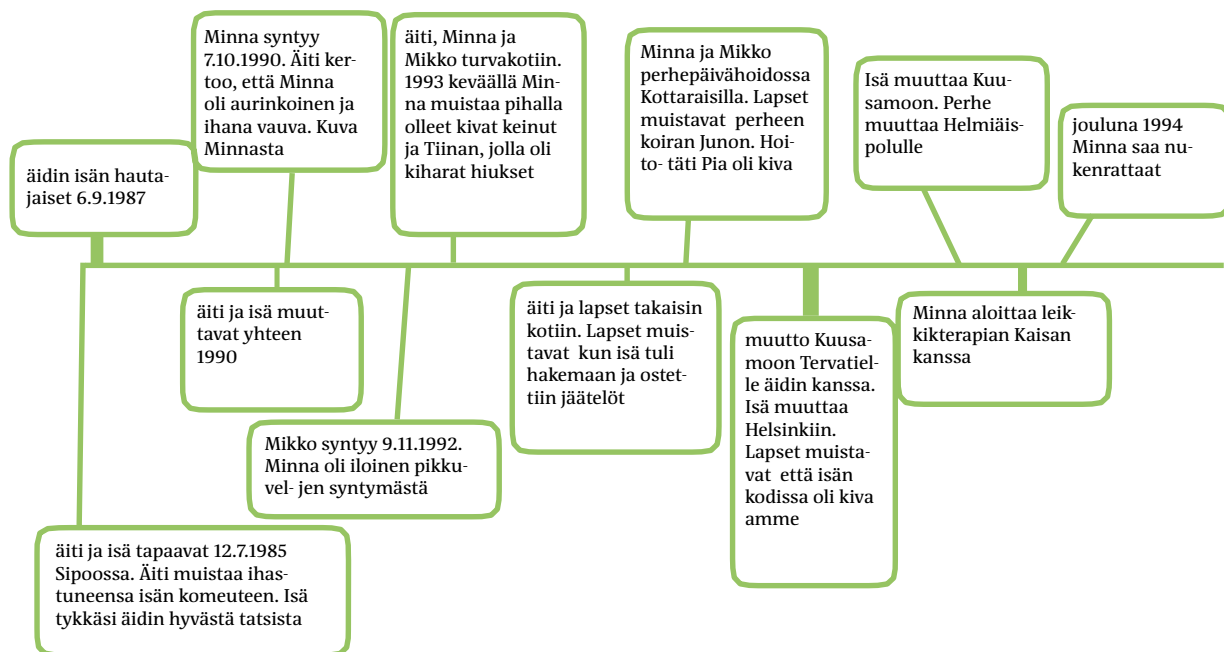
Lastensuojelutyössä ongelmakeskeiset tarinat

nousevat aina esille. Se kuuluu työn luonteeseen ja sisältöön. SILTA-työssä keskeistä ei ole alleviivata ja vahvistaa jo aiemmin esille nousseita ongelmatarinoita, vaan siirtää keskustelun painopistettä laajemmalle: tarinoihin, jotka ovat yhtä totta kuin ongelmatarinatkin, mutta joille ei aiemmin palvelujärjestelmän rakenteista tai toimintakulttuurista johtuen ole ollut tilaa tulla kerrotuiksi tai joiden kerromisen aika ei ollut oikea. Yksittäiset pullantuoksuiset tarinat antavat monipuolisemman kuvan lapsen elämästä. Kaikki ei ole ollut vain pahaa ja kurjaa. On ollut myös hyvää ja mukavaa, edes yhden kerran. Ja toisaalta, myös vaikeista ajoista on selvitty ja eteenpäin menty.

Työskentelyssä etsitään aktiivisesti sellaisia tarinoita, jotka tuovat esille voimavaroja ja tukea ja jotka ovat auttaneet selviytymään erilaisista tilanteista. Voimavarat ja kyvyt auttavat selviytymään myös jatkossa hankaliksi koetuista tilanteista ja siksi niiden esille nostaminen on työskentelyssä keskeistä. Se on ikään kuin työkalupakin kokoamista lapselle tulevaisuutta varten. Elämänjanatyössä ollaan kiinnostuneita myös tarinoista, joita ei vielä ole lausuttu ääneen, joita ei ole kuultu ja joille ei ole ollut aiemmin tilaa tulla esille.

Elämänjanatyöskentely on eräs tapa työskennellä elämän olosuhteiden ja kulun selvittämisen, identiteetin rakentamisen, oman paikan löytämisen sekä muutosten ja jatkuvuuden ylläpitämiseksi. Elämänjanassa on aina läsnä menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus. Elämäntarinoiden fokus määrittää aikaperspektiivin. Elämänjanatyöskentely on sosiaalinen vuorovaikutustapahtuma, jossa asiakas itse on aktiivinen toimija ja työskentelyn subjekti. SILTA-mallin elämänjanatyöskentelyssä lapsi käy vuoropuhelua vanhempiensa, läheistensä ja ympäristönsä kanssa.

Sosiaalisissa suhteissa muodostuu merkityksiä kerrotuille tarinoille. Kerrottujen tarinoiden merkitykset luo kertoja itse. Elämänjanan kautta kerrotut tarinat ovat ainutlaatuisia ja siksi arvokkaita. Työskentely voi synnyttää läsnäolijoissa monenlaisia tunteita. Tunteille

Kuvio 17: Ajanjakso ”Minnan” elämänjanasta

on tarpeellista antaa tilaa. Ne ovat olennainen osa muistamista ja erottamaton osa tarinalisuutta. Muistot kertovat elämänhistorias- ta; itsestä, ajatuksista, kokemuksista, eletys- tä. Muistoihin voi liittyä ylisukupolvisuutta. Tunteet heijastavat ihmisen olemisen tapaa. Suuri osa tunteista perustuu moraalisiin ar- viointeihin – esimerkiksi suuttumus tai syyl- lisyys perustuu käsitykseen siitä, että moraa- lista järjestystä on rikottu. (Hänninen1999). Työskentelyn aikana esimerkiksi perheväki- valtaa kokenut lapsi voi ymmärtää, että hä- nellä esiintyneen päänsäryn takana onkin pelko. Ymmärryksen kautta lapsi voi oppia kanavoimaan tunteitaan tavalla, jonka ym- päristö helpommin hyväksyy ja joka helpot- taa lapsen omaa olotilaa.

Lähteet:

Macvean A., McGoldrick M., Evans J. & Brown J. (2001): Genograms: Is it Time for a Change? ANZJFT (Australian & New Zealand Journal of Family Therapy) Volume 22, Number 4.

Salminen, P. (2007): Avaavat ja sulkevat sukupuut Sukupuutyöskentelyn kehittämisideoiden tarkas- telua narratiivisen perheterapian näkökulmasta. Ylemmän erityistason perheterapia -koulutuksen 2002-2006 lopputyö.

Tukiainen, S. (1981): www.kuvajamieli.fi/mieli/sukupuuohje_090406.pdf

Hänninen, V. (1999): Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Acta Universitatis Tamperensis, Vam- malan kirjapaino Oy, Vammala 1999.

Työskentelyn päättäminen

SILTA-prosessin lopussa vaiheessa arvioidaan tehtyä työtä, sovitaan työskentelyn jatkosta tai päätetään työskentely. Viimeisessä tapaamisessa tehdään vuorovaikutussuhdekartoitusta uudelleen ja samalla pohditaan, miten alussa esitetyt toiveet ja tavoitteet ovat toteutuneet. Lisäksi arvioidaan koko työprosessia ja päätetään, miten syntynyttä yhteistyösuhdetta, SILTAa, jatkossa hyödynnetään. Pohditaan, mikä oli hyödyllistä, mikä turhaa ja mikä auttoi itseä.

Tapaamisessa tarkastellaan koko työskentelyprosessia ja ihastellaan tehtyä työtä; sukupuita ja siitä esille nousseita selviytymistarinoita, elämänjанаa ja sen moninaisia tarinoita. Katseellaan valokuvia ja piirustuksia. Muistellaan yhteistä matkaa lapsen elämäntarinanaan. Voidaan kurkistaa tulevaisuuteenkin ja muistella, mitä siellä tulee tapahtumaan. Kurkistetaan unelmiin ja haaveisiin. Yhdessä rakennettu ja jaettu tarina luo lapselle eheämpää elämää ja hyvää tulevaisuutta.

SILTA-tapaamisten tuotoksena syntyy dokumentteja, kuten sukupuu ja elämänjана. Nämä dokumentit tulee säilyttää osana lapsen asiakirjoja ottamalla niistä kopiot. Arkistoidessa näitä dokumentteja on hyvä korostaa sitä, että ne ovat oman aikansa tuotoksia ja sisältävät vain osan lapsen moninaisista elämäntarinoista. Niihin on kirjattu asioita, joita lapsi on halunnut kirjattavan. Alkuperäiset dokumentit on hyvä antaa lapselle itselleen muistoksi yhteisestä matkasta, jotta hän voi halutessaan palata niihin.

Koko SILTA-prosessin läpikäyminen kestää noin 10–12 tapaamiskertaa, mikä käytännössä tarkoittaa 1-1,5 vuoden mittaista työskentelyprosessia. Tänä aikana ensimmäisissä tapaamisissa elämänjanaan kirjoitetut asiat ovat jo jääneet osaksi elämänhistoriaa. Tulee kokemus, että juuri tämä päivä on huomisen historiaa.

Työskentelyvinkkejä tapaamisiin

SILTA-työskentely alkaa aina kuulumis/tunnekierroksella. Se on merkki siitä, että työskentely alkaa. Kukin osallistuja saa kertoa millä mielellä on tullut tapaamiseen. Tunnekierroksella voi käyttää erilaisia välineitä: kortteja, hahmoja, eläimiä. Tunnekierroksen voi tehdä myös toiminnallisesti esimerkiksi janalla.

Janan toinen pää voisi kuvata esimerkiksi tosi huonoa tuulta ja toinen pää todella iloista mieltä. Kukin osallistuja voi asettua haluamalleen etäisyydelle janan päistä ja halutessaan kertoa miksi valitsi juuri kyseisen kohdan.

Työskentelyä voi elävöittää erilaisilla valokuvilla ja työskentelyn kuluessakin voidaan ottaa valokuvia osallistujista ja yhteisistä tuotoksista. Valokuvista voi tutkia ilmeitä ja eleitä, tunnelmaa, keitä kuvassa on, kuka on pois kuvasta ja miksi ja mitä tunteita valokuva juuri nyt herättää osallistujissa.

Osallisuuden tukee myös lupa olla osallistumatta enempää kuin haluaa ja esimerkiksi stop-merkin opettaminen. Kukin osallistuja voi halutessaan näyttää stop-merkkiä ja tuolloin keskustelu esillä olleesta asiasta lopetetaan. Joskus on tarpeen sopia siitä, kauanko lapsi vähimmillään on mukana työskentelyssä. Aikaa voi mitata vaikka munakellolla. Kun aika on täysi, lapsi saa luvan poistua. Aika usein luvan saatuaan lapsi haluaakin jäädä työskentelyn loppuun saakka.

Toiminnallisten työskentelytapojen valintaan vaikuttaa lapsen ikä, tilanne ja työskentelyn eteneminen. SILTA-työn rakenteissa on varattu tilaa toiminnallisille tuokioille, jotta jokaisella lapsella olisi mahdollisuus myös sitä kautta osallistua tasavertaisesti tapaamiseen. Lapsella tulee olla mahdollisuus esimerkiksi piirtää halutessaan. Joskus esimerkiksi kännykän räpläys tapaamisen aikana voi toimia työskentelyä edistävänä rauhoittajana.

Toiminnallisina välineinä voi käyttää musiikkia, jonka tahdissa voidaan liikkua tai vaikka heitellä ilmapalloa osallistujien kesken. Osallistujat voivat tehdä ihmispatsaan ryhmänä, patsas voi ilmentää osallistujien ajatuksia tapaamisesta. He voivat myös tehdä liikkuvan patsaan, jolloin yksi osallistuja asettuu lattialle haluamaansa asentoon ja seuraava liittyy haluamallaan tavalla edelliseen, samoin sitä seuraava. Kun kaikki ovat liittyneet patsaaseen, ensimmäinen muuttaa asentoa ja toiset liittyvät uudelleen häneen.

SILTA-tapaamisissa kaikki keskustelu tapahtuu yhdessä itse tapaamisessa. Tapaamisessa sovitaan, mitä työskentelystä omahoitajan toimesta jaetaan muulle työryhmälle. SILTA-ohjaaja ja omahoitaja voivat keskustella tapaamisesta kahden kesken, mutta tällöin keskustelu jaetaan kaikkien osallistujien kesken seuraavassa tapaamisessa

6. Käytännön kokemuksia SILTA-mallista

Rakenteiden ja johdon tuen merkitys SILTA-työskentelyssä

Anu Lehto

SILTA-toiminnan tavoitteellisuuden säilyttämiseksi tulee olla olemassa lastenkoteja koskevia ja hallinnollisia rakenteita, joiden tehtävänä on turvata SILTA-toiminnan yhteys ja läpinäkyvyys organisaation johtoon päin sekä toisaalta turvata rakenteelliset edellytykset SILTA-tapaamisille lastenkodeissa.

Lähtökohtana SILTA-tapaamisten onnistumisille on tilan ja ajan mahdollistaminen lastenkodeissa. Aikaan ja paikkaan liittyy monia erilaisia asioita, joiden täytyy toteutua, jotta tapaamiset ylipäänsä toteutuvat lastenkodeissa. Tapaamisten rakenteellinen turvaaminen sekä työntekijöiden, lasten ja läheisten yhteisen ajan löytyminen ovat ratkaisevia tekijöitä. Lastenkodin johtajan vastuulla on turvata riittävät ja oikeat työntekijäresurssit, jotta SILTA-prosessiin kuuluvat tapaamiset saadaan järjestettyä. Kiireetön, rauhallinen tila ja tilanne tukevat osanottajien mahdollisuutta keskittyä avoimeen vuoropuheluun.

Rakenteiden merkitys ei korostu pelkästään ajan rakenteiden, vaan yhtä lailla fyysisen tilan ja tilaisuuteen sopivien tarjoamisten järjestämisessä. Omahoitajille lastenkoti on työpaikka, jossa tilat muotoutuvat heidän ajatuksissaan sen mukaisesti mitä kussakin tilassa tehdään. Lapsille ja lasten läheisille lastenkoti jo fyysisiltä puitteiltaan saattaa merkitä hyvin monta seikkaa. Lastenkodin työntekijöiden täytyy SILTA-tapaamisia suunniteltaessa ottaa tämä lastenkodin erityisyys huomioon. Ei ole itsestäänselvyys, että lapsen läheisten on helppo tulla lastenkotiin, vaan sen eteen on työskenneltävä. Lapsille ja lasten läheisille on luotava tila, jossa vallitsee kiireetön, häiriötön ja lämmin ilmapiiri. SILTA-ohjaajan kannalta tilan täytyy olla varustettu siten, että eri menetelmien, kuten sukupuun ja elämänjanan tekeminen on tilassa mahdollista ilman

kohtuuttomia järjestelyjä. Luovuudellekin tulee olla tilaa.

Koska lasten vanhempien ja läheisten ei ole aina psyykkisesti helppoa tulla lastenkotiin vierailulle, on heidän kutsumisensa tehtävä hyvissä ajoin ja tarvittaessa on hyvä kutsua heidät useaan kertaan samalla muistuttaen, että he ovat lämpimästi tervetulleita. Joissain tapauksissa, ja varsinkin työskentelyn alussa voi läheisten hakeminen ja kotiinkuljetus olla tapaamisten onnistumisen kulmakivi. Jo matkojen aikana on mahdollista luoda varauksentonta ilmapiiriä.

Aikanaan Riitta Laakson tekemässä SILTA-projektin arviointiraportissa yksi vastaajista oli kuvannut SILTA-tapaamisia seuraavasti: ”teimme yhdessä kaikkea kivaa ja sai syötävää”. Osallistujille on merkityksellistä tapaamisissa tarjottavat mehut, keksit tai muut herkut. Voi vain kuvitella miten mukavaa on astua tuoreen pullan tuoksuiseen huoneeseen. Esteettisesti kauniisti asetetut tarjoilut tuovat osallistujille tunteen siitä, että heidän tapaamistaan on todella odotettu ja siihen on valmistauduttu.

Turvallinen, hoitava arki lastenkotitoiminnassa on ensiarvoisen tärkeää lapsen kuntoutumisen ja eheytyksen kannalta. Turvallinen, ennakoitava arki toteutuu vain yhdessä sovitujen, niin lasten kuin aikuistenkin toimintaa ohjaavien rakenteiden avulla. Lastenkotitoiminnan sisältö ja hoitava arki eivät synny itsestään vaan ne vaativat yhteistä ajattelua, johtamista, suunnittelua sekä vastuunottamista. Aivan samoin on SILTA-toimintaa koskevien rakenteiden suhteen. SILTA-tapaamisia on huolellisesti suunniteltava ja järjestelyistä on jonkun otettava vastuu. Häätäisesti kasaan kyhätty tapaaminen ei luo kenellekään osal-

listujalle turvallisuuden tunnetta. Ensikohtaamisella on valtava merkitys.

Johdon tuki, läpi kunkin organisaation, on ensiarvoisen tärkeää prosessin onnistumisen kannalta. Organisaation johto kokonaisuudessa on tärkeä sitouttaa SILTA-toiminnan tueksi. Nykyajan hektinen työilmapiiiri ei tee tästä toki helppoa, mutta tukee SILTA-toimintaa jatkossa. Avoimuus, läpinäkyvyys ja kaikkien; niin lasten, lasten läheisten, työntekijöiden kuin johdonkin osallisuus on avain onnistuneeseen SILTA-työskentelyyn. SILTA-toiminta tukee vahvasti perheiden kanssa tehtävää, lastensuojelulakiinkin kirjattua lasten perheiden kanssa yhdessä tehtävää työskentelyä sekä lasten osallisuuden vahvistumista. Näin ollen SILTA-toiminnan tukeminen on kaikkien lastensuojelutyötä tekevien etu.

SILTA-toiminnan tukirakenteita Pelastakaa Lapset -järjestössä on järjestön lastensuojelupalveluiden kehittämistiimi, joka kokoontuu kahden viikon välein, ja jonka jäsen SILTA-toiminnan asiantuntija on. SILTA-toiminnan seurantaryhmä kokoontuu kaksi kertaa vuodessa, tarvittaessa useamminkin. Seurantaryhmän jäsenet koostuvat Pelastakaa Lapset ry:n lastensuojelupalveluiden, Vantaan kau-

pungin lasten sijaishuollon, Etelä-Suomen aluehallintoviraston, vuorovaikutusprosessien tutkimuskeskuksen sekä yksityisen lastensuojelun toimijoidenn edustajista.

Perhehoidossa rakenteiden merkitys tulee esiin eri tavalla, koska SILTA-prosessia läpiviedään ihan tavallisessa kodissa, josta ei löydy erillisiä neuvottelutiloja tai perhepaamishuoneita. Samoin yhteisen ajan löytäminen tulee toteuttaa siten, ettei se sotke perheen normaaleja arkirutiineja. Tällöin korostuu SILTA-ohjaajan joustavuus ja tilanteiden lukeminen. Olemme kuitenkin saaneet SILTA-toiminnasta myös perhehoidon puolelta myönteisiä kokemuksia: olemalla läsnä ja kiireettömiä sekä kunnioittamalla perheen omia toimintarakenteita.

SILTA-toiminta on avain eheyttää lapsen elämäntarina ehyeksi kokonaisuudeksi sijoituksen tai sijoitusten myllerryksessä. Näin lapsen tarina kantaa ja auttaa häntä omassa elämässä vielä aikuisuudessakin, sillä jokaisella on halu tietää menneisyytensä kokonaisuus tulevaisuutta rakentaessaan.

SILTA-tapaamiset lastenpsykiatrisesta näkökulmasta

Hanna Raaska

Toimin Pelastakaa Lapset -järjestön ylläkäärin sijaisena liki puolentoista vuoden ajan vuosina 2009–2010 Työnkuvaani kuului järjestön lastenkotien lastenpsykiatrisen konsultointi. Kiersin lastenkoteja juuri aikana, jolloin SILTA-malli oli juurtumassa osaksi lastenkotien toimintaa. Malli oli ollut käytössä työryhmillä jo ennen tuloani ja SILTA-tapaamisissa esille nousseet asiat ja ajatukset elivät spontaanisti niiden lasten konsultatioissa, jotka hankkeeseen osallistuivat.

SILTA-tapaamisten tärkeä rooli nousi esiin rakenteena, jossa lapselle tarjottiin puitteet oman elämäntarinan rakentamiselle yhdessä lapsen elämässä vaikuttavien aikuisten kanssa. Konsultatioissa syntyi vaikutelma että parhaimmillaan pystyttiin todella rakentamaan siltaa paitsi lapsen elämäkokemusten toisiinsa sitomiseksi myös kahden eri elinpiiriin – lastenkodin ja kodin välille. Toisinaan lapsen rankat elämäkokemukset näyttäytyivät konkreettisesti myös siten, että tapaamiset eivät voineetkaan toteutua suunnitellulla tavalla. Koska joillekin lapsille nämä tilanteet näyttivät olevan liian kuormittavia silloisessa elämänvaiheessa, SILTA-mallin joustavuus koettiin tärkeänä. Lapsen omien, yksilöllisten tarpeiden ja kokemusten huomioonottaminen tapaamisten suunnittelussa oli oleellista. Omaohjaajan läsnäolo lapsen nykyhetken kantavana aikuisena sekä tunteiden peilinä ja tulkkina, sekä etäämmältä toimivan, kokonaisuutta koostavan SILTA-ohjaajan yhteistyö näyttäytyi välttämättömänä juuri tämän yksilöllisen suunnittelun toteutumiseksi.

Yksi meidän aikuisten tärkeä, lasten kehityksen kulkua ohjaava rooli on tarjota lapselle ja nuorelle ikään kuin peili heidän omille psyykkisille kokemuksilleen. Tehtävässä onnistumisen edellytys on riittävä kyky ym-

märtää lapsen mielentiloja, myös silloin kun ne vaikuttavat käytöksen takana ja sitä selittäen. Taustalla vaikuttavien mielentilojen ymmärtäminen auttaa meitä aikuisia myös löytämään paremmin oikeita keinoja ohjata ja rajata lapsen käytöstä tarpeen vaatiessa sekä sietää hyvinkin haastavaa käytöstä. SILTA-tapaamiset nousivat usein esille konsultatioissa juuri tuossa roolissa: ymmärryksen lisääjinä. Lapsen elämäntarinan rakentamisen yhdessä siinä mukana olleiden ihmisten kanssa koettiin antavan lisää ymmärrystä sekä lasta että usein myös vanhempaa kohtaan. Toisinaan rankankin SILTA-tapaamisen hedelmä saattoi näkyä kertomuksissa SILTA-tapaamisen herättämistä tunnereaktioista myös työntekijässä itsessään, joiden ymmärrettiin heijastavan myös lapsen kokemuksia ja tunnetiloja

SILTA-mallin yksi voima ja haaste on siinä, että työskentely tapahtuu yhdessä jaetussa prosessissa, jolloin lasten kokemukset tulevat väistämättä myös aikuisia lähemmäs. Yhdessä koetun prosessin vaikutus parhaimmillaan pysyy ja kestää myös työskentelyjakson päätyttyä.

SILTA-tapaaminen: oma kasvun paikka

Omahoitajan puheenvuoro

Tuulia Vainio

Ensikosketukseni SILTA-työskentelyyn tapahtui niihin aikoihin, kun projekti-idea oli syntynyt ja lastenkotien väen kanssa käytiin keskusteluja projektityöskentelyn aloittamisesta ja siihen sitoutumisesta. Tarjoituksena oli kehittää uudenlainen toimintamalli lastenkodeissa tehtävään perhetyöhön. Idean alkulähteillä innostus oli suurta, ja RAY-projektirahoitus idean testaamiseen ja kehittelyyn vaikutti puheissa olevan lottovoitto. Muistan suostuneeni työskentelyyn pitkin hampain. Minulla oli aiempaa kokemusta projekteissa työskentelystä, ja nämä kokemukset olivat tehneet melko kyyniseksi. Samaa pelkäsin tästäkin projektista. Saadaan rahoitus, pistetään hanke pystyyn, painatetaan esitteet, julisteet ja käyntikortit. Tilataan floristi asetelemaan fiikukset työtilaan, jossa on sitten kiva tavata asiakkaita ja yhteistyökumppaneita. Hankitaan projektin logolla varustettuja T-paitoja ja mustekyniä, joita sitten jaetaan sidosryhmille, kaikille kiinnostuneille ja niillekin jotka eivät ole kiinnostuneita. Ja hupsista vaan, yhtäkkiä kolme vuotta onkin kulunut, projekti ei ole kehittynyt miksikään käytäntöön siirrettäväksi toiminnaksi, tai jos on, sille ei ole saatu pysyvää jatkorahoitusta. Kaiken uurastuksen jälkeen käteen jää vain korni sloganilla varustettu mustekynä, joka sekään ei todennäköisesti toimi.

No, SILTA-projekti kuitenkin alkoi, ja edelleen pitkin hampain lähdin siihen omahoitajan roolissa mukaan. Minulle ei ollut yhtään selvää, miksi ihmeessä moiseen kannattaa tuhlaa aikaa. Projektin vetäjän mainospuheet kuulostivat lähinnä ostosteeveeltä; SILTA parantaa kommunikaatiota, nostaa esiin positiivisia käännteitä elämänpolun varrelta ja eheyttää lapsen elämäntarinaa: tuo takaisin kadonneet onnelliset loput. Kaiken arjen kiireen keskellä ja kyyninen perusasenne mukanani raahau-

duin ensimmäiseen SILTA-tapaamiseen. Ja raahasin sinne mukanani vähintäänkin yhtä vastahakoisen omahoidettavani. Siellä sitten istuttiin, pöydällä keksikuppi ja mehua värikäissä mukeissa. SILTA-ohjaajat innostuneina aloittamaan uutta, me muut emme niinkään innostuneina. Alussa puhuttiin taas samat jutut elämäntarinan eheyttämisestä, tarinoiden kertomisesta ja kuulemisesta ja niin edelleen. Vieläkin tavoitan sen kyllästymisen tunteen, joka minulla tuolloin oli. Olin alle kolmekymppinen, mielestäni melko erinomainen työntekijä. Minun mielessäni lapsen siihenastinen elämäntarina oli jo ehyt. Tunnollisena ja hyvänä työntekijänä olin lukenut kaikki lapsesta olemassa olevat paperit: joka ikisen raportin, lausunnon, epikriisin ja ties minkä, ja sitä paperia ei ollutkaan ihan vähän. Muistin lastensuojeluilmoitukset vuosien varrelta, muistin kasapäin viranomaistärkeitä yksityiskohtia, päivämääriä ja tosiasioida. Koin työni jotenkin niin, että paljon ikävää oli vuosien varrelta tapahtunut, onneksi se kaikki oli meillä yli kahden kilon painoisissa asiakaskansioissa tiedossa ja ylhäällä, ja nyt, huolimatta niistä huonoista ja kurjista menneisyyden jutuista laitoksessa oli aika alkaa eheyttämään ja ”korjaamaan” lasta kohti hyvää tulevaisuutta. Siellä laitoksessa, meidän osaavien työntekijöiden johdolla ja asiantuntemuksella.

SILTA-mallin ajatus olikin toinen. Minulta tosin meni liki kolme vuotta tajuta se. Alkutaipaleella SILTA-tapaamisissa olin ihan hukassa. Olin valmistautunut tapaamisiin kertaamalla lapsen elämäntarinaa, lukemalla kansiota ja silmäilemällä raportteja. Vaikka lähdinkin työskentelyyn vastahakoisesti, halusin silti suoriutua siitä kunnolla. Olen tottunut olemaan hyvä, ja tässäkin tilanteessa halusin ehdottomasti pystyä suorittamaan parhaani. Se, että ensimmäisessä tapaamisessa oli

kansioiden ja muistiinpanovälineiden sijaan mehua ja keksejä, oli järkytys sinänsä. Puhumattakaan siitä, mitä sitten tapahtui. Olin valmistautunut tulkitsemaan ja analysoimaan lapsen elämäntarinaa, etsimään kriittisiä kohtia, vielä piilossa olevia salaisuuksia, suuria suruja ja pelottavia mörköjä. Olin taitava kyselemään ja houkuttelemaan ihmiset puhumaan. Vaikeiden asioiden puheeksi ottaminen ei ollut koskaan ollut minulle hankalaa. Mitä vaikeampi asia, sitä tarmokkaammin siihen tartuin. Mutta mutta. SILTA-tapaamisessa minua pyydettiin ottamaan mehua ja keksejä ja alkuun kertomaan mikä mielestäni oli omahoidettavassani kivaa ja mukavaa. Olin enemmän kuin ihmeissäni. Miksi pitää kertoa jotain kivaa ja mukavaa, jotakin lässynlässyn-asioita? Kello käy, aikaa kuluu ja tässä olisi tärkeämpääkin mietittävää! Olin kuitenkin vieraalla maaperällä, ja päätin osallistua. Varovasti hapuillen aloin etsimään oikeita sanoja ja kuvailemaan omahoidettavan hyviä ja parhaita puolia. Sanat tulivat aluksi takkuisesi, koska olin valmistautunut johonkin aivan muuhun, mutta kun lopulta vapauduin puhumaan omana itsenäni, huomasin tilanteessa tapahtuneen yhden merkittävän muutoksen. Omahoidettavani kuunteli tarkkaavaisemmin kuin ikinä aiemmin missään neuvottelutilanteissa tai hoitokokouksissa. Samaa ilmiötä olen sittemmin saanut todistaa yhä uudelleen ja uudelleen, kun olen tehnyt SILTA-työtä tai käyttänyt SILTA-koulutuksessa oppimiani työvälineitä. En tajunnut sitä vielä tuossa hetkessä koko merkityksessään, mutta mitä pitemmälle aikaa on kulunut, sitä kirkaamaksi havainto on muodostunut. Ei se kaikki mitä lapsen asiakirjoissa ja kansiossa on ole koko totuus. Ei välttämättä totuus ensinkään. Ja vaikka olisikin, se on minun totuuteni, viranomaisten totuus. Ihmisen ihan oikea oma elämä on paljon enemmän.

SILTA-tapaamiset jatkuivat, istuttiin pöydän ääressä juttelemassa. Muisteltiin esikoulua, kerrossänkyä, lähteneitä maitohampaita. Asiantuntija minussa piti alkuun kovaa meteliä ainakin pääni sisällä ja tapaamisten jälkeen kollegoiden parissa kansliassa. Minun oli

vaikea luopua kaiken tietämisen positioista. Ei siksi, että olisin välttämättä halunnut tietää kaiken, mutta minulla oli kova huoli siitä, että projektissa ei keskitytä tärkeään ja olennaiseen kun ei tartuta niihin karmeimpiin ja huonoimpiin asioihin, jolloin arvokasta työskentelyaikaa ja asiantuntemusta menee hukkaan. Olin kuitenkin työskentelyssä mukana, ja jossain vaiheessa tapahtui käänne. Yhtenä kertana en mennytkään tapaamiseen kaikki vastaukset mukanani, vaan menin vilpittömän kiinnostuneena ja uteliaana kuulemaan mitä tänään kerrottaisiin. Tarinat olivat alkaneet kiinnostamaan, ne olivat alkaneet elää omaa elämäänsä. Ihan kuten lapsetkin SILTA-tapaamisissa, minä halusin kuulla. Ilman ennakkokäsityksiä, viranomaisfaktoja ja asiantuntijatietoa. Ja kun minusta näkyi se, että ihan oikeasti haluan kuulla, vaikutti se saman tien myös siihen mitä ja miten ihmiset halusivat kertoa. Lapsen ja perheen siihen asti eletty elämä tuli ihan uudella tavalla todeksi. Perhe, koti, sukulaiset ja kaverit. Tuntui, että saan tutustua aivan kokonaan uusiin ihmisiin kun sain olla osana keskustelua, jossa jaettiin tarinoita ajalta ennen laitokseen tuloa.

SILTA-projektin jälkeen hakeuduin SILTA-ohjaajakoulutukseen. En siksi, että olisin paljasti halunnut olla SILTA-ohjaaja vaan siksi, että halusin tietää asiasta enemmän. Harvat seikat olivat päässeet horjuttamaan ammatti-identiteettiäni ja herättämään samalla tavalla kysymyksiä. Olen käynyt kasapäin erilaisia metodi- ja teoriakoulutuksia, mutta juuri mikään niistä ei kuitenkaan liikauttanut minussa itsessäni mitään. Ne olivat työkaluja, joita käytin. SILTA-tapaamisissa minussa oli liikahtanut jotain, kun huomasin muutoksen itsessäni ja sitä myöten muutoksen vuorovaihtuksessa. Siitä halusin ehdottomasti tietää enemmän. Koulutuksen alussa toistui sama ilmiö kuin projektin alkaessa. Olin epäileväinen, halusin paljon tietoa, halusin nopeasti eteenpäin ja halusin keskittyä olennaiseen. Kuulumiskierrokset ja jutustelu saivat minut näkemään punaista. Ja miksi pitää jauhaa jostain reflektiivisyydestä ja dialogisuudesta, kaikki me jo tiedämme mitä ne ovat. Ja jos jo-

ku ei tiedä, voi opetella itseksensä. Halusin saada äkkiä käytännön ohjeet SILTA-tapaamisiin, sukupuhun ja elämänjanaan, ja päästä äkkiä kokeilemaan työtä käytännössä. Oppimispäiväkirjalle ja tapaamisten videoinnilla naureskelin hieman itsekseni. No, voinhan sen tehdä, koska se kuuluu koulutukseen, mutta enhän minä sitä mihinkään tarvitse.

Koulutus ajoitti pitkälle aikavälille, koulutuspäiviä oli harvassa. Työ arjessa jatkui, myös SILTA-ohjausharjoitus. Kuuliaisesti olin videoinut ensimmäisen tapaamisen, ja päätin siten katsella sitä oikein ajatuksen kanssa. Videolla näin oman ilmeeni ja asentoni suhteessa SILTA-perheeseen ja omahoitajaan. Tunnistin oman äänensävyä ja sanat joita käytin. Muistan, että tuohon ensimmäiseen SILTA-harjoitustapaamiseen mennessäni minua jännitti. Sen sijaan, että olisin sietänyt jännitystä, olin mennyt siltä turvaan asiantuntijarooliin. Näin sen videolta aivan selvästi. Kaikki minussa kertoi siitä, että olin paikalla asiantuntijana, ohjaajana ja että tiesin paremmin. Ja koska se näkyi minusta, se näkyi myös muista. Toisten suhtautuminen oli varovaista ja jännittynyttä. Kuuntelin videolla käytyä keskustelua. Siitä kävi nopeasti ilmi, että eniten äänessä olin minä. Puhua papatin ja tykitin kysymyksiä. Suljettuja, totta kai. Tunnelma ei todellakaan ollut sellainen, missä jokaisella oli tilaa kertoa oma tarinansa, ja kaikilla tarinoilla oikeus tulla kuulluksi sellaisina kuin ne haluttiin kertoa. Itsekriittisesti tarkasteltuna tilanne näytti vähän siltä, että oikeastaan kenelläkään muulla kuin minulla ei ollut oikeutta kertoa vapaasti juuri mitään.

Videon analysoiminen kaltaiselleni itsekriittiselle ja täydellisyyteen pyrkivälle työntekijälle oli aika karu hetki. En varsinaisesti pitänyt siitä, että pieleen meni. Mutta tärkeää oli se, että huomasin, että jotakin meni pieleen. En saanut kiinni siitä tunteesta mikä minulla oli ollut omissa SILTA-tapaamisissa, sitä tunnelmaa kun oikeasti haluan kuulla ja oikeasti halutaan kertoa. Mutta halusin ehdottomasti saavuttaa sen, sillä olin jo kerran ollut siitä hajulla ja uskoin, että sillä oli väliä. Palasin

oppimispäiväkirjaan ja koulutuspäivien materiaaliin. Tuli eteen oman sukupuun ja elämänjanaan tekeminen. Alkuun olin ajatellut hoitaa ne nopeasti ja sutaista vain jotain, niin että näyttää kuin olisin ne tehnyt. Päädyinkin tekemään ne kunnolla ja huolella, ja uskaltauduin heittäytymään työskentelyyn pienryhmässä. Luin koulutukseen kuuluvan kirjallisuusmateriaalin, innostuin narratiivisuudesta ja luin sitä lisääkin. Luin myös reflektiivisyydestä ja dialogisuudesta. Kiire rynnä koulutuksessa eteenpäin ja saada vastauksia nopeasti alkoi hiipua. En enää halunnut edetä nopeasti, halusin viipyillä, miettiä, pohtia, kokeilla ja oivaltaa. Halusin olla rauhassa läsnä.

Ja suunnilleen samoihin aikoihin taisin lopultakin tavoittaa saman myös omassa työskentelyssäni. Ensin SILTA-ohjaajana ja sitä mukaa myös osana kaikkea muuta ammatillista toimintaani. Tajusin, että en tarvitse asiantuntijan roolia. En minä voi enkä halua olla asiantuntija toisten ihmisten elämää koskevissa kysymyksissä. Eikä minun tarvitse. Kun pystyin tietoisesti ja hallitusti kääntämään omaa mieltäni pois kaiken tietämisen tilasta avoimen kiinnostuksen tilaan, alkoi tapani kuunnella ja olla muuttua. Huomasin sen SILTA-videoissa, huomasin sen asiakkaissa ja työtovereissa. Kun lopultakin ihan todella tuli tilaa sille, että kaikenlaisia tarinoita sai kertoa ja olin niistä kiinnostunut, tarinaa alkoi tulla. Viimeistään tässä kohtaa minulle kirkastui myös se, miksi SILTA-tapaamiset alun perin lähtivät hyvän ja positiivisen näkemisestä lapsessa ja tämän elämäntarinassa. Siksi, että kaiken sen viranomaistiedon lisäksi myös ne ovat totta mitä suurimmissa määrin. Ja juuri niiden hyvien asioiden, onnistumisten ja vahvuuksien ansioista lapsi on tässä ja nyt, ja suuntaa tästä eteenpäin. Eivät heikkoudet ja epäonnistumiset kannu, vaan se mitä vahvuuksia ja voimia hyödyntämällä on niistä selvinnyt.

Erään lapsen kertomaa SILTA-tapaamisista:

”SILTA on tuonut tietoa sukulaistani, lapsuudestani ja äidin ja isän tapaamisesta”

Erään isän kertomaa SILTA-tapaamisista:

”Tuli puhelinsoitto ja minulta kysyttiin että lähtisinkö mukaan siltaprojektiin? Mietin hetken...SILTA...niitähän on poltettu, niitä on sortunut Mutta aina siltoja myös korjataan ja rakennetaan uusia! Joten läksin avoimin ja odottavinkin mielin mukaan. Olihan meillä vaikeitakin asioita matkalla ollut ja osa vielä ratkaisemattakin. Ensin tietty kahvit ja normi liibalaabaa.....ja sitten Fiiliskierros (mikä nyt jo rutinia) tottakai jännittää ja pelottaa! Mitä aletaan kyselemään ja tenttaamaan? Mut sitten tulikin säännöt. Niistä kipeistä asioista ei tarvikkakaan puhua jos ei halua.!”..”

Eikö tämä ole jo nähty: mitä ihmeellistä on SILTA-mallissa?

Pirjo Kiiskinen ja Tuija Eskelinen

SILTA-malli tuo uudenlaisen ajattelu- ja työtavan työskentelyyn huostaanotetun lapsen kanssa. SILTA-malli mahdollistaa lapsen, vanhemman ja omahoitajan välisen yhteisen vuoropuhelun lapsen ja perheen elämästä.

Uutta tässä on se, että ollaan koolla yhtä aikaa ja säännöllisesti, kuunnellaan ja puhutaan lapsen kaikista elämänvaiheista, myös vaikeiksi koetuista. Koetaan tunteita yhdessä, jaetaan niitä, saadaan ymmärrystä ja ollaan avoimia erilaisille tarinoille. Uudenlaista on sekin, että työskentely pohjautuu teoreettisiin viitekehyksiin ja niiden viemiseen käytännön työhön. Työskentely on toisaalta säännöllistä ja systemaattista, toisaalta joustavaa, lapsen tarpeet ja edun huomioivaa.

Työskentelyn tavoitteena on saada kuva kaikenlaisista tarinoista, jotka liittyvät lapsen ja perheen elämään. Näiden tarinoiden kautta osallistujilla on mahdollisuus saada kokonaisvaltaisempi ymmärrys lapsen elämän erilaisista tarinoista. Vanhempi näkee lapsensa osana lastenkodin tarinaa ja omahoitaja näkee lapsen osana sukunsa tarinaa. Lapsi, vanhempi ja omahoitaja saavat kokemuksen siitä, että nämä kaksi tarinaa voivat olla olemassa ja läsnä samaan aikaan. Lapsi saa kokemuksen siitä, että kahdesta erilaisesta arjesta voi puhua ilman lojaalisuusristiriitaa. Vanhemman ja omahoitajan lisääntyneen ymmärryksen kautta lapsi ei jää yksin kahden todellisuuden välille. Hänellä on aikuinen, jonka kanssa voi jakaa asioita.

Omahoitajan rooli työskentelyssä on merkityksellinen. Hän säilöo kerrotut tarinat mieleensä ja peilaa työryhmälle kuvaa lapsesta, joka on osa ainutlaatuisen suvun tarinaa. Omahoitaja peilaa lapselle kuvaa, joka on täydentynyt ja rikkaampi kuin esimerkiksi tari-

na, joka koostuu vain lastenkodin virallisista dokumenteista tai havainnoista lapsesta lastenkodin arjessa.

Joskus kuulee kysyttävän, että eikö lasta hämmennä se, että työskentelyssä kuullaan ja hyväksytään erilaisia tarinoita. SILTA-työssä ajatellaan, että tarinat ovat olemassa joka tapauksessa lapsen ympärillä. Yhteinen työskentely mahdollistaa sen, että kaikki jakavat ne eikä lapsi ole yksin monenlaisten tarinoiden keskellä. Tarinat ovat monesti ristiriitaisia ja sitä on aikuisten siedettävä, ihan kuten lapsikin joutuu sietämään. SILTA-malli mahdollistaa yhteistyön ilman konsensuksen vaatimusta.

Työskentelyn kuluessa joiltain vanhemmilta on tullut palautetta, että he ovat kokeneet tulleet ensimmäisen kerran kuulluksi. Kuulluksi tuleminen on edellytys aidolle kohtaamiselle.

SILTA-työssä ajatellaan tämän johtuvan siitä, että tarinoiden äärelle on ollut aikaa pysähtyä ja että kaikki tarinat on kuultu. On ollut oikea aika kertoa ja oikea aika kuulla.

Sukulaisuudella ei ole viimeistä käyttöpäivää

Pirjo Kiiskinen ja Tuija Eskelinen

Lastensuojelussa sijoitetun lapsen viralliset suhteet lastenkodin hoitajiin päättyvät viimeistään silloin kun nuori täyttää 21, jolloin jälkihuolto päättyy. Vanhemmuus taas ei pääty täysi-ikäisyyteen, ei vaihdu eikä katkea: sisäistä koettua vanhemmuuttaan jokainen vanhempi kantaa rinnassaan eliniän. Se, minkälaista vanhemmuutta ihminen on saanut osakseen, vaikuttaa siihen minkälainen vanhempi hän itse on. Ihminen on osa sukuaan koko elämänsä ajan ja vielä sen jälkeenkin, halusi tai ei. Myös silloin kun on asunut osan elämästään lastenkodissa.

Moni voi ajatella, että suku on jotain, minkä ihminen yksilöityessään voi jättää taakseen. Sukuun suhteensa katkaiseva omistaa itse asiassa elämänsä sille, että on erittäin tiiviissä suhteessa sukuunsa torjumalla sitä mitä suku hänelle edustaa. Vaikka yksilö kokeekin rakentavansa pelkästään omaa elämäänsä, hän voi tietoisesti tai tiedostamattaan toimia toisaalta suvun tiedustelijana tai valloitusretkeilijänä ”uusilla vesillä”, toisaalta perinteen vaalijana tai kehittäjänä ”tutuilla vesillä”. Asiaa pitää tarkastella symbolisesti eikä pelkästään konkreettisesti mietittäessä kuuluuko jonkun yksilön elämänmeno ”innovaatio-” tai ”museo-osastoon” suvun kannalta. Tapa, miten suvun jäsenet elävät, voi konkreettisesti muuttua sukupolvesta toiseen, mutta yllättävän moni asia pysyy symboliselta kannalta myös muuttumattomana. Esimerkiksi: Mikäli suvulle on tyypillistä sulautua sosiaaliseen ympäristöönsä, tämä voi ilmetä hyvin erityyppisinä konkreettisina elämäntapoina, vaikka peruspyrkimys symbolisella tasolla on sama. (Wahlbeck, J-C. 2010)

Omaa elettyä elämää ja biologista vanhemmuutta ei voi muuttaa tai vaihtaa. Sen sijaan asioiden merkityksiä voi muuttaa, selityksiä tapahtumille voi saada ja ymmärrys voi lisääntyä.

Lastenkotisijoituksen myötä luonnollinen kanssakäyminen sukulaisten kanssa voi vähentyä ja etääntyä, ja lapsi saattaa vieraantua sukulaisistaan. Lastenkodissa saatetaan ihmetellä, miksi lapsen sukulaiset eivät pidä yhteyttä lapseen, ja toisaalta sukulaiset voivat kokea itsensä tarpeettomiksi lapsen elämässä, jota ympäröivät tehokkaat ammattiauttajat. SILTA-työskentely tukee ammatillista omahoitajuutta ja kutsuu mukaan lapsen biologiset vanhemmat asiantuntijoina lapsen eheämman elämäntarinan rakentamiseen.

Lähde:

Wahlbeck, J-C. (2010): Artikkelin ”Mitä perheterapia on?” Suomen perheterapiayhdistyksen kotisivut www.perheterapiayhdistys.fi

Kirjoittajat

Jari Sinkkonen

on lastenpsykiatrian dosentti, lasten- ja nuorisopsykoterapeutti ja Pelastakaa Lapset -järjestön ylilääkäri. Hän on julkaissut yhdeksän kirjaa ja toimittanut yksin tai muiden kanssa viisi muuta kirjaa. Lisäksi hän on julkaissut useita kymmeniä tieteellisiä ja yleistajuisia artikkeleita. Vapaa-aikanaan Jari harrastaa mm. huilunsoittoa, josta hän on suorittanut myös Lausannen konservatorioissa huilunsoiton diplomitutkinnon vuonna 1975.

Aapo Pääkkö

porvooolainen kahden nuoren aikuisen isä, sosiaalikasvattaja, VET-perheterapeutti, kouluttajapsykoterapeutti, työnohjaaja ja työnohjaajien kouluttaja Dialogic Oy:ssä. On työskennellyt lastensuojelulaitoksissa ohjaajana ja tehnyt perhetyötä ja perheterapiaa vuosien ajan teini-ikäisten ja heidän perheidensä parissa. Työnsä puolesta joutuu autoilemaan paljon ja kuuntelee äänikirjoja matkojensa ratoksi. Innostuu ihmisistä ja uusista asioista. Viimeksi on innostunut kehollisuudesta, kajakkimelonnasta ja jurtasaunasta.

Anu Lehto

on Pelastakaa Lapset ry:n lastenkotitoiminnan päällikkö. Nuorena yliopisto-opiskelijana hän kuvitteli tekevänsä työuran kunnan nuorisotoimen viranhaltijana. Valmistuttuaan keskelle pahinta lama-Suomea, hänen tiensä ja tarinansa kuitenkin muuttuivat. Anulle lähes kaksikymmentä vuotta lastensuojelussa ovat olleet opettavaista aikaa. Hän on saanut lukemattomia, mieleen painuneita kokemuksia lapsilta ja heidän läheisiltään, unohtamatta työryhmiä, joiden kanssa on saanut työskennellä.

Lauri Heikkilä

on filosofian maisteri, kouluttaja, työnohjaaja, VET-perheterapeutti ja kuvataiteilija. Perheterapiaa Lauri on opiskellut Englannissa Kensington Consultation Centerissä 1996–2009 ja hän on osallistunut Michael Whiten johtamaan Kansainväliseen narratiiviseen koulutukseen Dulwich Centerissä Adelaidessa Australiassa 2006–2007.

Jan-Christer Wahlbeck

on psykologi, psykoterapeutti, perheterapeuttien ja työnohjaajien kouluttaja sekä kirjailija. Häntä ovat sekä ammattiauttajana että kirjailijana erityisesti kiinnostaneet ne merkitykset, jotka ovat piilossa keskellä arkielämää.

Pirjo Kiiskinen

on kolmen nuoren äiti, jonka perheessä asustaa myös koirra Venla ja kissa Skidi. Äitinä oleminen on kasvattanut Pirjoa eniten ja antanut suhteellisuutta erilaisia perheitä ja tarinoita kohdatessa niin työssä lastenkodin johtajana kuin SILTA-toiminnan asiantuntijana ja perheterapeuttina. Pirjon kiinnostuksen kohteena on oma henkinen kasvu ja narratiivisten, reflektiivisten ja dialogisuuden jalojen ajatusten sisäistäminen. Matkalla on hyvä olla. Pirjo innostuu helposti asioista ja kokee siinä olevan omat hyvät ja huonot puolensa. Pirjon kiinnostuksen kohteita ovat mm. metsässä liikkuminen ja jooga.

Hanna Raaska

on lastenpsykiatrian erikoislääkäri ja viime vuosina hän on työskennellyt HUS:n lastenpsykiatrian yksikössä neuropsykiatrian yksikön apulaisylilääkärinä sekä Pelastakaa Lapset ry:n ylilääkärin sijaisena. Hanna kiteyttää työssä esille nousseita ajatuksiaan juoksemalla metsissä ja irrottautuu työstä perheen ja hauskosten ystävien avulla. Hannan sydäntä lähellä ovat kovia kokeneet lapset sekä persoonallisilla piirteillä elämää elävät erityislapsen.

Tuija Eskelinen

Tuija Eskelinen on kolmen nuoren äiti, sairaanhoitaja, diakonissa ja sosionomi (AMK). Tuija omaa monipuolista työkokemusta sosiaali-, terveys-, kasvatus- ja diakonia-alalta. Viimeiset 13 vuotta hän on tehnyt töitä erilaisissa kansallisissa kehittämishankkeissa. SILTA-käsikirjan ensimmäistä painosta

toimitettaessa Tuija toimi SILTA-projektin projektityöntekijänä. Tätä toista painosta kirjoitettaessa Tuija ei ole enää mukana vaan on siirtynyt toisiin tehtäviin. Tuija on ET-perheterapeutti ja toimii tällä hetkellä Rauman Seudun Mielenterveysseura ry:n kriisikeskuksen toiminnanjohtajana.

Sisko Karinen

teologian maisteri, psykoterapeutti, VET-perheterapeutti, työnohjaaja, psykodraama- ja tarinateatteriohjaaja. Viime vuodet Sisko on perehtynyt traumanäkökulmaan ja opiskellut mm. sensomotorista terapiaa. Sisko kouluttaa vakauttavan hoidon periaatteita perheterapeuteille ja lastensuojelun työntekijöille.

Tuulia Vainio

on helsinkiläistynyt merilappilainen, sosionomi (AMK) ja lastenkodin vastaava ohjaaja. Työssä Tuulialle on tärkeää yrittää vaikuttaa, saada aikaan jotain parempaa ja auttaa ihmisiä auttamaan itse itseään. Reilu kymmenen vuotta lastensuojelutyössä on tarjonnut näköalapaikan siihen miten maailman lasten ja aikuisten asioiden pitäisi olla ja mitä kaikkea sen eteen voi tehdä. Idealismi ja särmikkyydet ovat pehmentyneet hallitummaksi tavaksi pyrkiä vaikuttamaan ja kehittämään työtä, taustalla elää kuitenkin aina pieni ja äänekkäs maailmanparantaja.

SILTA -ohjaaja; ammatillinen täydennyskoulutus (30 op)

- **SILTA**- ohjaaja tukee vuorovaikutussuhteita huostaan otetun lapsen, tämän biologisen vanhemman ja lapsen omahoitajan/sijaisvanhemman välillä.
- **SILLAN** rakentamisen tavoitteena on lapsen elämäntarinan eheytyminen

Koulutuksen sisältö:

- Lapsi keskiössä ja lapsen osallisuus
- Perheterapeuttisuus **SILTA**-työssä
- Narratiivisuus **SILTA**-työssä
- Dialogisuus **SILTA**-työssä
- Työmenetelmät **SILTA**-työssä: alkuhaastattelu, vuorovaikutussuhteen kartoitus, sukupuu, elämänjana
- Asiakkaiden traumojen ja surujen kohtaaminen
- Oman ammatillisen kehittymisen reflektointi

Menetelmät:

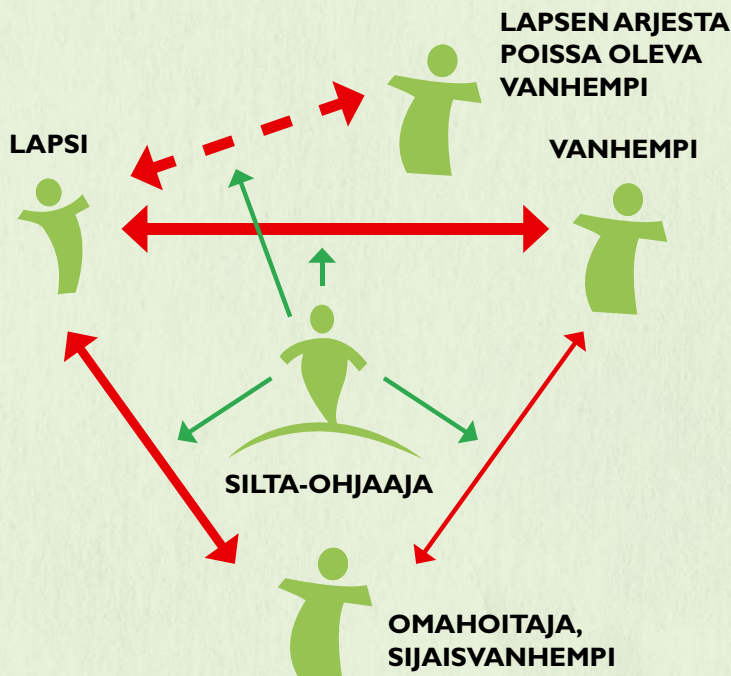
- lähiopetus (12 pv)
- yhteistoiminnalliset, osallistavat menetelmät vietyinä omaan työyhteisöön
- alan kirjallisuuteen tutustuminen
- itsenäinen työskentely
- oman sukupuun ja elämänjanan työstäminen ja kokemus niiden jakamisesta pienryhmässä
- **SILTA**-ohjaajana toimiminen: tapaamisten suunnittelu, toteutus, videointi ja arviointi

Kenelle:

- lastenkotien omahoitajille
- perhehoidon työntekijöille
- muille lasten ja perheiden kanssa asiakastyötä

SILTA-malli

SILTOJEN rakentamista sijaishuollon vuorovaikutussuhteissa

Erään lapsen kertomaa SILTA-tapaamisista:

"SILTA on tuonut tietoa sukulaisistani, lapsuudestani ja äidin ja isän tapaamisesta"

Erään isän kertomaa SILTA-tapaamisista:

Tuli puhelinsoitto ja minulta kysyttiin että lähtisinkö mukaan siltaprojektiin?

Mietin hetken...SILTA...niitähän on poltettu, niitä on sortunut .Mutta aina siltoja myös korjataan ja rakennetaan uusia! Tämän intuition vuoksi suostuin heti. Tottakai tiesin kyseessä olevan poikani ja minun notkuva ja heiluva riippusilta, 14 vuotta on kuitenkin myrskyineen ja auringonpaisteineen niin pitkä aika että laudat ja köydet haurastuvat.

Tämän joskus kiduttavan pitkältä tuntuneen tai nyt ajateltuna vain hetken kestäneen ajan hoidin CP-vammaista poikaani kotona. Siitä 7 vuotta yksin. Piste. Joten läksin avoimin ja odottavinkin mielin mukaan. Olihan meillä vaikeitakin asioita matkalla ollut ja osa vielä ratkaisemattakin. Ensin tietty kahvit ja normi liibalaabaa.....ja sitten Fiiliskierros (mikä nyt jo rutiinia) tottakai jännittää ja pelottaa! Mitä aletaan kyselemään ja tenttaamaan? Mut sitten tulikin säännöt. Niistä kipeistä asioista ei tarvikkakaan puhua jos ei halua.!Ja sitten Sukupuun tekoon josta Juhokin innostui kun kuuli et on Kanadassa sukulaisia! Tosi mielenkiintoista kun oli mummojenkin muistoja mukana! Edellisellä kerralla kosketeltiin jo kipeämpiäkin asioita. Kyyneleinen päivineen. Minulle henk koht tästä syntynyt tukiverkko on tosi tärkeä